

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

209 TARTALOMJEGYZÉK

**INHALTSVERZEICHNIS (Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift,
Redaktion: Katalin Szende)**

KÖRNYEI ATTILA EMLÉKEZETE ZUM GEDENKEN ATTILA KÖRNYEI

- Szikossy Ferenc: Környei Attila (1940–2000) 211
Ferenc Szikossy: Attila Környei (1940–2000)
- Bánkúti Imre: Emlékezés egy alkotó nyárra 213
Imre Bánkúti: Erinnerung an einem schaffenden Sommer
- Tóth Imre: Környei Attila és a soproni közmuvelődés 214
Imre Tóth: Attila Környei und die Volksbildung in Ödenburg
- F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) 217
Éva F. Bárczy: Die Bibliographie von Attila Környei (1964–1999)

VONZÁSOK ÉS VÁLASZTÁSOK – TANULMÁNYOK KÖRNYEI ATTILA EMLÉKÉRE

ANZIEHUNGEN UND WAHLEN – STUDIEN ZUM GEDENKEN ATTILA KÖRNYEI

- Domonkos Ottó: A Soproni Múzeum Széchenyi- emlékei 224
Ottó Domonkos: Die Széchenyi-Denkmäler des Ödenburger Museums
- Szemán Attila: A brennbergbányai bányászlámpák 229
Attila Szemán: Die Brennberger Bergbaulampen
- Boronkai Szabolcs: Haza és hazafiság a 19. századi soproni német nyelvű prédikációkban 239
Szabolcs Boronkai: Heimat und Patriotismus in den deutschsprachigen Ödenburger Predigten. des 19. Jahrhunderts
- Tóth Imre: Stílusváltás – elsöprő győzelemmel (?) 249
Országgyűlési képviseloválasztások Sopronban 1935
Imre Tóth: Die Landtagswahlen in Ödenburg in 1935

MŰHELY

KLEINE MITTEILUNGEN

Visy Zoltán: A bacsikai Vissy család eredete és leszármazása <i>Zoltán Visy: Die Abstammung und Genealogie der Familie Vissy aus der Batschka</i>	263
Csiszár Attila: „Az alföldre lakni menőkről” Sopron megyei telepesek a Bánságban <i>Attila Csiszár: “Über diejenige die ins Tiefland ziehen” Ansiedler aus dem Komitat Ödenburg im Banat</i>	269
Pájer Imre: A rábaközi lovas nemzetőrség <i>Imre Pájer: Die berittene Nationalgarde im Rábaköz</i>	275
Közlemények <i>Mitteilungen</i>	282
SOPRONI ARCOK	
GESICHTER AUS ÖDENBURG	
Kubinszky Mihály: Medgyesy (Schwartz) Antal, a soproni arcképfestő (1897–1978) <i>Mihály Kubinszky: Antal Medgyesy (Schwartz), der Ödenburger Porträtmaler (1897–1978)</i>	283
SOPRONI KÖNYVESPOLC	
BÜCHERSCHAU	
Márfi Attila: Mónus Imre: Győr elestének és visszavételének bibliográfiája <i>Attila Márfi: Imre Mónus: Die Bibliographie des Falles und der Zurückeroberung von Raab</i>	300
Lovas Gyula: Dr. Kubinszky Mihály–Lovász István–Villányi György: Régi magyar villamosok <i>Gyula Lovas: Dr. Mihály Kubinszky–István Lovász–György Villányi: Alte ungarische Straßenbahnen</i>	302

210 Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.

Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Ádám Antal.

Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben.

További támogatóink az Autoliv Kft., a Soproni Sörgyár, a Németh Villamossági Kft.

SZERKESZTŐSÉG

Askercz Éva, Dominkovits Péter, Gosztom András technikai szerkesztő, Hiller István, Kücsán József, Németh Ildikó, Szende Katalin felelős szerkesztő, Turbuly Éva, Varga Imréné titkár

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Bircher Erzsébet, Csapody István, Domonkos Ottó, Gimesi Szabolcs, Gömöri János, Hárs József, Horváth Zoltán, Kubinszky Mihály, Metzl János, Molnár László, Pápai László, Sarkady Sándor

Postacím: 9401 Sopron, Fő tér 1. (Pf. 82.)

Terjeszti a RÁBAHÍR Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) valamint kedvezményes áron, az egyesületi díjjal kombinálva minden év végén a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.). Előfizetési díj 2000-re egy évre 720 Ft, egyes szám ára 200 Ft. Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Levéltárban kaphatók.

A Soproni Szemle Alapítványt támogatni szándékozók részére csekk kérhető az alapítvány kuratóriumának postacímén (9401 Sopron, Pf. 5.). Az adományozók a felajánlott összegeket adóalapjukból levonhatják.

Készült a Hillebrand Nyomda Kft. Üzemében (9400 Sopron, Csengery u. 51.). Felelős vezető Hillebrand Imre.

HU ISSN 0133 – 0748

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete

211 Környei Attila emlékezete

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / Szikossy Ferenc: Környei Attila (1940–2000)

Szikossy Ferenc: Környei Attila (1940–2000)

Környei Attila 1940. március 26-án született. Fájdalmas halálakor néhány nap választotta el attól, hogy megérje 60. születésnapját. Az ezredfordulón lépett ki a muzeológusok, a nemzeti múlt emlékeit őrzők, a nemzettudat ébrentartói számszerűen kicsi, de tevékenységükkel nélkülözhetetlen táborából. A történész-muzeológusok első generációjának egyik kiemelkedő, és tevékenységüket meghatározó tagja volt.

Pedagógus-családból származott, így már gyerekfejjel is a tudás gyarapításának és továbbadásának elkötelezettsége határozta meg szellemét, nyíló értelmének értékrendjét. Attila a hagyományokat őrző soproni Berzsenyi Dániel Gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait. Az evangélikus szellemiséget a viharos körülmények között is megőrző iskola jelentős mértékben járult hozzá személyiségének kialakulásához. Kitartó szorgalmát, önmagával és környezetével szembeni igényét is döntően ezek az évek határozták meg.

1963-ban szerzett magyar-történelem szakon tanári diplomát. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetemre a középiskolai tanulmányi versenyen elért első helyezése alapján került be akkor, amikor értelmiségi

származású fiatalok csak meghatározott szerény százalékban nyertek felvételt.

Az egyetem elvégzése után Soproni Múzeumban helyezkedett el mint történész-muzeológus, és Domonkos Ottó keze alatt rövid időn belül egyik meghatározó egyénisége lett a „csonka megye” múzeumügyének. A mélyvízbe ugorva már 1965-ban elkészítette az új helytörténeti kiállítást, amellyel nemcsak helyi, hanem országos elismerést is aratott magának, de a Soproni Múzeumnak is. Ehhez a kiállításhoz csatlakozott a történész-muzeológusok egyik első országos szakmai konferenciája.

A muzeológusi véna mellett előretört belőle a család pedagógusi hagyománya, saját pedagógusi végzettsége is, az iskolák részére külön múzeumi tanmenetet készített a kiállításhoz, pedagógus szakmai továbbképzéseket szervezett és csatlakozva a honismereti mozgalomhoz, helytörténeti vetélkedőket szervezett. Sopronból mindig érkeztek a honismereti pályázatra olyan feldolgozások, pályaművek, amelyek az országos döntőben is díjat kaptak.

Versenyt futott az idővel, érezte és tudta, hogy olyan korban élünk, amely hihetetlen gyorsasággal cseréli le környezetének tárgyait még egy olyan városban is, mint Sopron, a „hűség városa”. Tudta, hogy ha ezeket a tárgyakat, dokumentumokat, fényképeket nem gyűjtjük össze, akkor azok elenyésznek a következő generációk számára. Mint történész-muzeológusnak feladata volt a múzeum-történeti, iparművészeti és képzőművészeti gyűjtemények gyarapítása. Büszke volt arra és titokban mutatta meg azoknak, akikben megbízhatott, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékeinek milyen sok anyagát sikerült a jövőnek megmentenie akkor, amikor ez nem volt [212](#)veszélytelen, azzal, hogy akik ezeket megőrizték és átadták neki, tudták, hogy megbízhatnak benne. A Soproni Múzeum az elsők között volt, ahol az életmód történetének kutatását tudományosan megalapozva művelték. Ahol a néprajzos és történész-muzeológusok közös munkájának eredményei nemcsak publikációkban, hanem kiállítások elkészítésében is megjelentek, láthatóvá váltak. Környei Attila többek között brennbergbányai kutatásaival, majd a Bányászati Emlékmúzeum létrehozásával és kiállítás elkészítésével járult hozzá ehhez a kiemelkedően fontos kutatási területhez. Egy olyan tevékenységet és életmódot örökített meg, amely mára már csak emlék lett, a bánya bezárt, a település elnéptelenedett.

Az évek múlásával érdeklődése és tevékenysége egyre inkább a XIX. század felé fordult. Magyarozza ezt az is, hogy Sopron szomszédságában volt található a pusztulás határán álló nagycenki kastély, a Széchenyiek fészke. A kastély megmentése csak úgy volt elképzelhető, ha múzeumi célra hasznosítják. Az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején teljes energiájával ebbe az embert próbáló munkába temetkeztek. A történelmi okok ismertek, az előrelépés ebben a történelmi környezetben nem volt könnyű feladat. A Széchenyi-kultusz felélesztése politikai ellenállásba ütközött. A Magyar Közlekedési Múzeummal karöltve mégis elkészülnek a tervek, és ezek már tartalmazzák egy új múzeum, egy kiállítás lehetőségeit is.

A történész-muzeológusok többsége a XX. század történeti anyagainak gyűjtésével és feldolgozásával foglalkozott. Környei Attila egyike volt azon keveseknek, akik a XIX. század felé fordultak. A történész-muzeológusok évenként megtartott szakmai továbbképzésén szinte minden alkalommal szót kért és szót kapott, tevékenységének is köszönhetően egyre többen fordultak munkájukkal a múlt század történetének feltárása felé (igaz, néhány hónap elteltével már a XX. század is múlt század lesz).

Környei Attila munkásságának elismerését mutatja az is, hogy a történeti muzeológia egyik szakfelügyelője lett, és alig készült olyan állandó történeti kiállítás az országban, amelynek nem ő lett volna az egyik lektora.

A nagyecenki Széchenyi István Emlékmúzeum állandó kiállításának Környei Attila volt a rendezője. Felkutatta az országban található összes emléket és amit lehetett, megszerzett a kiállítás számára. Múzeum-, levéltár- és könyvtárigazgatók mondták ki a végső szót: adjátok oda neki, mert úgyszemint hagy békét nekünk, amíg meg nem kapja. A kiállítás 1973-ban Széchenyi István születésnapján nyílt meg, országos esemény volt.

Mint az új múzeum igazgatója Környei Attila mindent megtett azért, hogy Széchenyi István példáját felmutassa, kultuszát növelje. A kiállítás megnyitása után Nagyecenk országos zarándokhely lett. Mint az Országos Széchenyi Kör létrehozója és titkára rengeteget tett azért, hogy Széchenyi István tevékenységét, politikai és emberi hitvallását minél szélesebb körben megismerje az ország. E témában számos konferenciát szervezett Nagyecenkre, és itt rendezte meg a Magyar Nemzeti Múzeummal közösen a történész-muzeológusok országos konferenciáját is. Az általa készített, Széchenyi István életét és tevékenységét bemutató vándorkiállítás végig járta az ország múzeumait, hogy eljuttassa Széchenyi eszményt azokhoz is, akik nem juthattak el Nagyecenkre.

A Széchenyi Népfőiskola, a Széchenyi István Egyesület tevékenysége és az Emléktúrák, mindannak a magas színvonalú közművelődési munkának voltak a részei, amelyet Környei Attila irányított és szervezett.

213Munkásságát mindenki elismerte. 1973-ban doktori vizsgát tett, 1987-ben védte meg kandidátusi disszertációját. Csatkai Endre-díjat kapott 1973-ban, SZOT-díjat 85-ben, 1991-ben a Magyar Népköztársaság Érdemkereszt Arany Fokozatát vette át, 1992-ben a Pro Urbe Sopron kitüntetést kapta meg, attól a várostól, amelynek egész életét szentelte.

1990-ben kinevezték a Soproni Múzeum igazgatójává is. A kettős feladat további erőfeszítésekre készítette, újabb nagy feladatokra készült. Egy „Micsoda évezred” című nagyszabású kiállítással kívánta búcsúztatni a XX. századot.

60 éves lett volna, de ezt már nem élte meg. Volt ahhoz is ereje, hogy szembenézzen a halállal.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / Bánkúti Imre: Emlékezés egy alkotó nyárra

Bánkúti Imre: Emlékezés egy alkotó nyárra

Harminc év távlatából már nem tudom, nem emlékszem rá, mikor ismertem meg Környei Attilát, de az bizonyos, hogy a nagyecenki Széchenyi kastély újjáépítése céljából folyó munka idején, az 1970-es évek elején. Nagyecenk, amely Magyarország polgári átalakulásában kiemelkedő, nemzetformáló munkát végző személyiségének otthona volt, megszenvedte a háborút és az 50-es éveket. Széchenyi tevékenysége, alakja is megsínylette a történetírásban hivatalossá váló leegyszerűsítő, dogmatikus szemléletet. Ebből a méltánytalan helyzetből, a konzervativizmus és a szűkkeblű dogmatizmus korlátai közül csak az 1960-as években kezdődött meg a kimozdulás. A folyamatban, hogy Széchenyi István visszakapja méltó és objektív helyét nemzeti tudatunkban és a közgondolkodásban, a múzeumi terület is kivette a maga részét. Sokan dolgoztak közülünk ebben a munkában, de talán a legtöbbet és a legkevésbé látványosan Környei Attila. Korai halála óta gyakran felidézem magamban 1973 forró nyarát, a kiállításra való készülétek hónapjait, amikor a már újjáépített nagyecenki Széchenyi kastély lázas munka színhelye volt. A Műemléki Felügyelőség munkatársai kitűnő munkát végeztek, elsőként a kastély épülete és kertje emelkedett ki a

pusztulásból. Attila családjával együtt akkor már a kastélyban lakott. A munka nagyságáról csak az tud képet alkotni, aki maga is részt vett egy műemlék-kastélyban rendezendő történeti kiállítás létrehozásában. A forgatókönyv megírása, az ezzel kapcsolatos megbeszélések, viták, a kiállítás látványának megtervezése, a szükséges tárgyak felkutatása, előteremtése, restaurálása, a feliratok megszüvegezése: ebben Attila mindenkor, mindenütt ott volt. A kiállítás megalkotásában több múzeum és gyűjtemény munkatársai vettek részt: a Magyar Nemzeti Múzeum, a Közlekedési Múzeum, az Országos Levéltár, a Széchenyi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia, a Győr–Sopron Megyei Múzeum. A Budapestről lejáró szakemberek fogadása, munkájuk koordinálása, a gyakorlati megvalósítást végző kiállítás-rendezői gárda számtalan igényének kielégítése – ez mind a házigazda igazgatóra hárult. Az ő munkája volt a legkevésbé látványos, mondhatni szinte észrevétlen volt, de nélküle nem épült volna fel napról-napra láthatóan a kiállítás. Sok-sok megbeszélés, néha egy-egy pohár bor mellett, esténként a munka jóleső fáradságával már készülve a következő napi teendőkre, miközben a múzeum többi munkatársa, a kedves falubeli asszonyok takarítottak – sokszor volt részem az ilyen hangulatos órákban.

Két évvel később alkalmam volt feleségemmel együtt néhány napot eltölteni a múzeum vendégszobájában, s közelebbről megismerni Attila családját. A múzeum az egyre növekvő létszámú látogató mellett is példamutatóan tiszta volt, épp úgy, mint a megnyitó napján. beszélgetéseinkben szóba kerültek további tervei, elképzelése a fejlesztésekről, építkezésekről. Megadatott neki, hogy ezekből sok minden megvalósuljon. Később ritkábban találkoztunk, legfeljebb egy-egy múzeumi értekezleten, megbeszélésen futottunk össze.

Mindmáig büszke vagyok arra és hálával tartozom a sorsnak, hogy együtt dolgozhattam Környei Attilával nemzeti múltunk kiemelkedő emlékének megvalósításában. Korai halála nem múlóvá teszi a fájdalmas visszaemlékezést.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / Tóth Imre: Környei Attila és a soproni közművelődés

Tóth Imre: Környei Attila és a soproni közművelődés

*„A filozófia templárius keresztjét nem a mentémen,
sem a kabátomon akarom viselni, hanem a szívemben. Életem legyen
a hazámnak, legyen az emberiségnek szentelve!”*

Széchenyi István: Napló, 1826. dec.16.

Sokszor vizsgáztam Attila előtt. Közös útjaink alatt, egy-egy kiállítás rendezése közben többször tette próbára általános, de főleg irodalmi műveltségemet. Amikor – nem ritkán – csend, vagy „nem tudom” volt a felelet kérdésére, magyarázni kezdett. Bár nem kérkedett vele, látszott, élvezti a tudását, de élvezti azt is, ha megoszthatja valakivel.

Igaztalan, hogy amikor megszabadulva végre a két múzeum vezetésével járó nyugóktól, idejének javát valódi szenvedélyére, az ismeret megszerzésre és továbbítására szánhatta volna, élvezve a tudás átadását, a sors nem hagyott rá időt, hogy ezt megtegye. Igaztalan, hogy még „aktív” pályafutása is befejezetlen maradt, hiszen az általa csak saját „hattyúdalként” emlegetett 20. századi összefoglaló kiállítását sem rendezhette meg. Sopron érdeklődő, múzeumszerető közönségéhez nem sikerült utoljára szólania úgy, hogy a

kiállítás formanyelvét felhasználva összesűrítette volna addigi munkája során felhalmozott tudását, vagy legalábbis annak egy részét.

Soha nem tudta elképzelni életét tudományába zárkozó kutatóként, birtokolt tudásának továbbadását legalább olyan fontosnak tartotta, mint megszerzésének folyamatát. Törekvéseiben természetes módon egyesült az, amit az utóbbi évtizedekben a múzeumokkal szembeni elvárásként, sokszor és sokak számára nehezen megoldható dilemmaként megfogalmaztak, azaz a szakmai alapfeladatok ellátása mellett a nyitást, [215](#)a közönség, főleg a helyi társadalom felé fordulást. Fogyaszthatóvá tenni a szakma szellemi termékeit – ez jelentette egyik sarokpontját munkájának. Ismeretei közkinccsé tételének kézenfekvő, de talán nem is elsődleges csatornájaul szolgáltak az általa rendezett kiállítások, valamint tudományos cikkei, melyek nagy számban jelentek meg, többek között e folyóirat hasábjain is^{[1](#)}. Talán pályatársainál gyakrabban próbálgatta azonban az ismeretterjesztés egyéb közegeit is. Számtalan előadása, újságcikkei, az általa kitalált és vezetett szakkörök, vetélkedők mind ezt bizonyítják számunkra.

Környei Attila 1963. szeptember elsején kezdett dolgozni a soproni Liszt Ferenc Múzeumban. A fiatal történész, akiben mély nyomot hagyott líceumi tudós tanárainak – főleg az általa később is sokat emlegetett Pröhle Jenő^{[2](#)} és Augusztinovicz Elemér – alakja, hirtelen olyan munkatársakat, új mestereket talált maga körül, mint Csatkai Endre és Domonkos Ottó. Szülői örökségként magában hordozott ismeretterjesztői, tanítói hajlamát mellettük, az ő legjobb hagyományaik nyomán bontakoztatta ki.

Első feladatként Sopron helytörténeti irodalmának tanulmányozását tűzte ki maga elé.^{[3](#)} Miután általános történeti felkészültsége mellé mély ismereteket szerzett a város történetéből is, máris belevágott tudása továbbadásába. Volt iskolájában, a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban szervezett helytörténeti, muzeológiai szakkört, melyet hosszú évekig vezetett. Célja az volt, hogy a helytörténet, városismeret integráns részévé váljon az iskolai oktatásnak. Ehhez a szakköri formát kevésnek találta, ezért rendre dolgozta ki ajánló bibliográfiáit az általános és középiskolai oktatás számára; tanmeneteit, melyekbe adaptálni próbálta a helytörténeti kutatás legfontosabb, nélkülözhetetlen eredményeit. Az akkori tantervekhez, tankönyvekhez illeszkedő program az országban az elsők között segítette a tanároknak az éppen aktuális tananyag helytörténeti párhuzamait megtalálni az általános kapcsolódási pontoktól egészen az egyedi tárgyak szintjére lebontva. Mindehhez kapcsolódva kezdte összeállítani Sopron évfordulónaptárát, melynek később a helyi közélet, a sajtó is nagy hasznát vette.

Amikor – mint később történt – a szakkörök elmaradtak, akkor sem szakadt meg a kapcsolata az iskolákkal. Mindig, utóbb igazgatóként is, nagy súlyt helyezett arra, hogy a múzeum kiállításai és egyéb alkotásai eljussanak a diákokhoz és a pedagógusokhoz. Ennek jellemző műfaja volt a vándorkiállítás, melyet nagy számban rendezett, elsősorban iskolák számára. Otthonosan mozgott e területen, egyes kiállításával országos pályázatokat is sikerült megnyernie. Utolsó ötletét, melybe e sorok íróját is beavatta, az új- és modernkori Magyarország reformereit bemutató vándorkiállítást már nem tudta létrehozni. Szerette tehát közel hozni a közönséget, főleg a diákságot az intézményhez, nem szerette azonban, amikor a múzeum csupán eső előli menedék, s a múzeumlátogatás az év végi üres tanórák, osztálykirándulások tartalmatlan, kötelező penzuma volt. Mindvégig harcolt ez ellen, ha kellett, a látogatások rendjének átalakításával, de leginkább azzal, hogy igyekezett tartalmassá tenni a múzeummal való megismerkedést. Rendszeresen tartott rendkívüli történelemórákat diákoknak, s módszertani segítségképpen tanárainak is. Sikerült kihasználnia a rendszer bürokratikus, [216](#)direkt mechanizmusait, köztük az oktatáspolitikai utasításos működését, mely e tanári továbbképzések során jól a kezére játszott. Nagy sikerű volt a munkatársaival közösen szervezett „Barátunk a múzeum” című sorozat, a „képmutogatónak” elkeresztelt diavetítéses program, a számos vetélkedő melynek összeállításában, lebonyolításában szerepet vállalt, vagy

amelyek zsűrijében helyet foglalt. Amit e helyeken tudása mellé vártak és kaptak tőle, az humorérzéke és közvetlensége volt. Élénken emlékszem arra, amikor a Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület brennbergi történelmi játszóházában Bessenyei Györgyöt alakítva, korhű jelmeze kiegészítéseként – megfelelő lábbeli híján – saját utcai cipőjében jelent meg a hallgatóság előtt, amivel legalább akkora sikert aratott, mint dramaturgiai rögtönzésével. A sokakban meglévő szakmai gőg élő ellenpéldáját adta minden megnyilvánulásában.

A köz művelése nála nem merült ki a diákokkal, gyerekekkel való foglalkozásban. A különféle helytörténeti pályázatok támogatásával, a pályamunkák pontos és aprólékos bírálatával úgy érezte, tehet valamit a felnőtt korosztály városszeretetének elmélyítése érdekében is. A TKME (Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület) elnökségi tagjaként országos szinten egyeztetette a múzeumok és közönségük érdekeit, próbált tenni a színvonalas múzeumlátogatás érdekében. Szintén aktívan segítette az egyesület soproni csoportjának munkáját, támogatta őket programjaik megvalósításában, előadásokat tartott, szakszerű tárlatvezetéseket adott számukra. A messzebről érkezők, idegenek, turisták Sopronról szerzett benyomásainak javítását, a múzeum országos hírű kiállításainak jobb megismertetését célozták a helyi idegenvezetőknek tartott rendszeres továbbképzések, melyből jelentősen kivette a részét.

Ma is büszkék lehetünk rá, bárha sokak szerint szégyenkezni is illenék miatta, hogy fontosnak tartotta a felnőttek, azon belül is a munkástársadalom ismereteinek bővítését. A vállalatokhoz, üzemekhez kijárva ismertette Sopron és környéke történetét, gyanítom elsősorban azért, hogy talajt találjanak azok, akiknek nem volt talajuk a városban. Kedvenc kifejezése volt a „polgár”. Számtalanszor hallottam tőle, olvastam dolgozataiban, kiállításainak szövegeiben. Nosztalgiával tekintett arra az időre, amikor nagy példaképei, a 19. század liberálisai polgárrá igyekeztek tenni az alattvalókat. A „polgár csinálást” az ezredvégen ő is fontos feladatának tekintette. Amikor az andragógia (felnőttnevelés) nálunk még alig ismert fogalom volt, illetve egyet jelentett a munkásneveléssel, e folyamat teleologikájának (célelvűségének) kereteit kihasználva és feszegetve igyekezett szélesíteni az emberek ismereteit.

A kultúraközvetítés során hamar rátalált a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatra, s az órá. Kezdetben előadóként, később aktív szervezőként működött közre a TIT munkájában, 1982-ben pedig alelnöke lett a társulatnak. E minőségében jelentős szerepe volt abban, hogy 1986-ban a TIT Sopron önállósodni tudott a megyei szervezettől. Ezidőtájt szerveződtek a TIT Sopron „Teázó” című sorozatának rendezvényei, melyek megvalósulása Környei Attilának is köszönhető. Szintén alelnökként bábáskodott a TIT által létrehozott első soproni közszolgálati rádióadó, a Panoráma Rádió megszületésénél. A média ismeretterjesztő szerepe és jelentősége egyébként is egyik korai felismerése volt. Amellett, hogy számtalan alkalommal használta ki az írott sajtó adta lehetőségeket, hírt adva a múzeum életéről, helyzetéről, később egyre aggasztóbb állapotáról, részt vett rádiós, televíziós alkotások készítésében is. Nyilvános szereplései [217](#) mellett szaktanácsadóként többször kérték ki a véleményét, de maga is írt forgatókönyvet a kiállításokról, vagy a városról szóló filmek forgatásához. Az általa készített filmeket pedig (pl. a brennbergi búcsúról, a balfi munkatáborról) nagy érdeklődés mellett vetítették általában személyes részvételével, és hozzájuk kapcsolódó előadásával kiegészítve.

Igazi közéleti emberhez méltóan számtalan alkalommal jelentkezett rövidebb – hosszabb cikkekkel a napilapok hasábjain. Tollat fogott, ha úgy érezte, az ország, Sopron, vagy éppen a magyar nyelv érdekei kerülnek veszélybe. Mindenre odafigyelt, s észrevételeit kemény, sokszor meghökkentő kritikával tette közzé. Hazájának és városának értelmes szeretete jellemezte, talán egy valami, ami iránt elfogult volt: a múzeum. Sokszor emelte fel a szavát az intézmény érdekében, próbálta meggyőzni a többnyire közömbös közvéleményt és a felette állókat a múzeumügy fontosságáról. Az utóbbi idők mind keserűbb felszólamlásai

arról tanúskodtak, hogy Soproni Múzeum egyre szomorúbb helyzetbe került, s vele együtt Környei Attila is, aki a körülmények mellett önmagát is okolta a romlásért. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy betegsége egyre kíméletlenebbül hatalmasodott el rajta, s nyugdíjas éveire tervezett feladatait elvégezetlenül kellett maga után hagynia. Csak sejtethetjük, mennyi mindentől estünk el korai távozása miatt. Ha pótolni nem is tudjuk, próbáljuk meg követni munkájában, az ő tiszteletére és a saját magunk érdekében!

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999)

F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999)

A bibliográfiában szereplő rövidítések feloldása a következő:

A. – Arrabona, K. – Kisalföld, MN. – Magyar Nemzet, SF. – Soproni Füzetek, SSz. – Soproni Szemle, TKM. – Tájak – Korok – Múzeumok Kiskönyvtára.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1964

1964

Világháborús plakátok a soproni Liszt Ferenc Múzeumban. SSz. 18, 1964. 349-359.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1965

1965

A Liszt Ferenc Múzeum munkája 1964-ben. SSz. 19, 1965. 284-285.

Múzeumi munkám első éve. Múzeumi Közlemények, 1965.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1966

1966

A Liszt Ferenc Múzeum 1965. évi munkája. SSz. 20, 1966. 266-271.

Spira György: 1848 Széchenyije és Széchenyi 1848-a. Budapest, 1964. 361 p.

Könyvismertetés. SSz. 20, 1966. 281-283.

218A soproni Liszt Ferenc Múzeum és kiállításai. Összeállították: Domonkos Ottó, Környei Attila, Nováki Gyula. Győr, 1966. 48 p. (A Győr–Sopron megyei Múzeumi Szervezet kiadványai. 2. füzet)

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1967

1967

Bors László 1. A. 9, 1967. 291-324.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1968

1968

A brennbergi bánya és munkásmozgalom vázlatos története. SSz. 22, 1968. 193-229. Bors László 2. A. 10, 1968. 281-320.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1969

1969

A csornai ellenforradalom és a győri vörösörség Sopron megyei szereplése 1919-ben. A. 11, 1969. 287-319.

A forradalom vázlatos soproni eseménynaptára. SSz. 23, 1969. 79-83.

Az osztályharc néhány kérdése Sopron megyében a polgári demokratikus forradalom időszakában (1918 nov.–1919 márc.). SSz. 23, 1969. 3-14.

Sopron és környéke a Tanácsköztársaságban. In: Dávid Lajos (szerk.): Forradalmi évek tüzeiben. Győr, 1969. 173-200.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1970

1970

Brennbergbányai munkásmozgalmak a két világháború között. A. 12, 1970. 307-373.

A Megyei Könyvtár dokumentumkötetei az 1917/1919-es forradalmi időszak megyei sajtójából. (Könyvismertetés) SSz. 24, 1970. 284-285.

Rázó József kiállítási katalógusa. Sopron, 1970. 20 p.

A soproni sport 25 éve. (Kiállítás a Liszt Ferenc Múzeumban). SSz. 24, 1970. 381.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1971

1971

Bors András (1899–1970). Megemlékezések. SSz. 25, 1971. 87-88.

Csatkai Endre irodalmi munkássága I–II. SSz. 25, 1971. 66-75., 145-165.

A helytörténész Csatkai Endre. SSz. 25, 1971. 59-66.

Internacionalisták visszaemlékezései a soproni Liszt Ferenc Múzeum gyűjteményében. A. 13, 1971. 417-502.

Liszt Ferenc emlékkiállítás a múzeumban. SSz. 25, 1971. 361-362.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1972

1972

A Dunántúli Polgárszövetség 1919-ben. A. 14, 1972. 419-433.

A Fertő-táj bibliográfiája. Szerk.: Lászlóffy Woldemár. Mt.: Környei Attila et al. Győr, 1972. 294 p.

A Liszt Ferenc Múzeum Diebold Károly emlékkiállítása. = SSz. 26, 1972. 370-371.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1973

1973

Adatok az 1919. évi Sopron megyei osztályharcokhoz. 1–2. SSz. 27, 1973. 24-38., 123-138.

219 Antifasiszta mozgalmak a második világháború alatt. (A múzeum kiállítása a Liszt Ferenc Művelődési Központban). SSz. 27, 1973. 270-271.

Üldözöttek ellenállása Sopron megyében a fehér-terror éveiben (1919–1922). A. 15, 1973. 299-355.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1974

1974

Emlékezés a fasizmus áldozataira. K. 30, 1974. nov. 2.

Nagycenki krónika. Nagycenk, 1974. 15 p.

A nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum. A. 16, 1974. 353-381.

A nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum kiállítása. SSz. 28, 1974. 248-263.

A nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum történeti kiállításai. Szerk.: Dávid Lajos. Győr, 1974. 30 p.

A soproni Széchenyi könyvtár ügye. K. 30, 1974. márc.23.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1975

1975

Diákélményeim. In: Berzsényi Dániel Gimnázium évkönyve. Sopron, 1975. 36-37.

Emlékmúzeum Nagycenken. Köznevelés 31, 1975. I. 10.

Életrajzi tanulmányok. In: Kovács Gyözőné (szerk.): Győr–Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye. Győr, 1975. 259 p.

A nagycenki Széchenyi István Emlékiállítás közlekedéstörténeti dokumentumai.

A jövő üzemmérnöke. Győr, 1975. 2. sz. 3.

A nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum kalauza. Győr, 1975. 36 p.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1976

1976

Győr–Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye. Bibliográfia és forrásjegyzék. Összeáll. és szerk.: Sinay Jenő. Mt.: Környei Attila et al. Győr, 1976. 223 p.

Idegenforgalmi tapasztalatok a Széchenyi István Emlékmúzeumban. Múzeumi Közlemények. 1976. 1. 57-81.

Zsitvay Lajos frontnaplója. A. 18, 1976. 263-299.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1977

1977

Győr–Sopron megyei internacionalisták. Szerk.: Kovács Gyözőné. Bevezető tanulmányt írta: Környei Attila, visszaemlékezéseket szerk.: Gecsényi Lajos, Kovács Gyözőné, Környei Attila. Győr, 1977. 238

Győr–Sopron megyei internacionalisták. Megyénk fiai a forradalomban és a polgárháborúban. K. 32, 1977. nov. 5.

Tanácskozás az Akadémián. Kutatások a Fertő-táj fejlesztéséért. MN. 32, 1977. febr. 8.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1978

1978

A soproni nyomdászat története: (Kiállítás a Liszt Ferenc Múzeumban 1977). SSz. 32, 1978. 264-267.

Széchenyi István Emlékmúzeum Nagycenk. (Kiállítási kalauz). Budapest, 1978. 48 p.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1979

2201979

Válogatott dokumentumok a Győr–Sopron megyei munkásmozgalom történetéből. Szerk.: Gecsényi Lajos, Horváth Zoltán, Sinay Jenő. Anyaggyűjtésben részt vettek: Környei Attila et al. Győr, 1979. 368

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1981

1981

Sopron és vidékének munkásmozgalma (1919. augusztus 1–1924). Győr, 1981. 232. p. (Győr–Sopron megye munkásmozgalma).

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1983

1983

Széchenyi Emlékmúzeum – Nagycenk. Nyelvünk és kultúránk 52, 1983. 77-81.

Tíz éves a Széchenyi István Emlékmúzeum. SSz. 37, 1983. 169-175.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1984

1984

Hogy vagy kedves múzeum? Élet és Irodalom 28, 1984. júl.20.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1985

1985

Múzeumbővítés Nagycenken. Népművelés 32, 1985. 11. sz.

Széchenyi István Sopron díszpolgára. Soproni Magazin. 1985. 1. sz.

Szita Szabolcs: Holocaust az Alpok előtt 1944–45. SF. 1985. 278–280. (Könyvismertetés).

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1986

1986

Anekdóták a hőskortól napjainkig. Szerk.: Czippán György. Irták: Both Erzsébet, Környei Attila et al.

Budapest, 1986. 208 p.

Emlékezés diákéveimre. In: Győrffy Sándor, Hunyadi Zoltán (szerk.): A soproni líceum. Budapest, 1986. 298-299.

Faragó Sándor (1924–1985). Megemlékezések. SSz. 40, 1986. 360-363.

Munkásmozgalmi emlékhelyek Győr–Sopron megyében. Szerk.: Jászberényi Ferencné, Környei Attila, Molnár Ernő. Szerzői: Faragó Sándor, Környei Attila et al. Győr, 1986. 323 p. (Győr–Sopron megye munkásmozgalma).

Sopron és vidékének munkásmozgalma 1919. augusztus 1–1924. Kandidátusi értekezés tézisei. Budapest, 1986. 13 p.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1987

1987

A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom. Kislexikon. Szerk.: Bassa Endre, Gazsi József. A cikkeket írták: Bassa Endre, Környei Attila, et al. Budapest, 1987. 373 p.

A nagycenki gázgyár ma is látható. MN. 50, 1987. jún. 30.

Sopron, helytörténeti kiállítás. Budapest, 1987. 16 p. (TKM. 284.)

Sopron, historische Ausstellung. Budapest, 1987. 16 p. (TKM. 284/A.)

Zsuka emléke. Sarkady Sándor (szerk.): Sopron, 1987. 191-197.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1988

221 1988

Pröhle Jenő (1909–1986). SSz. 42, 1988. 175-178.

Széchenyi István Emlékmúzeum, Nagycenk. Sopron, 1988. 52 p.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1989

1989

Csatkai Endre: Petőfi Sopronban. Szerk., jegyzetekkel ellátta, a képeket válogatta: Környei Attila. Sopron, 1989. 63 p. (A Soproni Hírlap Kiskönyvtára I.)

Ellenvélemény a soproni címerről. Soproni Hírlap 1, 1989. febr. 24.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1990

1990

A soproni címer ürügyén. Két magatartás vetélkedése. K. 45, 1990. febr. 3.

Gróf Széchenyi István: Magyarország kiváltságos lakosaihoz. Szerk.: jegyzetekkel ell., utószót írta: Környei Attila. Sopron, 1990. 103 p. (A Soproni Hírlap Kiskönyvtára 2)

A hely szelleme. In: Askercz Éva, Környei Attila et al. : Hétfégy múzeumi magazin Győr, 1990. 10 p.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1991

1991

Gróf Széchenyi István gondolatainak gyűjteménye. Vál. és az utószót írta: Környei Attila. Budapest, 1991. 229 p.

Beszámoló a Széchenyi István Emlékmúzeumról. SSz. 45, 1991. 203-212.

Széchenyi Istvánról. K. 46, 1991. febr. 2.

A Széchenyi emlékév eseményei Nagycenken. Cenki Híradó, 1991. 1. sz.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1992

1992

Domonkos Ottó–Környei Attila: A 125 éves soproni múzeum. Sopron, 1992. 52p., 42 t.

A soproni színház történetéből. In: Füzi Edit (szerk.): Arizona Színház a Soproni Petőfi Színházban. Sopron, 1992. 20 p.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1993

1993

A soproni társadalmi egyesületek kutatása. SSz. 47, 1993. 378-383.

Rövid hozzászólásom a tervhez. Észrevételek a múzeumi törvény-koncepcióhoz. In: Dokumentumok a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület létrejöttéről és tevékenységéről. Budapest, 1993. 104.

Sopron a múzeumok városa. In: Nikolics Károly (szerk.): Soproni Patikamúzeum 1968–1993. Sopron, 1993. 71-78.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1994

1994

Nagyecenk–Nemeskér–Pinnye–Pusztacsalád. In: Győr–Sopron megye települései. Győr, 1994. 224 p.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1995

1995

Megyényi múzeum a kisvárosban. Magyar Múzeumok 1, 1995. 1. sz. 28-30.

222 Politika és nyilvánosság a reformkorban. Kossuth Lajos emlékének. SF. '94/'95, 1995. 240-247.

A politikus magánélete. Gróf Széchenyi István névnapja 1840-ben. A. 34, 1995. 55-97.

Tudományos kutatások a VEAB területén működő múzeumokban. In: A tudományos múzeumok helyzete és lehetőségei a régió területén. (VEAB ankét. Veszprém 1994. máj. 27.), Veszprém, 1995. 24-29.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1996

1996

Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról. SSz. 50, 1996. 2-3. 188-207.

Adatok Széchenyi István szerepléséhez a soproni megyegyűléseken. In: Környei Attila, G.Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatai Endre emlékére. Sopron, 1996. (A Soproni Múzeum kiadványai 2.) 273-278

Sopron és környéke In: Látnivalók Győr–Moson–Sopron megyében. Kirándulások Burgenlandba és a Csallóközbe. Miskolc, 1996. 158-176.

100 éve született Csatai Endre a soproni tudós. Várhely 2, 1996. 2. sz. 103-106. p.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1997

1997

Adatok és gondolatok a Széchenyi-kultuszról. In: Sarkadi Sándor (szerk.): Emléklap a soproni Széchenyi szobor felújítására. Sopron, 1997. 22-33.

Historische Sammlung In: Zeugnisse burgenländischer Geschichte aus Soproner Sammlungen Eisenstadt, 1997.

A népszavazás hatása Sopron város fejlődésére, a soproni társadalomra. In: Turbuly Éva (szerk.): „Magyarok maradtunk” 1921–1996. Konferencia a soproni népszavazásról. Sopron, 1997. 83-97.

Gondolatok a helytörténész Mollay Károlyról. SSz. 51, 1997. 199-203.

A Magyar Nemzeti Múzeum új kiállításának bírálata. Budapest, 1997.(Kézirat).

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1998

1998

Beszámoló a 25 éves Széchenyi István Emlékmúzeum munkájáról. SSz. 52, 1998. 270-273.

Három eset, avagy szabad-e a jobbágyot verni a még feudális Sopron megyében? A. 36, 1998. 1-2. 109-120.

Gróf Széchenyi István a magyar történelemről. TIT Évkv. 70-75, 1998. 929-930.

Gróf Széchenyi István gondolatainak gyűjteménye. Válogatta, utószót írta: Környei Attila. Második, átdolg. jav. kiad. Budapest, 1998. 183 p. 30 t.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / 1999

1999

Adatok és gondolatok a XIX. századi magyarországi egyesületekről. A. 37, 1999. 1-2. 199-214.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Környei Attila emlékezete / F. Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága (1964–1999) / Környei Attila szerkesztői tevékenysége

Környei Attila szerkesztői tevékenysége

Soproni Szemle. Helytörténeti folyóirat. Sopron. A szerkesztőbizottság tagja: 1977–1999.

223 Szülőföldünk a Kisalföld. Győr, 1970. 505 p.

Győr–Sopron megyei internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és polgárháborúban 1917–1922. A visszaemlékezéseket szerk.: Gecsényi Lajos, Kovács Gyözőné, Környei Attila. Győr, 1977. 241 p.

Kovács Gyözőné: Győr és vidékének munkásmozgalma 1919 augusztus 1–1924. Győr, 1979. 232 p. (Győr–Sopron megye munkásmozgalma. Szerkesztőbizottság: Bacsó András, Környei Attila et al.)

Faragó Sándor: Kapuvár munkásmozgalma 1919 aug.1–1945. Győr, 1981. 118 p. (Győr–Sopron megye munkásmozgalma. Szerkesztőbizottság: Bacsó András, Környei Attila et al.)

Baranyai Lenke: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1929–1933. Győr, 1982. 85 p. (Győr–Sopron megye munkásmozgalma. Szerkesztőbizottság: Bacsó András, Környei Attila et al.)

Tuba László – Lukács Albin – Bacsó András: Mosonmagyaróvár és vidéke munkásmozgalmának története 1919 augusztus 1 – 1945. Győr, 1982. 259 p. (Győr–Sopron megye munkásmozgalma. Szerkesztőbizottság: Bacsó András, Környei Attila et al.)

Válogatott dokumentumok a Győr–Sopron megyei munkásmozgalom történetéből 1929–1945. Szerk.: Pernes Gyula, Gecsényi Lajos. Szerkesztőbizottság: Bacsó András, Környei Attila et al. Győr, 1982

467 p.

Munkásmozgalmi emlékhelyek Győr–Sopron megyében. Győr, 1986. 323 p. (Győr–Sopron megye munkásmozgalma. Szerkesztőbizottság: Bacsó András, Környei Attila et al.)

Csatkai Endre: Petőfi Sopronban. Szerk.: Környei Attila. Sopron, 1989. 63 p.

Győr–Moson–Sopron megye települései. Szerk.: Horváth Gyözőné, Környei Attila et al. Győr, 1994. 224 p.

Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. Szerk.: Környei Attila, G.Szende Katalin. Sopron, 1996. (Soproni Múzeum kiadványai 2) 455 p.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Vonzások és választások

224 Vonzások és választások Tanulmányok Környei Attila emlékére

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Vonzások és választások / Domonkos Ottó: A Soproni Múzeum Széchenyi-emlékei

Domonkos Ottó: A Soproni Múzeum Széchenyi-emlékei

Széchenyi István reformkori tevékenysége, alapítványai, vasúti, közlekedési, vízszabályozási, hajózási tervei és azok megvalósulása közismertek voltak Magyarországon. Nem véletlen, hogy legnagyobb politikai ellenfele, Kossuth Lajos, éles vitáik ellenére, a „legnagyobb magyar” kitüntető címmel ismerte el Széchenyi munkálkodását. A reformer, illetve a forradalmár személyiségek együttműködése sajnos csak rövid ideig tartott, Széchenyi az események menetét látva visszavonult a nyilvános politikai szerepléstől, irodalmi munkásságát döblingi magányában folytatta, 1860-ban bekövetkezett haláláig. Sopron városa és a megye vezetése egyaránt nagyra értékelte szervező munkáját, amely a város és a megye sok intézményét, vízszabályozását, saját birtokán cukorgyár, gázüzem, stb. létesítését eredményezte, hogy csak néhányat említsünk ezekből. A maga módján ápolta is Széchenyi kultuszát. Ebben a múzeumnak és munkatársainak mindig jelentős szerepe volt.

Magam 1952-ben kerültem a múzeumhoz, mint néprajzkutató. Igazgatóm, Csatkai Endre nagy türelemmel és fáradtságot nem kímélve városi sétákra vitt, hogy jobban megismerjem a polgárváros történetét és életét. Magyarázatai feledhetetlenek. Ebbe az ismeretszerzésbe tartozott Sopronbánfalva, Fertőrákos, Fertőd, no és a nagycenki kastély meglátogatása is. Az utóbbi három kastély kifosztva, üresen tátongott nyitott kapuival, ablakaival, berendezését elhordták, csupán elbontott cserépkályháinak maradványai utaltak az egykori gazdagságra. A cenki látvány elképesztő volt, a földszinti előcsarnokban a színes kőmozaikot sár és piszok fedte, az ott álló kandallót illetéktelen kezek már lebontották, hogy elszállítsák. Abban az időben, a cenki iskolában tanított Lőrincz László történelem–magyar szakos tanár ismerősöm, aki egy alkalommal elkísért a kastélyba, ahol szerencsére megtaláltuk egy bokor alatt, a szállításra előkészített, elrejtett kandalló darabjait. Vele „összeesküdve” másnap egy lovaskocsival beszállítottuk az Országos Műemléki

Felügyelőség soproni telepére a megmentett darabokat. Ők ezt megőrizték s így kerülhetett vissza a kandalló 15 év múlva a kastély helyreállításakor eredeti helyére. Ugyanígy mentettük meg az épen maradt barokk kályhákat is az 1960-as években, s állítottuk fel idős Steinbach Vilmos kályhásmeisterrel a múzeum üvegpavilonjában. Ennek köszönhető, hogy a kályhák is visszakérültek eredeti helyükre.

A múzeum mentőakciói közé tartozott a Széchenyi család cenki kriptájában őrzött viseletek restaurálása is. Ez két fontos részből állt, a Széchenyi Pál kalocsai érsek múmiáján lévő papi ornátus restaurálásából, valamint Széchenyi István halálakor [225](#) viselt ruházatából. A Széchenyi család e ruházatát egy zárható vasládában helyezte el a kriptában, amit időnként meg lehetett tekinteni. Az 1950-es években e láda egyik kulcsát Csatkai Endre őrizte a soproni múzeumban, egy kis fémdobozban. Széchenyi István vérfoltos ingét a látogató egy üveglapon keresztül nézhette meg. 1955. június elején került sor a ruhák tüzetesebb vizsgálatára.

A családi címer, 17. század.

Elképesztően nyirkos, penészes állapotban voltak a gyapjú holmik, a bőr csizma, s minden más. A helyszínen tartás szakmai bűn lett volna, ezért pár nap múlva egy vulkánfíber bőrönddel, valamint átvételi elismervénnyel felszerelve elmentem a kriptába, és becsomagoltam Széchenyi halálakor viselt ruháit, hogy megmenthessük. Ezek a következők voltak: sárga zakó és barna mellény, pepita hosszúnadrág (pantalló, olyan, mint amilyen Sterio Károly színezett kőrajzán látható), nagykockás, színes pamuting, színes zsebkendő, négyzetű selyem nyakkendő, vászon alsónadrág, egy pár zokni, nyers-fehér hosszú kötött házikabát, hálósapka, bőr sérvkötő, egy pár csizma.

226A ruhák egyes rétegei közé gondos kezek vágott dohányt szórtak abban a reményben, hogy az majd távol tartja a molyokat.

Ez azonban nem vált be, a molyok döbbenetes károsítást végeztek a gyapjából készült ruházatban, amit fokozott a penészesedés, mert a nyirkos levegő a penészek legkedveltebb tenyésztelképévé tette a ruhákat.

Izsó Miklós szoborterve, 1896.

A múzeumba hozott ruhadarabokat legelőször kiszellőztettük, megszáritottuk, majd kapcsolatba léptünk a Nemzeti Múzeum Textil- és Restaurátor Osztályával, ahol Ember Mária osztályvezető bizottságot hívott össze, amely véleményt mondott a ruhák állapotáról és meghatározta a tennivalókat. Az inget, az alsónadrágot, a két kendőt a teljes anyaggal együtt fertőtlenítették, az előbbieket kimosták, és kiállítható állapotban kaptuk őket vissza, s ezek szerepeltek is helytörténeti kiállításunkon.

A gyapjúöltöny, amely szabásában, szövet-mintázatában angol divat szerint készült, náluk maradt. A restaurálás a Nemzeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és a Központi Múzeumi Igazgatóság Restaurátor Csoportjánál kezdődött meg, és évtizedekig 227tartva csak most fejeződik be. Környei Attila, mint a cenki múzeum igazgatója, nagyon helyesen újra elővette és Szalay Zoltán iparművész-főrestaurátor kezébe adta az egész anyagot, hogy az időközben elavult restaurálási technikával készült javításokat felülvizsgálja, kijavítsa, és egységes színvonalra hozza a darabokat.

Szalay megoldotta a feladatot, munkáját jól dokumentált jelentésekkel, leírókartonokkal, részletfotókkal ellátva adta vissza Környei Attilának, aki már súlyos betegen adta ki a megbízást az utolsónak maradt,

pepita nadrág ismételt restaurálására.

A vörösmárvány kandalló helyreállítás után.

A Soproni Múzeum a Széchenyi-emlékeket folyamatosan gyarapította az évtizedek során. Így tett a Széchenyi-szobor felállítás körüli dokumentumokkal is. Széchenyi születésének 100. évfordulójára (1897) az 1896 szeptemberében megalakult szoborbizottság kétszeres életnagyságú (3,6 m) bronz szoborral kívánt emléket állítani a haza, a megye, a város nagy fiának. A bizottság elnöke Póda Endre apátplébános, titkára a levéltár és a múzeum közös igazgatója, Kugler Alajos volt. Tagjai: Baán Endre alispán, Gebhardt József polgármester, Bella Lajos régész, Printz Ferenc a Városszépítő Egyesület elnöke, ifj. Stornó Ferenc – hogy csak a legismertebbeket említsük. A felállítandó szobor mintáját még Izsó Miklós készítette el. A művész váratlan halála után tehetséges [228](#)tanítványára, Mátrai Lajosra maradt a megvalósítás. Az emlékmű teljes magassága 8,7 méter, amely impozáns méretével uralja az egész teret, melyet 1861 óta Széchenyi térnek neveznek.

Az életnagyságú szoborterv a városi múzeumba került. A nagyterem egyik fülkéjében a Tilgner-féle soproni Liszt-szobor mintája, a másikon Izsó Miklós Széchenyi-szobrának patinázott gipszmodellje került állandó bemutatásra. A város a szoboravatásra, az országos hírű ünnepség alkalmára emléklakettet készíttetett, melynek megmaradt példányait a múzeum még az 1960-as években is elismerő kitüntetésként adományozta pedagógusoknak, érdemes kutatóknak.

Időközben a Széchenyi család 17. századi, színes festésű címere, valamint egy ugyancsak címeres háttámlájú láda-pad is a Soproni Múzeum őrizetébe került. Ma ez utóbbi a nagycenki kastély előcsarnokának pihenőpadja, az előbbi a család történetét bemutató első terem kiemelkedő jelentőségű emléktárgya. Az aranyozott díszekkel ékes barokk kályha ugyancsak visszakerült eredeti helyére, a kastély első emeleti dísztermének sarkába. A Soproni Múzeum csendes törekvését a Széchenyi-emlékek megmentésére és gyűjtésére valamint szerény kiállítására elnázta a hivatalos kultúrpolitika. Talán nem félt

attól, hogy a kiállított gipsz szobor és Széchenyi István halotti ruházata veszélyes lehet.

A Széchenyi-életmű jelentőségének tisztázására csak később, a legnagyobb magyar halálának 100. évfordulóján került sor. „1960-ban, Széchenyi halálának centenáriumán a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Osztályának (II. osztály) és Történettudományi Intézetének közös tudományos állásfoglalása adta meg az ideológiai alapot ahhoz, hogy a Széchenyi-tisztelet a hivatalos kultúrpolitika által megtúrt, majd elismert, s végül a korszak vége felé (1980-as évek) többé-kevésbé támogatott tényezője lehessen a magyar közéletnek és oktatásnak.”¹⁽⁴⁾

1963 szeptemberében került a Soproni Múzeumhoz Környei Attila fiatal történészként, akinek fő kutatási területe a reformkor volt. Így természetesnek tarthatjuk, hogy az 1965-ben megnyílt új állandó kiállításban Liszt és Széchenyi emlékszobákat rendezett be, és maga is újabb gyűjtésekbe fogott. Évekig járta Nagycenket és a környék falvait, hogy visszaszerezze a kastélyból származó tárgyakat, vagy más Széchenyi relikviákat.

A Széchenyi tevékenységét Nagycenken bemutató kiállítás megszervezésén túl Környei Attila szellemi tevékenységének is központi gondolata volt a Széchenyi-kul-tusz felélesztése és ébrentartása. Ennek a tevékenységnek lett a központja az 1973-ban megnyitott Széchenyi Emlékmúzeum és maga Környei Attila.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Vonzások és választások / Szemán Attila: A brennbergbányai bányászlámpák*

229 Szemán Attila: A brennbergbányai bányászlámpák^{*(5)}

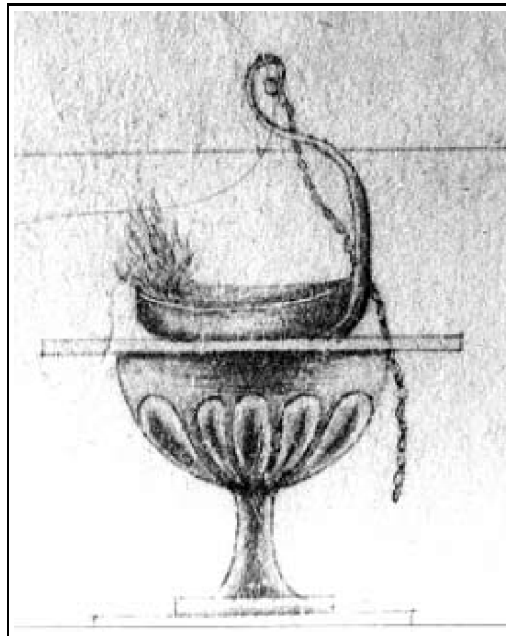
Brennbergbánya a legrégebb szénbányánk. A kőszent Rieder János 1753-ban fedezte fel, s a bányászkodás 1759-ben kezdődött itt. A szent eleinte felszíni fejtéssel, s még a kor viszonyaihoz képest is kis volumennel fejtették. A termelés a 18. század végére eljutott az ipari méretekig, s ezzel a felszín alatti, szakkifejezéssel élve, mélyművelésű bányászatig. Ha eddig az ideig nem is volt fontos a világítás kérdése, ettől kezdve elsőrangúvá lépett elő, hiszen mélyművelésű bánya megfelelő világítás nélkül el sem képzelhető.

Míthogy a szent felszíni kibúvásokban találták meg, a kezdeti időszakban bizonyosan külszíni fejtéssel művelték a bányát. 1759-ben azonban már Sopron város megbízásából Bayer István Vas vármegyei bányász szakszerűen kutatott a szén után. Kutatásai során három tárót is vágott a hegy oldalába, ami a felszín alatti művelés megindulását is feltételezi. Magyarországon a brennbergi bányanyitás előtt mélyművelésű bányák csak érc- és sóbányák voltak. Ezekben – mint bárhol Európában – a nyíltlángú egyszerű bányamécsest, ritkábban a gyertyát használták világításra a 18. század második felében. Bizonyos, hogy Brennbergbánya mélyművelésű időszakában, de már a külszíni fejtés mélyebb szakaszaiban, szükségessé vált a világítás.

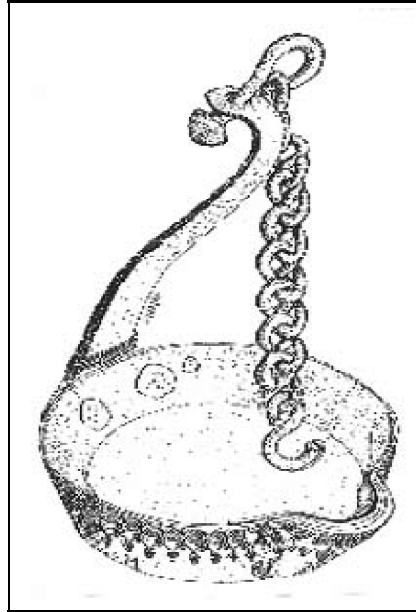
A brennbergi szénbánya egyik érdekessége, hogy a sújtólégveszély itt soha nem volt számottevő, ezért a magyarországi szénbányák között elég különleges adottságúnak tekinthetjük. Ez jelentősen befolyásolta a bányavilágítás módját is, s ebből adódik, hogy a nyíltlángú világítás itt a bányászkodás végéig jellemző maradt. Míthogy a bányalámpák egyértelműen a brennbergi bányához tartoztak, lehetőség nyílt egy lokalizált bányához tartozó gyűjtemény tanulmányozására.

A 18. század végéről egyáltalán nem ismerünk a Brennbergen használt lámpákra adatot. Nyilvánvaló

azonban, hogy ebben az időben a már említett nyitott bányamécsest használták. Minthogy az előzőkből következően Bayer István is ércbányász lehetett eredetileg, alighanem már vele megjelentek a korban megszokott magyarországi bányamécsek is. Első adatunk, egy rendkívül jó, bár apró ábrázolás az 1826-ban készült bányatérképről származik.¹⁶ A térkép vázlat felirati táblájának tetejét egy köserlegre állított, meglehetősen realiztikus bányalámpa díszíti (1. kép).²⁷ A képen jól megfigyelhető a nyitott tálka, a visszahajtott kengyel, melyet kívülről szegecseltek fel a tálka hátsó oldalára, s a kengyel felső végére rögzített hordozólánc is. Sajátosságai alapján a 17–18. század jellegzetes magyarországi bányamécsestípusát azonosíthatjuk benne, melynek egy reprezentáns tárgyi darabját is bemutatom a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből (2. kép). Ez a bányamécsestípus kifejezetten a történelmi Magyarországra jellemző.³⁸ A 18. század végén több bányavidéken ennek már befedett tálkájú, repceolajjal táplált változatát használták, de más bányavidékeken még a 19. század első 230 felében is tartották magukat a fagygyűző mécsesek. Nem tér el tehát egyáltalán a kor realitásától ennek a lámpatípusnak a valós használata, s nyugodtan feltételezhetjük, hogy ezek voltak a legkorábbi világítóeszközök Brennbergbányán. Megalapozottnak tűnik e feltevés azért is, mert a térkép nyilvánvalóan helyi felmérés alapján készült.

1. kép

2. kép

Később azután a zárt tálkával ellátott olajmécses került előtérbe, mivel a faggyú nagyon drága világítóanyaggá vált. Általában repceolajat használtak a németországi illetve hazai bányamécsesekhez, mivel ez az olajos növény a hűvösebb északi területeken is megtermett. Sokáig alkalmazták, egészen az első világháború végéig. A bányalámpákat régi, a középkorban s kora-újkorban is használt, bevált módszer szerint nem a bányaiüzem, hanem a munkás vette meg, az ő tulajdona volt. Miképp a többi szerszám esetében, a cég csak a javításokat fizette. A magyarázat egyszerű, saját lámpájukra, szerszámukra sokkal jobban vigyáztak a bányászok. A munkavégzéshez kiadott anyagok között mindig megtaláljuk a lámpák táplálásához szükséges olajat is. Ennek normája bányánként és munkakörönként változott. A csilléseknek például több világítóanyagra volt szükségük, mint a vajúróknak, mivel a csilletolás közben a mozgó levegőben több olaj fogyott. Bár az általam ismert lámpák elég nagyok ahhoz, hogy a 8 órás műszakot végig világítsák, mégis nyilván előfordult, hogy az elfogyott, vagy kiömlött olajat pótolni kellett. Erre a célra kis bádogból készült edénykében vihettek magukkal [231](#)tartalékolajat a bányászok. Nem lehet megítélni, hogy mennyire volt általános e tartalék használata, mert nagyon ritkán maradtak meg ilyen edények. Brennbergről ismerünk egy kicsi, kulacs formájú, vaslemezről összeállított darabot (3. kép), ami a maga nemében valódi ritkaság. A brennbergi mécseseket többnyire kézműves mesterek készítették, alighanem helyben.

3–4. kép

Ezek vaslemezből, kemény- vagy lágyforrasztással összeállított termékek (4., 5. kép). Az alsó és felső lemezek szélét gyakran ráhajtották az oldallemezre. A lapos, körte metszetéhez hasonló, zárt olajtartály keskenyebb részén egy hosszabb nyílást vágtak ki. Ezen keresztül töltötték be az olajat, s ennek elején alakították ki a kanóc helyét. A nyílást kétoldalt hosszanti sín kísérte, s ebbe egy reteszszerű lemezcsíkot illesztettek, ami elzárta a nyílást csak betöltéshez szükséges, nagyobb részét, s egy, két vagy három hegyű vége előretolt állapotban a kanócot rögzítette. A tartály hátsó részéhez forrasztással, vagy szegeccselészel egy tartókart, kengyelt rögzítettek, aminek a lámpa súlypontjába eső végére láncszemmel erősítették az akasztóhorgot. A horognak több formája létezett. Brennbergen szerették a vastagabb vaslemezcsíkból kialakított, íves majd egyenes kihegyezett típust. Szárát felmelegített állapotban többször megtekerték, amitől tetszetősebb, de szilárdabb is lett. A kengyelt vastagabb vaspálcából, lemezből vagy beszegett bádogból készítették. A felső végét visszahajtották (4. kép), vagy egy kis lappal, „pajzzsal” zárták le (5. kép). Az előbbi a történelmi Magyarország ércbányászatában kialakult forma, míg az utóbbit a távolabbi német területekről vették át. Mindkét típust használták hazánkban a 19. század második felében és a századelőn, az első világháború végéig.

A kanóc igazításához, kihúzásához egy vascsipeszt alkalmaztak, amit vékony láncsal a kengyel valamelyik részéhez erősítettek. Ennek elődje egy egyszerűbb vastú volt, ilyen megoldású lámpát azonban Brennbergről nem ismerünk. A mesteremberek által készített [232](#)lámpák részleteikben kisebb-nagyobb mértékben mind különböznek egymástól. Noha a 19. század végétől már gyári készítmények is léteznek Magyarországon, Brennbergen csak kevés gyári előállítású darab maradt meg. Ilyenek a brennbergi templom Szent Borbála oltárán elhelyezett, s ma már villanyvilágításra átdolgozott mécsesek (6. kép).

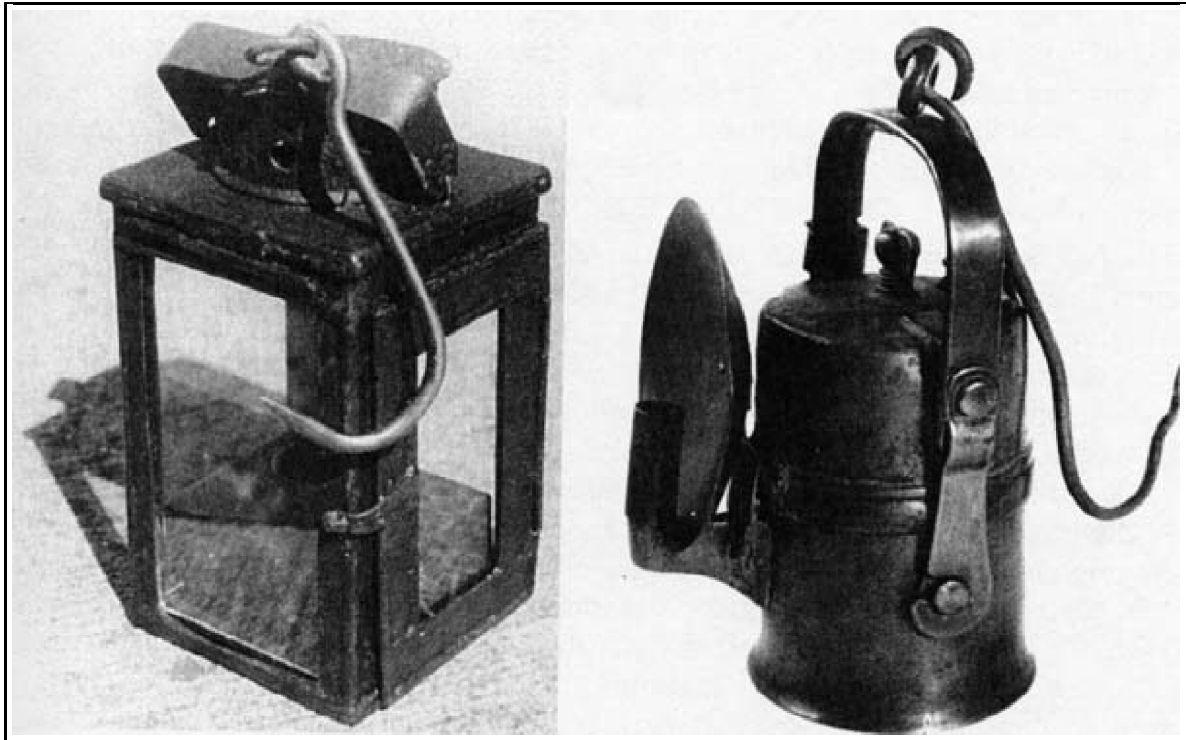

5–6. kép

Két teljesen egyforma, szabványosan előállított, gyári bányalámpa, bár jelenlegi állapotukban a gyártót nem lehet azonosítani. Hasonlítanak azonban a gráci Pirringer-féle és a budapesti Demjén-féle mécsesekhez.

A nyíltlángú világítás – akárcsak a felszínen, a mindennapi életben – mindig bizonyos veszélyekkel járt. A bányamunkára ez a különböző körülmények miatt fokozottan igaz. Egy 1891-es újsághír jól rámutat arra, hogy a nyíltlángú bányamécses milyen veszélyekkel járhatott a nem sűjtóléges brennbergi bányában is. Ez alkalommal a robbanóanyag gyulladt meg a nyílt lángtól,⁴⁽⁹⁾ de adott esetben a ruházat vagy más egyéb is tüzet foghatott tőle.

Az olajmécses neve Brennbergbányán – ahol a német elnevezések voltak általánosak – a „*Grubenlampe*” volt, bár használták a magyar „*bányamécs*” kifejezést is. Nem használták azonban az ugyancsak német eredetű „*fonca*”, illetve a cseh és szlovák „*kahanec*” formát. Ez annál is meglepőbb, mert a lakosság morva vidékekről került Brennbergre, s a szláv családnevek meglehetősen gyakoriak. A morva nyelvet is beszélték,²³³ de ennek ellenére a bányalámpa neve csak német változatban volt használatos.⁵⁽¹⁰⁾ A brennbergi lámpák között található olyan darabok is, melyek még szintén olajmécsesek, de nem a megszokott formájú bányamécsesek. Ezek inkább a viharlámpákhoz hasonló, kis vasvázas, üvegezett dobozba helyezett, felül kanócszorítóval és kanóccal ellátott olajtartályból állnak (7. kép).

7–8. kép

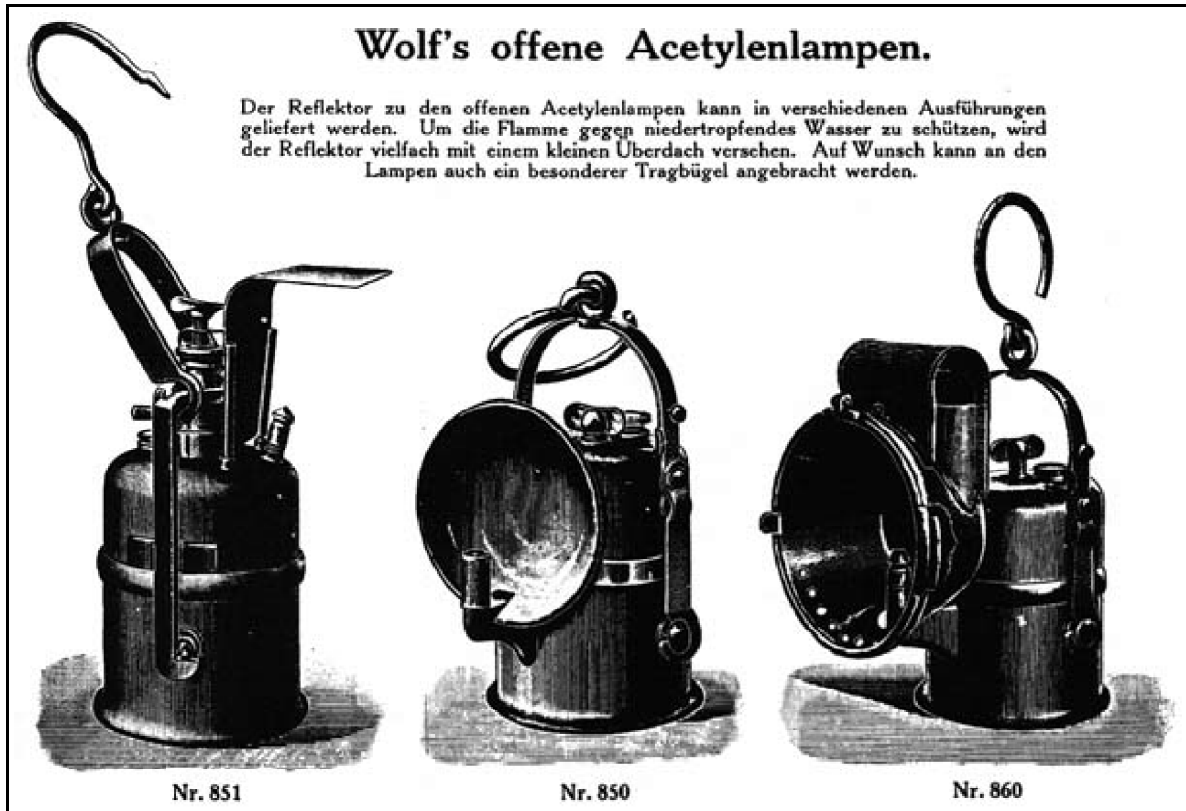
Nagyon hasonlítanak a vasutasok, jegykezelők, katonák lámpáihoz. Ezek a 19. század végétől a második világháborúig voltak használatban, bár a második világháború előtti évtizedben már karbidlámpát magukba foglaló változatuk is létezett. Előfordultak a bányákban is, bár tipikussá soha nem váltak. Laky József egy hasonló darabot mint a salgótarjáni csillések „zug” lámpáját mutatja be. Brennerben a külszíni éjjeliőrök használták a két világháború között.⁶⁽¹¹⁾

A bányában két világháború között már általában a karbidlámpával világítottak.⁷⁽¹²⁾ A karbidlámpa Európában először a városokban tűnt fel, mint a köztéri világítás eszköze. Először Magyarországon is utcai világítás céljaira használták a múlt század végén, ²³⁴1897-től. A bányavilágításban azonban csak a 20. század első éveitől jelent meg. Litschauer Lajos bányatanának első, 1894-es kiadásában még nem tesz említést az „acetylén” lámpákról, de a Magyar bányafelőr könyvtárának vonatkozó kötetében – mely az előbbi munka kibővített változata 1902-ből – már megemlíti a legújabb világítási módozatként. Ekkor még egyértelműen csak az álló, azaz „stacionér” világítás tárgykörében szerepelt. A magyarországi viszonyok pedig bányászati tekintetben megfeleltek a korabeli legfejlettebb nyugat-európai színvonalnak, hiszen 1907-ben írt munkájában a karbidlámpát Stegman is még csak mint állóvilágítást ismerteti.

A ma karbidlámpaként ismert lámpákat a 20. század elején, a megjelenésük utáni néhány évtizedben még acetilénlámpának hívták. Ez azért volt, mert a kalciumkarbidból víz hozzáadásával acetilén gázt és oltott meszet hoztak létre. A kémiai reakció képlete a következő: $\text{CaC}_2 + 2\text{H}_2\text{O} = \text{C}_2\text{H}_2 + \text{Ca}(\text{OH})_2$.⁸⁽¹³⁾ A világítóanyag tehát a karbidlámpák esetében az acetilén gáz. A karbidnak nemcsak frissnek és jó minőségűnek, hanem kellőképp szemcsézettnek is kell lennie ahhoz, hogy jól lehessen felhasználni. Csak ebben az esetben van lehetőség a gazdaságos acetilén fejlesztésre. Az ideális szemcseméret 5 – 15 mm. Az I. méretű Wolf-féle karbidlámpába 250 g karbidot tölthetnek egyszerre, s ez 10–12 órára volt elegendő. A

lámpa teljes tömege karbiddal együtt 1,15 kg volt.

A kalciumkarbidból az égéshez szükséges acetilén gáz magában a lámpában fejlődik. Oly módon, hogy a karbidra vizet csöpögtetnek. Ennek csakis lassan szabad megtörténnie, mivel a kelleténél gyorsabb gázfejlődés esetén a gáz kinyomulhat a tartályból és tüzet, sőt robbanást okozhat. Ugyanebből az okból, ha a víz csepegése, azaz a gázfejlődés már megkezdődött, zárt helyiségben a lámpát állandóan égve kell tartani, s az acetilén fogytával az magától kialszik. Az acetilén gáz tiszta állapotban szagtalan ugyan, de a karbidlámpák a gyakorlatban szúrós fokhagymaszagot árasztottak. Az acetilén gáz a levegővel már 2,5%-os keverékben robbanásra képes. A vízadagolót nem szabad állandóan nyitva tartani, mert az állandó lassú csepegés átáztatja a karbidot, s az összetapad, ami azt jelenti, hogy a továbbiakban nincs lehetőség a gázfejlődésre. A keletkező oltott mész erősen duzzad, tehát a karbidtartályt soha sem szabad teljesen teletölteni. Az acetilén magas hőfokon ég és erős, éles fehér fényt ad. Fényereje a benzín biztonsági lámpa fényének mintegy tíz-tizennégyszerese, az olajmécsesének tízszerese. A karbidlámpák előnye az olajmécsesekkel szemben, hogy tiszta fehér fényt adnak, nem kormoznak és füstölnek, üzembiztosak, valamint, hogy az erős légáram sem oltja el lángjukat. A karbidlámpák előállítói közül a legrégebb és a legigényesebb gyártók egyike a Wolf & Friemann zwickau-i cég volt. A brennbergi lámpák gyűjteményében ez a leggyakoribb. A karbidlámpák közül tehát a brennbergi bányászok az ugyancsak jó minőségű, szép és mívés típust vásárolták meg. A Wolf & Friemann típusú karbidlámpák háromféle méretben készültek. Ez a három méret egyszersmind három üzemidőt is jelentett. A legnagyobb 8-10, a közepes 7-8, a legkisebb 5-6 óra üzemidőt [235](#) jelentett. A brennbergiek a közepes méretű, 7-8 óra üzemidejű lámpákat vásárolták a későbbi beszerzések általánosan nagyobb méretű darabjaival szemben (8. kép), ami a Wolf-féle katalógusban a 850. jelzésűnek felel meg (9. kép).⁹⁽¹⁴⁾ Ez a méret egy tapasztalt vágár számára megfelelő volt, hiszen az acetilénfejlesztés ügyes beállításával beszálláskor, sőt, a megszokott bányában járás közben is tudott takarékoskodni a karbiddal.

9. kép

Ha a karbid minősége, vagy egyéb ok miatt nem lett volna elegendő a betöltött mennyiség, még mindig ott volt a lehetőség a karbid tartályhoz folyamodni, ami légmentesen zárt lemez dobozokban mindig volt lent a bányában. A kisebb méret pedig nyilván kellemesebb mindenki számára a nagyobbnál. Bár nem ugyanabból a szériából származik minden lámpa, de a sokféle Wolf & Friemann-féle termékből¹⁰⁽¹⁵⁾ határozottan ugyanazzal a típussal találkozhatunk minden esetben. Általában a csillogóbb, szebb, tulajdonképpen bányamérők és bányatisztek számára gyártott sárgaréz változatot vásárolták meg, annak magasabb ára ellenére. Érthetően ezt hozták magukkal adott esetben emlékként Németországból és természetesen büszkéek voltak lámpájukra, amihez ²³⁶ aztán sokan egy egész dolgos életen keresztül ragaszkodtak. Nem egy alkalommal előfordult, hogy még tovább díszítették, a karbid tartály alsó szegélyének átfurkálásával és réz szegeccsel történő kitöltésével. Ez még dekoratívabb külsőt adott az amúgy is műves lámpáknak. Több ajándékozó adatközlése szerint ezeket a lámpákat Zwickauból hozták az illető bányászok magukkal. Tehát saját tulajdonukban voltak. A későbbi bányákban is megmaradt a saját lámpa emléke oly módon, hogy személy szerint adták ki a lámpákat és ki-ki mindig csak ugyanazt a lámpát használhatta. Ha elveszítette, vagy indokolatlanul tönkretette, ki kellett fizetnie az árát. Viszont amikor nyugdíjba ment a bányából, többnyire megkapta és magával vihette emlékül az általa használt mécsest. Nyilván összefügg ezzel már a 17. századból is ismert emléklámpa fogalma. Létezik azonban hasonló Brennbergen is, mint ahogy kedvelték a bányászok a kicsinyített, csak lakásdíszítés céljára alkalmas lámpamodelleket is otthonukban.

A lámpa fő részei (10. kép) a karbidtartály (A), víztartály (B) és a zárókengyel (d). A víztartályba a víztöltőnyíláson (c) keresztül jut a víz, míg a vízszabályozó (b) egy tűszelep, ami a csepegés mértékét állítja

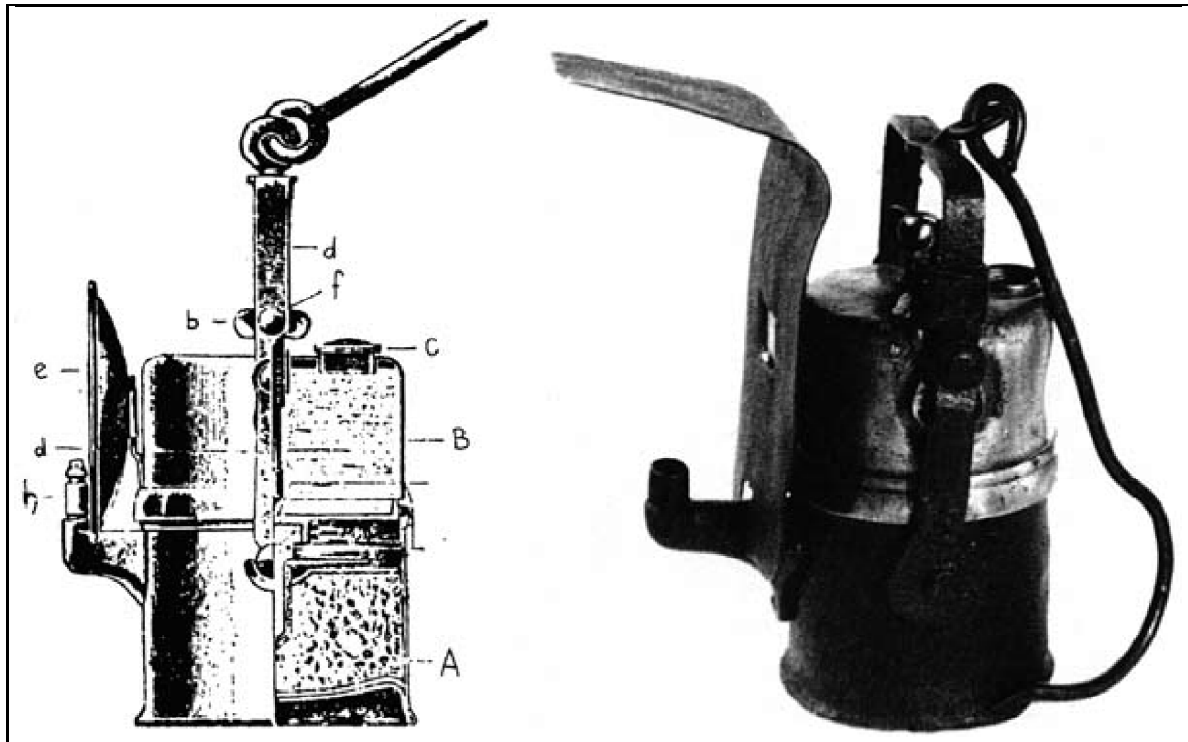
be. Az alul levő karbidtartályt és a víztartályt a zárókengyel kapcsolja össze úgy, hogy a kengyel szárai a karbidtartó külsejére szerelt csapokba belekapnak. A kengyelt az tolóval (f) lehetett szilárd helyzetben tartani. További részek az égő (h) és a reflektor (e).

Az acetilén a rézzel robbanó elegyet képez, ezért a karbidlámpák alkatrészei vörösrézről nem készülhettek, csak sárgarézről és vasból. Vörösréz a díszítésnél is csak olyan helyeken fordult elő, ahol nem érintkezett közvetlenül a karbiddal illetve acetilénnel.

A gázkivezető cső, azaz „*pipa*” nyílásába égőt, azaz „*brennert*” kellett még alkalmazni. Ez különböző anyagokból készült. A Wolf & Friemann típusú karbidlámpákhoz vasból készült brennert gyártottak, míg a későbbi lámpákba kerámia brennert készítettek. A kerámia brenner azonban könnyen tört, ezért nem szerették, s háborús időszakban nem is lehetett hozzájutni. Ezért helyette vashüvelyben, vagy csak a lámpa csövébe ólmot öntöttek. A közepébe vékony drótot helyeztek, s az így öntött ólom brenner nyílását azután késsel lehetett igazítani. Ez fontos volt, mert a kezét megégethette a karbidlámpa lángja, ha nem jó irányba áramlott belőle az acetilén gáz. A vetítő ernyőt gyakran szintén nem használták, hiszen ha nem volt elég fényes – azaz frissen polírozott – akkor nem is vetített. Sokszor pedig egyszerűen hiányzott a kiadott lámpákról. A csöpögő víz elolthatta persze a karbidlámpákat is. Ez ellen szögletes, a láng fölé hajlított lemezeket alkalmaztak. Ez a lángvédő lemez egyszersmind a kezét, adott esetben persze egyéb éghető anyagot, pl. a fa biztosítást, is védte a lángtól. Habár ilyen kézvédő lemezeket maga a lámpagyár is gyártott, Brenbergen ezeket csakis helyben készített változatból ismerjük (11. kép). Egyszerűen lemezollóval vaslemezről vágták ki, s két bevágással és hajlítással alakították ki rajta azt a kis fület amivel a vetítőernyő helyére lehetett illeszteni. Létezett a 30-as évektől üveg védőhüvely is az égő láng köré.

A karbidlámpát karbiddal üzemeltették, amit Tatabányáról – ott volt az egyik karbid gyártó központ – vásárolt a bánya. Óbrennberg elején külön épület szolgált a karbid raktározására, ezt nevezték karbidraktárnak, s mint elnevezés máig ismert. A karbid gyakran nem volt elég apró szemű, s ilyenkor össze kellett törni. A bánya karbidból [237](#)havi fejadagot adott a munkásoknak, s ha ebből valaki meg tudott takarítani, az költség-visszatérítést kapott.

A 30-as évektől a dolgozók általában vas karbidlámpákat használtak, míg a tisztéknek sárgaréz lámpát adtak, s ezt egy időben a bányakovács állította elő. Hasonló volt a helyzet a bányamérők esetében is, hiszen a vas lámpa „elhúzhatta” a műszert.

10–11. kép

Lehetett azonban készen is vásárolni réz lámpát. A vas lámpák ónozottak vagy festettek, esetleg zománcos felületűek voltak.

Vinni lehetőleg kézben kellett, legfeljebb a kabátra akasztva. Övbe akasztani nem volt szabad, mert könnyen meggyulladhatott a bányász nadrágja. A csilléseknek a csille elejére kellett akasztani, de az ütközők rosszak voltak, és így a gázkivezető csövecske könnyen letört.

A gyűjteménybe bekerült régi lámpák többsége Wolf & Friemann típusú, ami elsősorban a beakasztható hordozókengyeles megoldásból állapítható meg, hiszen a sokáig, talán egy egész életen keresztül használt, sokat javított darabokon a cégjelzés már általában nem látható. Mindazonáltal teljes bizonyossággal megállapítható, hogy melyik lámpák készültek a zwickaui lámpagyárban. A gyűjteménybe került darabok egytől egyig a kisebb méretű fajtához tartoznak. Ezek olcsóbbak, de nyilván könnyebbek és ezért egyszerűbben kezelhetőek is voltak. A század első évtizedében, esetleg évtizedeiben több bányavidékünkön kedvelték a zwickaui lámpákat. A Seippel Vilmos-féle bochumi lámpagyár – ami a Wolf & Friemann cég egyik legnagyobb konkurrensé volt – [238](#)már a 20. század elején sem a beakasztható, csuklós kengyelt alkalmazta, hanem a forgathatóan odaszegecselt változatot. Több hazai kisebb cégünk az 1910-es évektől szintén ezt a lehajtható kengyelt használta. A beakasztható lemezes kengyel tehát – bár más cégeknél is előfordul – jellegzetes zwickaui megoldás. Talán bonyolultabb, mint az egyszerűsített forgathatóan, de nem leakaszthatóan rögzített későbbi kengyelek. Mégis tagadhatatlanul könnyed, gépészetileg is elegáns megoldásnak tekinthető. Mindazonáltal a használat folyamán a lehajtható, de nem kiakasztható kengyelek üzembiztosabbnak és célszerűbbnek bizonyultak. Ezért a Wolf & Friemann cég az 1920–1930 közötti időszakban már a lehajtható, de mozgathatóan rászegecselt kengyeleket is gyártották, bár a beakasztható kengyelek is továbbéltek még.

Tetszetős, finom kivitelű lámpáik népszerűek voltak a hazai bányászok körében, s ha Zwickaiban jártak, vagy az itthoni magazinban megtalálták, szívesen vásárolták. Bár az egyszerű bányamunkások többnyire ónozott vaslemez lámpákat használtak, a zwickaui lámpák közt sok sárgaréz darab található, noha bizonyos, hogy nagyobb részüket nem tisztelték használni. A későbbiekben azonban eltűntek a kínálatból a Wolf & Friemann lámpák, s az újabb gyártmányok már csak a nagyobb méretben készültek. Újabb, lehajtható kengyeles zwickaui lámpa nem ismert Brennbegről. Az öreg bányászok azonban ragaszkodtak lámpáikhoz, s ha sokat kellett javítani ezeket, megőrizték őket. Ezért még az 1940-es 1950-es években is előfordultak a használatban. Érthető módon ezek a lámpák ma már meglehetősen ritkán fordulnak elő múzeumi gyűjteményekben is. Különlegesség tehát, hogy Brennbegről ilyen sok maradt meg belőlük.

Noha a munkások személyi világításában Brennbegről mindvégig a karbidlámpa volt használatban, természetesen alkalmazták a benzin biztonsági lámpát is, de ez inkább az előjáróság és a biztonságért felelős munkatársak használták, hiszen bármikor előfordulhatott e tekintetben szükséghelyzet. Rendszeresítve azonban a karbidlámpa volt, aminek fényereje jelentősen magasabb mint a „Davy-lámpaként” ismert benzin biztonsági lámpáé. A biztonsági lámpa típusa persze már nem a Davy-féle volt, hanem Wolf rendszerű. A benzinnel működő változatot Wolf találta fel 1882-ben, és eredetileg ugyanaz a Wolf & Friemann zwickaui cég gyártotta, mint az ismert karbidlámpákat.

Bár a brennbergi bánya sújtólégmentes volt, a bányabiztonsági előírások itt is kötelezővé tették a vezetést, ellenőrzést végző személyzet számára a benzin biztonsági lámpát. Minden bányászcsapat kötelezően vitt magával két biztonsági lámpát. Egyiket a főtéren akasztották, hogy a metántartalmat tudják kimutatni illetve mérni vele, a másikat pedig a talpra helyezték, hogy a levegőnél nehezebb széndioxid szintjét érzékeljék vele. A biztonsági lámpa a metántartalom emelkedésével párhuzamosan egyre nagyobb lánggal égett, míg a széndioxid egyszerűen eloltotta. Nagyobb mennyiségű metán egyébként a brennbergi bánya történetében csak az elzárt üregek megnyitásakor, vagy újraindításakor szabadult fel. A megmaradt biztonsági lámpák mindegyike viszonylag új, magyar gyártmányú, ún. Wolf-típusú lámpa. Általában hiányzik belőlük az üveghenger és a drótháló. Feltehetően általános volt az egy szítás lámpa, de egy lámpában olyan kis méretű szita maradt meg, ami feltételezi a nagyobb, külső szita [239](#)létét is. Az egy és két szítás biztonsági lámpák egymással párhuzamosan léteztek, mindkettőnek voltak előnyei és hátrányai. Az egyszítás jobban világított, a kétszítás biztonságosabb volt, kevésbé gondos kezelés mellett is.

Végezetül a hordozható elektromos világítás éppen csak említésre érdemes. Akkumulátoros lámpa Brennbegről is létezett, de a bányában nem használták, mert nehéz volt, és csak gyenge fényt adott. A ma használatos elektromos fejlámpák a bánya bezárása miatt már nem jutottak el Brennbegrre.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Vonzások és választások / Boronkai Szabolcs: Haza és hazafiság a 19. századi soproni német nyelvű prédikációkban

Boronkai Szabolcs: Haza és hazafiság a 19. századi soproni német nyelvű prédikációkban

A 19. században, különösen a városi közösségekben szokás volt a lelkészek és papok legjobb prédikációit kinyomtatni. Annál is inkább, hiszen az egyház a mainál sokkal nagyobb mértékben szötte át az emberek mindennapjait, és így a templomi beszédek is gyakran szóltak aktuális kérdésekről, mint politika, születések és halálesetek, vagy a közösség, esetleg a város intézményei és kezdeményezései. A prédikációk általában

megadják a kiadás okát vagy célját. A szónokot gyakran „néhány barátja” kérte meg, hogy szövegét kinyomtattassa. A cél majd’ mindig jótékonyág. A bevételt a közösség, a szegények, egy egyházi alapítvány, az özvegy stb. kapja.

Mivel a prédikációkat pár oldalas füzetek formájában és alacsony példányszámban adták ki, valószínűleg sok elveszett, így a megtaláltakból nehéz a prédikációs irodalom egészére következtetni. Így pl. Sopronban a fennmaradt 59 prédikáció közül jóval több az evangélikus, mint a katolikus, jóllehet a lakosság nagyjából egyforma számban tartozott a két közösséghez, és mindkettő többsége a 19. században még német nyelvű volt.¹⁽¹⁶⁾ Talán némi magyarázatot ad erre a különbségre az evangélikus értelmiség észak–németországi peregrinációja. A 12 evangélikus lelkész közül, akinek fennmaradt kinyomtatott beszéde, heten biztosan külföldön (Jena, Göttingen stb.) tanultak. A jobb képzés és a külföldi „divat” megismerése hajlamosabbá tette őket arra, hogy irodalmi tevékenységet is folytassanak.

A prédikációk formája nagyon kötött, a biblikus szövegre való hivatkozás pl. elkerülhetetlen. Erkölcsei tanulsággal is szolgálniuk kell, és feltétlenül hatást (szerencsés esetben mondhatjuk: katarzist) kívánnak elérni. Ehhez járul még a nyelv irodalmi szintű, igényes használata. Nem véletlen, hogy sok lelkész és pap szépirodalmi tevékenységet is folytatott. A kettő nem is vált el mindig élesen egymástól, a kor művelt közönsége is mindenkit „literátor”-nak tartott, akinek legalább egy műve megjelent ²⁴⁰n nyomtatásban, legyen az mezőgazdasági kalendárium, latin nyelvtan, vagy éppen szentbeszéd.

Hogyan is nézett ki egy ilyen prédikáció? Leopold Wilhelm von Artner (1767–?), egy soproni városi tanácsos fia, Dobrán volt evangélikus lelkész, amikor kinyomtatta három beszédét.²⁽¹⁷⁾ Az előszóban megnevezi a kiadás célját: pénzt gyűjt a közösség számára. Ír a beszédek keletkezésének körülményeiről is: az elsőt pl. még jelöltsége alatt tartotta, a harmadikat pedig a szomszéd közösség előtt. Aztán következik a szinte kötelező bocsánatkérés: csak azért merte prédikációit kinyomtatni, mert a világtól elzárva élven híján van mindenfajta értelmes kritikának. Ezzel ugyan próbára teszi magát a szerző, de egyben biztosítja a könnyű visszavonulást is. Ezek után következik maga a prédikáció (itt rögtön három is). Imával, sőt általában versbe szedett imával kezdődnek és fejeződnek be. A beszéd fejezetekre van osztva. A lelkész először kérdéseket tesz fel, aztán felolvas egy bibliai szöveget (néha fordítva; a textust magát csak jelzik, de nem nyomtatják ki), és végül megválaszolja a szöveg alapján a feltett két-három kérdést. A kötet első beszédének címe: „Über die Geheimnisse der Zukunft, als einen Beweis der Güte und Weisheit Gottes” [A jövő titkairól, Isten bölcsességének és jóságának bizonyítékáról]. Artner először különbséget tesz tudásvágy és kíváncsiság között, és megállapítja, hogy a jövő Isten akaratából titok. Erényeink és nyugalunk miatt az. Két fejezetben fejt ki ennek okait. Ha mindenki ismerné a jövőt, másképp cselekedne, és ezáltal veszélybe kerülnének az erények, másrészt, ha mindenki tudná a jövő szenvedéseit, már most szomorkodna, ezzel pedig lelki nyugalma veszne el. A végkövetkeztetés az, hogy Isten szeretetből és bölcsességből rejt el előlünk a jövőt. A szerkezet: előszó (kiadás oka, körülményei, célja), ima, kérdésfelvetés (vagy a probléma megfogalmazása), bibliai szöveg, magyarázat fejezetekbe rendezve, ima. Bár néhány elem elmaradhat, vagy felcserélődhet, illetve a katolikus prédikációkból gyakran hiányzik a kérdés, csupán a magyarázat van fejezetekre tagolva, de a lényegi struktúra a század folyamán végig ilyen marad.

A prédikációk jelentős része azonban – mint már említettem – nem elvont erkölcsi vagy dogmatikai kérdésről szól, hanem nagyon is gyakorlatias hangú. Ezért is lehet kísérletet tenni arra, hogy megállapítsuk, milyen értelemben jelenik meg a haza és a hazafiság az egyházi beszédekben. Két dolgot fontos előre tisztáznunk. A prédikációk jellegükből fakadóan kevésbé fejezhetik ki szerzőjük saját véleményét. Egyrészt az egyházak viszonylag erős állami ellenőrzés alatt álltak. Mint látni fogjuk a szószéknek fontos szerepe

volt a tájékoztatásban, de a „helyes” tájékoztatásban is. Másrészt – és ez talán a választott evangélikus lelkészekre inkább érvényes – tekintettel kellett lenniük a hívekre, az ő véleményükre és ízlésükre. Ennek tudható be, hogy a prédikációk általában sokkal visszafogottabb hangvételűek, mint akárcsak ugyanattól a lelkésztől, paptól származó egyéb írás, pl. vers. A másik fontos tényező az idő. A modern magyar nemzettudat éppen a 19. század folyamán alakult ki. A század első évtizedeire még a középkorból örökölt, rendies *Hungarus-tudat*, az értelmiség körében pedig a felvilágosodás nemzetek feletti, racionális és államközpontú szemlélete jellemző. A reformkor, [241](#) illetve az irodalomban a romantika alakítja ki a nyelv- és kultúraközpontú új nemzetfogalmat, és ettől kezdve válik a valamilyen nemzethez tartozás értékhardozó vállalássá. Bár Sopron a középkorban is döntően németajkú város volt, a magyarországi németiség jelentős része a 18. század második felének nagy telepítési hullámával érkezett hazánkba. Ez a csoport, vagy legalábbis a forrásokban megragadható értelmisége, viszonylag hamar azonosult az új hazával. Ez jelenik meg Michael Berghofer (1769–1835) katolikus papnak a polgárőrséghez intézett beszédében: „Ó, talán Önök között is vannak, Uraim, néhányan, kiket az oly gyakran kegyetlen sors kiszakított szeretett hazájuk öléből, családjuk karjaiból, és hatalmas viharhoz hasonlóan kivetett a világra. A legboldogabb szerencsecsillag azonban körünkbe vezette Önöket; itt barátsággal fogadták Önöket és megtalálták a jobb jövő reményét. [...] Gyermeki szeretetüket egy olyan országnak adták, amely második hazájukká vált.”[3\(18\)](#)

A hazaszeretet tehát itt még nem ölt konkrét formát, sőt tárgya is kérdéses. Melyik ugyanis az a bizonyos „második haza”? Pár oldallal később ugyanis a szerző a „legszentebb hazaszeretetért” imádkozik, mégpedig az „Osztrák császárság minden vallása, nyelve és nemzete” között! A felvilágosodás megteremtette a modern államot, vagy legalábbis elméletét, és II. József ezt a gyakorlatban is megpróbálta alkalmazni Közép-Európában. A birodalom német nyelvű értelmisége szemében jogosan tűnhetett vonzónak a modernizáló, racionális és jószándékú központosított állam, amellyel szembe Magyarország csak porosodó rendi intézményeit állíthatta.

Az új hazával való azonosulás következő lépcsője a múlttal való azonosulás. Azonban ekkor már a múlt is több évszázada összekapcsolta a Duna-medence népeit. Laurenz Hocheneger (1782–1842), a győri katolikus líceum tanára, majd fertőrákosi pap húsvéti beszédében hosszas történelmi kitérőt tesz. Megemlékezik Győr 1594-es elestéről, majd arról, hogyan foglalta vissza 1598-ban a töröktől a várat Schwarzenberg és Pálffy serege.[4\(19\)](#) A lelkész természetesen kötődik városához és annak történelméhez, a tágabb keret viszont megint csak bizonytalan. A török elleni hősi harcok a magyar nemzettudat fundamentális elemei, de a háborút mégiscsak a Habsburg uralkodó vezette, és az ellenséget jórészt német katonák üzték ki az országból. Ez azonban nem problémaként, hanem magától értetődő igazságként jelenik meg. A hazaszeretet valamilyen elvontabb, a közösséghez, az államhoz, az uralkodóhoz, sőt az emberiséghez fűződő vonzalom, a helyi kötődés mellett.

A közös múlt még érzékletesebb egy tíz évvel később íródott versben. Hocheneger fontosabb egyházi eseményekre üdvözlő költeményeket szerkesztett, így akkor is, amikor Ernest Schwarzenberg herceg vette át a győri püspöki széket 1819-ben.[5\(20\)](#) Az ősök felsorolásakor nem csak a törökverő Adolph Schwarzenbergről emlékezik meg újra, hanem Karl Schwarzenbergről is, aki a Habsburgok csapatait vezényelte Napóleon ellen 1813–14-ben, Lipcsétől Párizsig. Az elmúlt évszázadokban a saját nemzeti állam, [242](#) és így a nemzeti történelem hiánya oda vezetett, hogy a helyi németiségben valamiféle birodalmi hazafiság is kialakulhatott.

A magyar múlt ismerete, tisztelete nem mindig jelent egyet rítusainak gyakorlásával. Hocheneger augusztus 20-án Szent Bernátról, a ciszterci rend alapítójáról prédikál.[6\(21\)](#) A beszéd előszavában ezt különös módon indokolja. Jól tudja, írja, hogy ez a nap Szent Istvánnak, az első magyar királynak is ünnepe, de az ő alakja

oly híres és ismert, hogy ez alkalommal inkább Szent Bernátról lesz szó. Értsük szó szerint a mondottakat, és tegyük fel, hogy a soproni (és általában a magyarországi) németiség körében éppoly élő kultusza volt az országalapítónak, mint a magyarok körében, azaz ez is része volt az új hazához való alkalmazkodásnak? Vagy csupán udvariasságról van szó, a magyar vagy csak magyar érzelmű közönség megnyugtatásáról, miközben a német nyelvű misén inkább egy európai szentről prédikálnak? Akárhogy is történt, már az is fontos tény, hogy nem lehetett augusztus 20-át ünnepelni Magyarországon Szent István említése nélkül.

Magyarság, németiség, „osztrákság” akár egy emberen belül is keveredhetett. Hochenegger a waterlooi győzelmet is megénekelte, ebben még nem is lenne semmi különös. A költeményt azonban Karoline Pichlernek, a „hazafias költőnek” ajánlotta a következő sorokkal: „[...]kebledben/Férfias, német szív izzik, mely az igazságért és a jogért dobog/ Ausztria becsületéért [...]”⁷⁽²²⁾ Bármennyire igaz is, amit írásunk elején mondtunk, hogy ti. a lelkészeknek tekintettel kellett lenniük a „megrendelőkre”, azaz a hívekre, sőt a katolikusok estében pl. a püspökre is, a hazafiság csak akkor lehet költői szerep, ha még nem számít kizárólagos elhivatottnak.

Ugyanakkor az ilyen direkt politikai témájú szövegek őszintesége megkérdőjelezhető. Kis János (1770–1846), a dunántúli egyházkerület evangélikus püspöke is írt egy hosszú című beszédet Napóleon vereségére: „Európa népeinek öröme a szövetséges seregek győzedelmes párizsi bevonulása felett, úgyis mint egy igaz ügy és egy csodás isteni beavatkozás feletti öröm”.⁸⁽²³⁾ Kazinczynak a tiszteletpéldány mellé azonban a következőket írta: „Az ide zárt predikationak nyomtatása akaratom ellen tsikartatott ki.”⁹⁽²⁴⁾ Amennyiben nem pusztán szerénységről van szó, érdemes megvizsgálni, miért nem volt Kis büszke erre a prédikációra. Ekkoriban nem csak a hivatalos politika, de a legtöbb német és magyar költő is elpusztítandó zsarnoknak tartotta Napóleont. Nem így Kazinczy, aki pár évvel korábban azt írta Kisnek, hogy Napóleon által a Gondviselés nagy dolgokat visz végbe, ha ördög, ha félisten. Kis erre úgy válaszolt, hogy a világnak nem csak Erasmusokra, de Lutherekre is szüksége van.¹⁰⁽²⁵⁾ Ahogy Németországban Goethe, úgy Magyarországon Kazinczy volt az, aki Napóleon zsenijét felismerte, és minden árnyoldala ellenére elismerte. Kis ebben a kérdésben is egyetértett barátjával és pártfogójával. Úgy tűnik tehát, hogy lelkészként meg kellett tartania az idézett prédikációt, de személyes véleménye pontosan az ellenkezője volt a benne megfogalmazottnak. Ráadásul semmilyen ismerete sem volt a francia „zsarnok” uralma alatti ²⁴³viszonyokról, így azok leírása (erőszak, önkény, a gondolat elnyomása, cenzúra, besúgók stb.) általánosan sikeredett, sőt akár a közép-európai olvasó saját viszonyaira is ismerhetett bennük. Lehet, hogy a hatalom a beszéd kinyomtatásával bakot lőtt?

Egy esetben a mai olvasónak úgy tűnhet, annak a nyomára bukkant, hogy a haza nemcsak Magyarország mellett/felett Ausztriát, azaz a Habsburg birodalmat jelentheti, hanem, hogy a hazafiság kifejezetten a magyarsággal szemben fogalmazódik meg. Gottlieb Gamauf (1772–1841) evangélikus lelkész imádságoskönyvében¹¹⁽²⁶⁾ a 7. számú „ünnepnapra való ima” a következő: „Esti ima annak a napnak ünnepére, amelyen 1706-ban erősen ostromolták a várost”. Az ostromlók természetesen Rákóczi kurucok voltak, a labanc várost bevenniük pedig nem sikerült. Ezért hát a hálaima. A dolog mégsem ilyen egyszerű. Rákóczi kétségkívül nemzeti szabadságharcot vívott, ugyanakkor az 1707-es ónodi országgyűlésig hivatalosan is I. József császár volt a magyar király. A szabadságharcot lezáró, és a szatmári békét császári oldalról kidolgozó tábornok, Pálffy János is magyar volt. Sopron hűsége a törvényes uralkodóhoz tehát csak utólag minősülhet árulásnak.

Van végül az evangélikusoknál a haza- és múltfogalomnak egy sajátos vonulata. A katolikusok az ország legnagyobb és kiváltságolt felekezete voltak, amelyhez a mindenkori uralkodó is tartozott, a protestánsok viszont sokszor csupán elnyomott-megtűrt kisebbség. Gamauf megírta a soproni evangélikus egyház

történetét, műve azonban kéziratban maradt. Egyes részeit mégis ismerjük, hiszen évtizedekkel későbbi lelkész utódja, Moritz Kolbenheyer (1810–1884) két tanulmányt is megjelentetett a hagyaték alapján.¹²⁽²⁷⁾

Mindkettő témája politikai. Az első azt vizsgálja, milyen viszonyban voltak a 17–18. században a protestáns hatalmak bécsi követei a soproni evangélikusokkal, hiszen az ellenreformáció idején Bécsben nem volt protestáns templom, így a követek a soproni istentiszteleteket látogatták! A másik az 1681-es soproni országgyűlést, és a soproni városi követek szerepét elemzi.

Bár évtizedekkel későbbi, ide tartozik Kolbenheyernek egy másik prédikációja, melyben toronyépítésre hívja fel a soproni híveket.¹³⁽²⁸⁾ Ennek bevezetőjében vázolja a soproni evangélikus felekezet történetét. Külön kiemeli az ellenreformáció századát, amikor az evangélikus lelkészeket letartóztatták és a templomot konfiskálták. Így csupán magánistentiszteletre volt lehetőség Eggenberg hercegnő házában, ahol a szószék mind a mai napig megtekinthető. Bár említés erről nem történik, gyanítható, hogy az evangélikusok számára ekkoriban a Habsburg uralkodó helyett inkább a magyar rendi-protestáns ellenállás jelenthetett tájékozódási pontot. Ugyanakkor ²⁴⁴elhangzik, hogy a mai kőtemplom építését II. József türelmi rendelete tette lehetővé. A felvilágosult uralkodó által rendeletekkel kormányzott birodalomnak is voltak előnyei.

Úgy tűnik tehát a prédikációk alapján, hogy a század első évtizedeiben a soproni németiség bizonytalan volt nemzeti identitását illetően, vagy talán szerencsésebb és pontosabb úgy fogalmaznunk, hogy többféle kötődés jellemezte, hiszen nincs tudomásunk konfliktusról az önmeghatározás kérdésében. Németiségük természetes nyelvi-kulturális adottság volt, de német állam, amit hazájuknak tekinthettek volna, nem létezett. Ehelyett a „haza” fogalmának megtestesítéséért Magyarország és Ausztria vetélkedett, bár ez utóbbi az előbbi is magába foglalta. A soproni németek azonosultak a magyar nemzet múltjával, de a birodalom jelenével is. Sajnálatos módon a 30-as, 40-es évekből viszonylag kevés prédikáció maradt fenn, és azokban nyoma sincs nemzeti mondanivalónak. Így egyházi beszédek alapján nem tudjuk megválaszolni a kérdést, hogy miképp változtatta meg a reformkor ezt a többszörös kötődést, hogyan hatott az erősödő magyar nemzeti tudat a soproni németekre.

Az a három prédikáció, amelyet mégis meg kell említenünk, kifejezetten hivatalos jellegű. Már beszéltünk az egyházak állami ellenőrzéséről, illetve feladatairól. Ezek közé tartozhatott az uralkodó köszöntése pl. születésnapja alkalmából. Leopold Petz (1794–1840) evangélikus lelkész, tanár és műfordító 1834-ben I. Ferenc, 1835-ben pedig V. Ferdinánd születésnapján prédikált.¹⁴⁽²⁹⁾ Előbbi beszédében ráadásul kijelenti, hogy nem elegendő a király hű alattvalójának lenni, hiszen a császárnak még sok millió alattvalója van. Ezzel egyértelműen az osztrák birodalom részévé nyilvánítja Magyarországot. Kollégája, Emmerich Schwartner I. Ferenc halálát siratja.¹⁵⁽³⁰⁾ A beszéd témája az uralkodói erények, melyeknek Ferenc természetesen mind a birtokában volt. A harmadik közülük az, hogy mindig a békéért küzdött, az országban a hitfelekezetek között, Európában pedig a meg nem nevezett ellenséggel szemben, akiben könnyű Napóleonra ismerni. Ezek a beszédek egyértelműen túlzóak, szemérmetlenül hízelgőek, mai szemmel nézve személyi kultusz-jellegűek. Mivel azonban több ilyen ismerünk (végső soron ide sorolható pl. Kis győzelmi beszéde is), sőt nem csak prédikációkat, de röplap formájában kiadott alkalmi verseket, úgy tűnik, a kor nem látott ebben semmi furcsát, ez csak egy volt a lelkészek (kellemetlen) kötelességei közül. Így igencsak kérdéses, mennyire vehetjük figyelembe ezeket a műveket, ha politikai-nemzeti elkötelezettségüket szeretnénk vizsgálni.

Különös figyelmet érdemel 1848. Azt gondolhatnánk, a forradalom szenvedélyes állásfoglalásra készítette a lelkészeket is, akár az egyik, akár a másik oldalon. Ezzel szemben még fokozottabban érezhető a 48-as

beszédekben az óvatosság. Kiszámíthatatlan [245a](#) közösség és a hatalom reakciója, így a szónok inkább olyan témát választ, amivel nem szerezhethet ellenségeket. Vagy legalábbis így gondolja.

Moritz Kolbenheyer 1848. március 26-án a „szabad szó”-ról prédikál.[16\(31\)](#) Két kérdést tesz fel: mi a szabad szó, és hogyan kell használni? Természetesen a szólás- és sajtószabadságot érti ezalatt, ami számára, aki az egyházi szolgálat mellett verseket is írt és műfordított is, nyilvánvalóan a forradalom legfontosabb vívmánya, ugyanakkor általánosan elfogadott és üdvözölt jog. A válasz az első kérdésre: „az ember legszentebb joga, de egyben legfőbb kötelessége is”. Sosem szabad azonban a szenvedély szolgálatába állítani, és mindig tisztában kell lenni az evilági és túlvilági számonkérés lehetőségével. A szabadság tehát nem lehet szabadosság.[17\(32\)](#) Ártatlan beszédnek tűnik, amely ráadásul a hatályos jog talaján áll, mégis, amikor decemberben az osztrák csapatok bevonultak a városba, Kolbenheyernek menekülnie kellett. Rövid bújdosás után mint „kommunista agitátort” elfogták. Kilenc hetet töltött vizsgálati fogságban, míg egy rokona közbenjárására szabadon engedték. Álnéven írt, Bécsben rölapokon kiadott, illetve kéziratot, csak évekkel később a barátjának megmutatott verseiben Kolbenheyer sokkal radikálisabb hangot ütött meg, a hatóságoknak azonban már ez a prédikáció is sok volt.

Talán még óvatosabb a másik evangélikus lelkész, Christian Poszvék (1799–1877), aki a mennybemenetel napján a városi tanács sikeres újraválasztásáról prédikált. Arról, hogy forradalom volt, csupán abból értesülünk hogy Poszvék megemlíti, új alkotmányunk garantálja a választás szép jogát. Egyébként inkább azt hangsúlyozza, hogy: „Csak ahol van felsőbbség, és ahol tekintélyét és méltóságát elismerik, – csak ott van rend és nyugalom, ott jut mindenki a jussához, ott virágzik a jólét és az életöröm”.[18\(33\)](#) Mintha amellet, hogy örül az áprilisi törvényeknek, egyben irtózna is minden zűrzavartól. 1848-ban Sopronban a tanulóifjúság, de még a városi tanács is kimutatta magyar nemzeti elkötelezettségét (lásd a magyarul végzett városi összeírást), a német nyelvű egyháziak azonban – legalábbis hivatalosan, a szószékről – megmaradtak az általánosságok szintjén.

A század második felének vizsgálata még nehezebb. A 19. századból fennmaradt 59 prédikáció közül csak 22 íródott 1850 után, de ezek közül tizennyolc egyetlen ember, Moritz Kolbenheyer tollából származik. Könnyen lehet, hogy az irodalmi és sajtótermékek bővülő piacán csökkent az igény a helyi lelkészek, papok néha tényleg nem túl magas színvonalú beszédeinek kinyomtatására. Még feltűnőbb, hogy nincs közöttük egyáltalán katolikus beszéd (az utolsó 1831-ben készült!). Általánosan a jelenséget magyarázhatja az, hogy bár a század közepén még mindkét felekezet híveinek többsége német nyelvű volt a városban, az urbanizáció főleg magyar nyelvű és katolikus népeiséget vonzott Sopronba, így a katolikus közösség inkább magyarosodott. Ezenkívül más volt a két egyház viszonya a nemzethez és az államhoz is. Bár a katolikus egyház a történelmi Magyarországon sosem volt etnikailag és nyelvileg tisztán magyar [246](#) (mint mondjuk a református és az unitárius), de hívei között a magyarok voltak relatív többségben. A katolikus klérus főleg magyarokból, illetve asszimilánsokból állt, és kitűnő kapcsolatokat ápolt a mindenkori hatalommal. Ezzel szemben az evangélikus felekezet hívei nagyjából egyforma arányban tartoztak három nemzeti közösséghez: a némethez, a magyarhoz és a szlovákhhoz. A lutheránus egyház Európában is inkább német (és skandináv) egyháznak számított, és Magyarországon is domináns szerepet játszottak benne az észak- és nyugat-magyarországi városok német nyelvű polgárai. A legjobb lelkészek Németországban tanultak, függetlenül nemzetiségi hovatartozásuktól. Így módon inkább kötődtek a német kultúrához, tovább ragaszkodtak a német szó- és írásbeliséghez. Ugyanakkor mindez inkább csak a század utolsó harmadára, a dualizmus korszakára igaz. A katolikusok összefonódása az állammal korábban éppen a németesítő törekvések kiszolgálását is jelenthette, Sopronban pl. hamarabb vezették be a magyar tannyelvet az evangélikus líceumban, mint a katolikus gimnáziumban, sőt az utóbbiban a Bach-korszakban még egyszer

visszatértek a némethez. Valószínű, hogy egyszerűen nincsen szerencsénk, és az amúgy is gyérülő anyagból több veszett el.

Ugyanakkor a kérdés természete is megváltozott. Míg a század első felében (vagy legalábbis a jobban dokumentált első három évtizedben) leegyszerűsítve úgy tehetnénk fel, hogy „melyik haza?”, addig a kérdés 1848 után (még pontosabban: a nemzeti romantika és a reformkor által kialakított új nemzet- és hazakoncepció elterjedése után) inkább úgy hangzik: „milyen haza?”. Míg korábban lehetséges volt azon elgondolkozni, hogy Magyarország vagy Ausztria, később ez már hazaárulás nélkül nem volt elképzelhető, csupán a politikai berendezkedés milyensége és az uralkodóhoz való viszony lehet vita tárgya.

Az óvatosság jellemzi a neoabszolutizmus korából származó beszédeket is. Christian Poszvék 1850-ben az olmtüzi alkotmány kiadásának évfordulóján prédikált.¹⁹⁽³⁴⁾ Újabb kényelmetlen kötelesség. Már az előszóban szabadkozik, hogy a templomban politikai témáról beszél, és hogy kinyomtatni sem akarta művét. Kis János is szabadkozott, de ő csak magánlevélben tette, nem pedig magában a nyomtatott műben. Politikai témáról pedig rengeteg prédikáció szólt, és ezt Poszvék éppolyan jól tudta, mint bárki más. Az óvatosság és elhatárolódás itt inkább csendes kritikának tűnik. A szabadságharcot is csak nagyon finoman említi: „azok a tragikus megrázkódtatások, melyeknek gyümölcse az új alkotmány”. De rögtön hozzáfűzi, hogy a természetben is minden megrázkódtatások árán keletkezik. Akkor mégiscsak szükség volt a forradalomra? Amikor aztán az új alkotmány előnyeit ecseteli, olyan jogokat sorol fel, melyeket – és ezt neki és a korabeli hallgatónak-olvasónak éppúgy tudnia kellett – már az áprilisi törvények is tartalmaztak: jobbagyfelszabadítás, szabad hivatalviselés, nyilvános igazságszolgáltatás stb. Másrészt mindenkit biztosít arról, hogy az alkotmánynak nem lesznek negatív hatásai. Ezt a túlhangsúlyozást érthetjük szintén kritikának: szilárd köteléket létesít az országok között, de nem akadályozza fejlődésüket, vagy karhatalmat alakít, ami azonban nem veszélyezteti a szabadságot. Bizonyára a rebellisek elítélését is elvárták volna a „megrendelők” a beszédben, de Poszvék ismét ²⁴⁷csak a legóvatosabb hangon beszél: „az izgalom és zavar szomorú állapotában, melybe a legutóbbi események vetettek minket, néhányan elbizonytalanodtak uralkodónk iránti hűségükben és odaadásukban”.²⁰⁽³⁵⁾ Ha belegondolunk, hogy Kolbenheyert miért börtönözték be két évvel korábban, akár bátornak is nevezhetjük ezt a tartózkodást.

Kolbenheyer aktívabb szerepet is vállalt, ha nem is szállt szembe nyíltan a szószékről az új rendszerrel. Vezetésével küzdött a líceum a magyar tannyelv megtartásáért, melyet még egy 1849-es birodalmi rendelet szüntetett volna meg, ha az egyházközség nem tudja finanszírozni az iskola modernizálását. Végül a dunántúli egyházkerület vette át az iskolát, és így az anyagi terheket is. A nyilvánossági jogot (az államilag elismert érettségi bizonyítvány kiadásának jogát) azonban, melyet a vita során Bécs megvont, csak 1855-ben kapta vissza a líceum. Kolbenheyer az iskola újrainyitása alkalmából prédikációt tartott, a nyilvánossági jog visszaszerzésére pedig verset írt.²¹⁽³⁶⁾ Mindkettő csupán az iskola sikerén örvendezik, és véletlenül se politizál, de önmagában a téma is figyelemreméltó egy a börtönbüntetés után még valószínűleg rendőri megfigyelés alatt álló lelkésztől.

Említettünk már olyan prédikációkat, melyek az uralkodóház valamelyik tagját éltetik vagy éppen siratják. Csak látszatra hasonló, valójában ténylegesen őszintének tűnik Kolbenheyer gyászbeszéde Mária Dorottya főhercegnő, József nádor özvegye halálakor.²²⁽³⁷⁾ Fejedelemmasszonyként, keresztényként és családayaként is példaképpül állítja az ország elé. Mária Dorottya ugyanis született württembergi hercegnőként evangélikus hitű, és ezáltal a magyarországi protestánsok védnöke is volt a katolikus Habsburg-családban, ezért különösen a protestáns közösségek gyászolták. Végül a Habsburgok magyar ágát képviselte, a szeretett és tisztelt József nádor özvegye volt, így a magyar fejedelemmasszonynak a független Erdély megszünte óta

hiányzó szerepét töltötte be.

Az 1850-es évekből, Metternich korszakának legkeményebb éveiből már ismertettünk császárt-királyt éltető prédikációkat. Úgy látszik, a Bach-korszak ebben is hasonlított nagy elődjéhez. Kolbenheyer ugyan nem a szószékről üdvözölte az uralkodót (de legalábbis ilyen beszéd nem maradt fenn), hanem Sopron és a soproni evangélikusok nevében verseket faragott Ferenc József esküvőjére, lányának születésére és az uralkodópár magyarországi és soproni látogatására.²³⁽³⁸⁾ Soroljuk ezeket is a hivatalos, „őszintétlen” megnyilatkozások közé, főleg, ha összevetjük Kolbenheyer 50-es évekbeli tevékenységével.

²⁴⁸Különösebb akkor már az 1859-es protestáns pátensről szóló prédikációja.²⁴⁽³⁹⁾ A pátens nagy felháborodást keltett az ország közvéleményében nem csak protestáns körökben, hiszen gyakorlatilag felszámolta az evangélikus és a református egyház önkormányzatát. Mindennek nyoma sincs Kolbenheyer beszédében. Sőt, szerinte köszönettel tartoznak az uralkodónak a új szabályzatért, melynek rendelkezéseit csupa pozitív változásként írja le. Inkább itt lett volna szükség a korábbi visszafogottságra, ha már a beszéd megtartása elkerülhetetlen volt.

Kolbenheyer a kiegyezéskor találja meg ismét „nemzeti” hangját, bár itt is óvatos. Toronyszentelési beszédében csupán azt mondja, hogy 1867 előtt „az idő és a körülmények kedvezőtlenek” voltak egy ilyen ünnepélyhez.²⁵⁽⁴⁰⁾ 1867. március 7-én a város ünnepséget rendezett a magyar alkotmányosság helyreállítása okán, melyen először a Szent Mihály-templomban hangzott el egy Te deum, majd az evangélikus templomban volt istentisztelet. Kolbenheyer Márk evangéliumából olvasta fel a holtából feltámasztott lány történetét, aki természetesen az alkotmányt jelképezte. Jézus enni adatott a lánynak, a magyar alkotmányt éltető táplálék a lelkész szerint a rend fenntartása és a különböző vallások és nyelvek bölcs türése lenne. Az előbbiben a már hagyományos óvatosság (v.ö. a két 48-as beszéddel), az utóbbiban pedig a német nyelvű protestáns hangja szólal meg. Igazán nemzetivé azonban akkor válik a beszéd, amikor Kolbenheyer a Szózat „még jöni kell, még jöni fog ...” kezdetű versszakát idézi saját fordításában:

*„Es kommt noch, weil sie kommen muß,
Die bess're Zeit, nach der
Von tausend Lippen heißes Fleh'n
Aufwallt zum Sternenheer.”²⁶⁽⁴¹⁾*

Ez egyértelmű gesztus a magyar nemzet, annak kultúrája, múltja, sőt az immár az identitás részévé vált forradalom irányába. Persze megváltoztak az elvárások is. Az újjászületet magyar állam is hűséget várt el a lelképásztoroktól, így lehet, hogy csupán újabb alkalmazkodásról van szó. A prédikáció léte önmagában nem is kérdőjelezné ezt meg. A Szózat azonban cáfolhatalan bizonyítéknak tűnik, annak ismerete, fordítása és pontosan eltalált felhasználása őszinte szimpátiát tükröz. (Hozzátehetjük, hogy Kolbenheyer a 30-as évek óta fordított magyar irodalmat németre, a legjelentősebb ezek közül a Toldi-trilógia).

Sajnos 1867 utánról nem maradt fenn olyan egyházi beszéd, amely érintené a nemzet és a haza témáját. Így nem tudhatjuk meg, hogyan viszonyultak a lelkészek a dualista rendszerhez, a megerősödött magyar öntudathoz, az asszimilációhoz. Ugyanakkor a probléma jelentősége is csökkent. A magyar önállóság nem volt már veszélyben, és az sem volt többé kérdés, mit is kell hazának tekinteni, bár az egységes magyar ²⁴⁹politikai nemzet fikciója továbbra is feszültséget szíthattott magyarok és nem magyarok között. De amiről nem tudunk beszélni, arról hallgatni kell.

Összegezve a dolgozatban vázoltakat az idézett lelkészeketől tanult óvatossággal kell eljárunk. Először is a

tanulmányozott anyag nagyon szegényes. Jóllehet a város templomaiban évente többszáz prédikáció hangozhatott el, amennyi fennmaradt, abból jó ha minden második évre jut egy. A bevezetőben már megpróbáltuk érzékeltetni, milyen súlyos korlátai vannak a szószerzőknek a vélemény szabad nyilvánításának. Végül roppant kényes témát választottunk, hiszen a nemzeti identitás a modern nacionalizmus megszületése óta mindmáig indulatokat képes kiváltani, a hazához és az államhoz való viszony megvallásának pedig rosszabb esetben jogi következményei is lehetnek. Ennek ellenére úgy véljük, hogy a beszédek témájának megválasztásából, a megfogalmazásból, az elejtett vagy éppen elhagyott megjegyzésekből alapos mérlegelés és összehasonlítás után mégis kirajzolódik valamilyen kép. A század elején a haza fogalma még nem volt egyértelmű az osztrák határon élő, német nyelvű soproniaknak. Beilleszkedtek Magyarországon, ismerték annak kultúráját és történelmét, de nem volt számukra létkérdés a magyar függetlenség. Elfogadták a felvilágosult osztrák birodalmat is, hisz számukra az egy nemzetek feletti, ám mégis német vezetésű állam volt. A reformkor komoly hatással lehetett a soproni németekre is (bár éppen itt hiányoznak a forrásaink), hiszen 1848-ban már óvatosan bár, de üdvözlük a magyar nemzeti célokat. A legfelemelőbb, hogy a passzív ellenállás korában ez a szimpátia megmarad, azonosulni tudnak a levert magyarsággal. Ezért üdvözölhetik őszintén a kiegyezést is.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Vonzások és választások / Tóth Imre: Stílusváltás – elsőprő győzelemmel (?) Országgyűlési képviselőválasztások Sopronban 1935.

Tóth Imre: Stílusváltás – elsőprő győzelemmel (?) Országgyűlési képviselőválasztások Sopronban 1935.

Az 1935. évi országgyűlési képviselőválasztások, bár a Horthy korszak strukturális elemei változatlan formában működtek, az addigiakhoz képest mégis eltérő légkörben zajlottak. A különbséget alapvetően az a politikai klímaváltozás okozta, amely Gömbös Gyula kormányra kerülésével függött össze. A Gömbös által meghirdetett „öncélú nemzeti állam” gondolata alapvetően eltért a húszas évek elején, gróf Bethlen István által kimunkált és megszilárdított politikai berendezkedéstől. Elvi alapja a faj, mint kollektívum primátusának biztosítása, s ennek jegyében, illetve ezáltal erős központi hatalom, és a társadalom teljes kontrolljának megvalósítása. Az új kormányfő, céljának elérése érdekében elsősorban a kormányzó párt átalakításához látott hozzá. A Gömbös szándékai szerint centralizált tömegpárttá alakuló kormányzó párt, új nevén Nemzeti Egység Pártja elsőként belső, strukturális megújuláson ment keresztül, majd megkezdődött országos hálózatának kiépítése. A távlati cél végső soron a párt mozgalommá fejlesztésével, a választójoggal rendelkezők lehetőleg teljes körének csatlakoztatása és az egész társadalom feletti totális ellenőrzés megszerzése a kormányzati törekvések [250](#)támogatásának biztosítása érdekében. A párt szervezetének kiépítése 1932 késő ősztől indult meg. Az országos ügyvezető főtitkár, Marton Béla és a pártelnök, Sztranyavszky Sándor december 14-én és 23-án kelt körlevele alapján, a megyei elnökök megtették ajánlásukat a vármegyei titkári, községi pártelnöki és titkári posztokra, valamint a helyi választmányi tagságra és egyéb tisztségekre.

A NEP soproni zászlóbontására formálisan 1932 június 18-án került sor. A párt vezető funkcionáriusa dr. Pinezich István ügyvéd, a Városi Egységes Párt elnöke, törvényhatósági tag és Sopron felsőházi képviselője lett.¹⁽⁴²⁾ A párt szervezése nem utolsó sorban a hagyományos, konzervatív személyi összetételű, Bethlen által létrehozott közigazgatási apparátus kikerülésére, annak ellenérzései közepette ment végbe. Idő és megfelelő apparátus hiányában azonban Gömbös kénytelen volt a közigazgatás vezető garnitúráját pártfeladatokkal is megbízni. Az ezt vállaló megyei főispánok látták el az újonnan szerveződő kormányzó párt

megyei elnöki tisztét is. Az új mentalitás, politikai stílus és eszközrendszer feszültségei Sopronban a főispáni hivatal betöltő Simon Elemér politikai meghasonlásához vezettek. Közigazgatási feladatköréből adódóan igyekezett a kormányt és annak programját a lehető legszélesebb körben népszerűsíteni. A polgármesterhez intézett felhívásai a „Nemzeti Munkaterv” és „A Nemzeti Öncélúságért” címmel összegyűjtött Gömbös-beszédek propagálását sürgették. A Nemzeti Munkatervből 1200 darab magyar és 178 német nyelvű példányt juttatott el a törvényhatóság fejéhez azzal, hogy az továbbítsa valamennyi hatóság, intézmény, egyesület, társadalmi szervezet felé. A szervezetek vezetőinek, tisztségviselőinek, tagjainak ellátásáról utólagos kimutatást is igényelt.²⁽⁴³⁾ Hasonló alapossggal járt el a TESz közlönye és a kormány félhivatalos lapja, a Nemzeti Figyelő szétosztása ügyében is. Ezekből ott kellett lennie egy-egy példánynak a kaszinók, vendéglők, kávéházak asztalain.³⁽⁴⁴⁾ 1933. folyamán azonban egyre világosabban ütköztek ki a pártközpont, valamint Simon hivatala és megyéje közötti nézetkülönbségek. A NEP szervezése körüli feladatok ellátása és a Gömbös-féle politikát egyre nagyobb kritikával szemlélő helyi társadalom ellenállása mind nagyobb gondokat okozott számára.⁴⁽⁴⁵⁾ A külső hatások mellett saját politikai jellemvonásai is fokozták a benne lévő bizonytalanságot. Az új mentalitással és a reformokkal soha nem tudott igazán azonosulni. Gömbös halálakor vallotta be naplójában: bár céljai a miniszterelnökkel azonosak, de eszközeik különbözőek voltak.⁵⁽⁴⁶⁾ 1934. februárjában csupán – a köztudottan Bethlen hívének számító – Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter és Gömbös személyes rábeszélésére tartotta meg **251**hivatalát.⁶⁽⁴⁷⁾ Keresztes belügyministersége alatt előfordult, hogy két tisztsége – a megyei pártelnöki és a főispáni – ellentmondásba is került egymással. 1934 augusztusában a belügyminiszter felszólítására levélben hívta fel a polgármester figyelmét, hogy az elterjedő gyakorlattal szemben a hatóságok ne fogadják el a Nemzeti Egység pártfogoltjainak igazolásait és az országos, illetve a helyi pártszervezetek által nekik kiállított ajánlásokat, tagsági és egyéb igazolásokat.⁷⁽⁴⁸⁾ A belügyminiszteri utasítás érezhető szorgalmazásával a megyei NEP elnök, úgy tűnik alulmaradt a megyei közigazgatás vezetőjével szemben. Néhány hónap múlva, amikor röviddel a választások előtt visszavonulását fontolgatva végül a helyén maradt, már több olyan politikai elvbarátjával konfliktusba került, akik elhagyni készültek a kormánypártot, vagy már ki is léptek belőle. Hosszú ideje húzódozó távozása csak akkor vált véglegessé, miután 1935 júliusában az immár Gömbös szűkebb környezetéhez tartozó új belügyminiszter, Kozma Miklós⁸⁽⁴⁹⁾ közölte vele a soproni és a vasi főispáni hivatal összevonásáról szóló döntését. Az átszervezés nyomán alakult ki végleges elhatározása, a felfogása szerint már „devalválódott” főispáni hivatal elhagyásáról.

Ezek a később felszínre törő jelenségek ott álltak a választás hátterében, melyet a – mint látni fogjuk egyértelmű – számszerű eredmények ellenére Simon hevesnek és kellemetlennek ítélte.⁹⁽⁵⁰⁾ Ebből arra következtethetünk, hogy a markáns frontvonalak nem is – vagy legalábbis nem csupán – az ellenzék és a kormánypárt között húzódtak, hanem magukon a kormányerőkön belül is. Ami a szavazóbázis kiszélesítését illeti, 1934-35-re úgy tűnt, a kormányzó párt 1931-hez képest tovább tudja erősíteni pozícióját.¹⁰⁽⁵¹⁾ A soproni gazdatársadalmat a kormány ellen hangoló válság szorítása ekkorra enyhülni látszott. 1934-től fellendülés vette kezdetét, melynek eredményei a választás évében még nehezen voltak mérhetőek, azonban a harmincas évek elejének mély depressziójához képest kedvezőbb képet vázoltak föl a jövőre nézve.

A gazdasági válság múltával ugyanakkor a kormánypárt 1931-es legnagyobb helyi ellenlábasának, a szociáldemokrata pártnak a társadalmi támogatottsága ellenkező előjelű változáson ment keresztül. Az MSZDP egyre többet veszített népszerűségéből, ráadásul a pártban lassan megjelenő új generáció elképzelései is több ponton ütköztek a korábban diktált irányvonallal.¹¹⁽⁵²⁾ A párt soproni szervezetének működését is számos probléma terhelte. Sopronyi Thurner Mihály polgármester már a választást követő

évben beszámolt róla, hogy bár 1931-ben a soproni szociáldemokrata pártiroda sikerrel szervezkedett elsősorban a gazdák körében, később rohamosan veszített népszerűségéből. Ezt megerősíti a párt főtitkárának 1934. májusi keltezésű jelentése is, mely szerint a soproni szervezet működése soha addig nem látott mélypontra süllyedt. Mozgalom gyakorlatilag nincs, a párt által eljuttatott röpiratokat nem osztják ki és agitációt sem folytatnak. A jelentés, mely egyébként 106 soproni tagot regisztrál, a 252zilált viszonyok okát személyes ellentétekben, veszekedésekben jelöli meg.¹²⁽⁵³⁾ Még ez év nyarán a központ határozott fellépésére sikerült a működést normalizálni és a „hosszú hónapok óta szünetelő pártmunkát” újraindítani¹³⁽⁵⁴⁾, de hatékonyság terén a szervezet messze elmaradt a korábbi évek eredményeitől.¹⁴⁽⁵⁵⁾ A kormánypártnak úgy tűnt, nem kell komolyabb pengéváltásra készülnie a választási küzdelmek során.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Vonzások és választások / Tóth Imre: Stílusváltás – elsőprő győzelemmel (?) Országgyűlési képviselőválasztások Sopronban 1935. / Az 1935. évi képviselőválasztások A választások előzményei és kiírása

Az 1935. évi képviselőválasztások A választások előzményei és kiírása

A Nemzeti Munkatervben meghirdetett „öncélú nemzeti állam”¹⁵⁽⁵⁶⁾ létrehozása komoly nehézségeket jelentett az 1932 őszi kinevezett miniszterelnök számára. A rendelkezésére álló politikai intézményrendszer nem bizonyult megfelelő eszköznek a terv megvalósításához, hiányzott a saját bázis, a párt és a parlament támogatása. Gömbös –mint azt korábban is láttuk – elsőként a párt átforgalmazásával próbálta meg akarátát érvényre juttatni. A NEP sikeres megszervezését, a központból vezérelt országos párhálózat kiépítését rövidesen a parlamenti erőviszonyok átrendezését célzó elképzelések valóra váltása követte.

1935 elejére Gömbös és a még mindig – a miniszterelnökségről lassan négy éve leköszönt – Bethlen oldalán álló törvényhozás közti ellentétek egyre nyíltabbá váltak. A kormányfő a képviselőház felosztatását fontolgatva mind hevesebb konfliktusba került a továbbra is jelentős informális hatalom birtokában lévő Bethlen Istvánnal. Gömbös miután március 4-én lemondott, majd még aznap megalakította új kormányát, puccsszerűen kikényszerítette a kormányzótól az alsóház felosztatását. Célja, jelentős elmozdulást elérni a Ház kormánypárti összetételében, s ez által legitimálni a hatalomgyakorlás során addig végrehajtott illetve azután tervezett reformokat. A törekvést a Bethlen-csoport és a mögötte felsorakozott konzervatív birtokos és nagytőkés érdekcsoportok fokozódó aggodalommal figyelték, s ellenállásuk nemsokára nyílt szakításhoz vezetett.¹⁶⁽⁵⁷⁾ Gömbös az új választások kiírásával mindenesetre lehetőséget kapott rá, hogy a kormánypárti frakciót a saját elképzelései szerint alakítsa.

A választásokat március 29. és április 7. közé tűzték ki. A törvényhatósági jogú városok egyéni kerületeiben, így Baján, Székesfehérváron és Sopronban március 31-ét jelölték ki a lebonyolításra. (Sopron vármegyében, Vas és Zala megyével egyetemben, április 3-án szavazhattak.)¹⁷⁽⁵⁸⁾ A választás törvényi feltételei 1931 óta nem változtak. 1934 decemberében elkészült a kormány reformtervezete, amely mindenütt kötelező, titkos és közvetett (községekben 100, városokban 1 000 fős testületből kijelölt elektorok által) választások írt elő. A szavazásra jogosultságot férfiaknál a 24. nőknél a 30. életév betöltéséhez, s mindemellett 24 év magyar állampolgárság igazolásához kötötte ²⁵³ volna. A tervezet azonban még törvényjavaslattá sem vált, csupán néhány eleme került nyilvánosságra, így 1935-ben is csak úgy, mint azt megelőzően, az 1925. évi választójogi törvény rendelkezései maradtak érvényben.¹⁸⁽⁵⁹⁾ Nem váltak valóra tehát a szavazás titkosságához fűződő remények országosan sem, de maradt a nyílt voksolás

a három egymandátumos törvényhatósági jogú városban, Sopronban, Székesfehérváron és Baján is. A titkos szavazás bevezetését elsősorban a szociáldemokraták követelték. Meghiúsulása után úgy juttatták kifejezésre tiltakozásukat, hogy a nyílt szavazásos kerületekben nem állítottak képviselőjelölteket. A tiltakozás mellett így kívánták megóvni nyíltan szavazó híveiket az esetleges retorzióktól. Döntésükben közrejátszott, hogy Gömbös elképzelései az érdekképviseleti rendszer átalakítására, a munkáskamarák tervezett felállítására az addigi szociáldemokrata irányultságú szakszervezeti rendszert készült felszámolni.¹⁹⁽⁶⁰⁾

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Vonzások és választások / Tóth Imre: Stílusváltás – elsőprő győzelemmel (?) Országgyűlési képviselőválasztások Sopronban 1935. / A választás Sopronban Választási előkészületek és a kampány

A választás Sopronban Választási előkészületek és a kampány

A kormánypárti helyi sajtó március 5-én adott hírt a Gömbös kabinet lemondásáról és Keresztes-Fischer Ferenc távozásáról. A legfontosabb problémák azonban nem a leendő választások, hanem Simon Elemér főispán személye és hivatala körül bonyolódtak.²⁰⁽⁶¹⁾ Fentebb említett márciusi lemondása nagyobb port vert fel, mint a képviselőház újjáválasztásának ügye. Nevét összefüggésbe igyekeztek hozni az átmenetileg megüresült belügyminiszteri tárcával is.²¹⁽⁶²⁾ Ennek az eshetőségnek persze nyomát sem találjuk Simon Elemér naplójában és személyes iratai között, pedig a kérdés súlya alapján feltétlenül érdemes lett volna az említésre, ha a pozíció elnyerésének akár csak leghalványabb esélye is fennállt volna. A cikk megjelenésének idején ugyanakkor Gömbös már kieszközölte a belügyi poszt betöltéséhez, annak igazi várományosa Kozma Miklós számára Horthy beleegyezését. A hír így minden reális alapot nélkülözött. Miután a főispán a helyén maradt, a személye körüli valódi és álhírek elcsendesedtek, akkor kezdett el az újság a tényleges politikai helyzettel foglalkozni. Megnyilvánulásait azonban mindvégig rendkívül mérsékelt aktivitás jellemezte. A város addigi képviselőjével kapcsolatos híreket is az egyre hevesebb ellenzéki hangon megszólaló rivális lap oldalairól tudhatjuk meg. A Sopronvármegye közölte elsőként, hogy Hermann Miksa nem kíván indulni újra a soproni mandátumért, sőt az aktív politikai szerepléstől is visszavonul.²²⁽⁶³⁾ Soproni képviselősege nagy dicsőséget nem hozott számára, s az átformálódó országos politikai környezetben sem találta meg a helyét. „Önkéntes” visszavonulása hátterében is az állt, hogy több társával együtt Bethlent követve már március elején elhagyta a kormánypártot, így hivatalos jelöltséget sem kaphatott. Idehaza senkit sem lepett meg, hogy nagy kritikával kísért képviselői szereplését feladva leköszön, visszahozatalára nem tettek lépéseket. A gömbösi elképzelésekkel szemben ²⁵⁴álló helyi társadalmi elit azonban nem adta fel a várható fordulat megakadályozásának az esélyét. Terveikben két személy neve szerepelt. Az egyik Bethlen István egykori miniszterelnök, a másik Grieger Miklós a Nemzeti Néppárt elnöke volt.

Bethlen, aki március 5-ig minden erejével igyekezett kormánypárt szakadását megakadályozni, nehogy ürügyet szolgáltatson Gömbösnek a választások kicsikarására, a parlament felosztatása után, néhány követőjével nyomban elhagyta a pártot. Soproni hívei azonban csak halványan reménykedhettek indításában, hiszen az egykori kormányfő a nagykanizsai egyéni kerületben jelöltette magát, ahol ellenfél nélkül, egyhangú győzelem várt rá.²³⁽⁶⁴⁾ Felkérése így inkább arra volt alkalmas, hogy zavart keltsen a NEP soraiban. Tekintélyével szemben ugyanis a Nemzeti Egység helyi jelöltjének, Pinezich István soproni kerületi elnöknek jelentősen kevesebb esélye lett volna. Kampányát – különösen ajánlásai begyűjtését – ha csak rövid időre is, de hátráltatta Bethlen esetleges indulásának híre, hiszen bár dokumentálni nem könnyű,

feltehetően sokan kívártak az ajánlásukkal, míg eldőlt, hogy a nagy nevű ellenfél nem indul Sopronban.²⁴⁽⁶⁵⁾ Valószínűbb problémát, a legitimizmus kérdését vetette föl Grieger jelölése. A hol rejtetten, hol nyíltan jelentkező elvi irányzat a szélsőségektől való tartózkodás egyfajta alternatívájaként is értelmezhetően, a Nemzeti Néppártban öltött testet. 1933 június 27-diki, képviselőházi beszédében Grieger a túlzott demokrácia szélsőségei felé sodró lendületét ellensúlyozó erőként fogalmazta meg a királyság, mégpedig az alkotmányos királyság eszméjét.²⁵⁽⁶⁶⁾ Pártja a parlament feloszlásának idején mindössze egyetlen mandátummal rendelkezett a képviselőházban.²⁶⁽⁶⁷⁾ Más keresztény pártokhoz hasonlóan²⁷⁽⁶⁸⁾ azonban, pozíciójának megőrzése illetve erősítése érdekében igyekezett „túlbiztosítani” magát azzal, hogy egyidejűleg több kerületben és a pártlista első helyén is szerepeltette magát, amit a Soproni Hírlap meglehetősen éles és gúnyos hangú cikkében kifogásolt is. Sopront Grieger nem is tekintette első számú bázisának, inkább kívánt támaszkodni a jelentősebb keresztény központra, Veszprémre vagy Miskolcra, ahol nagy „kampányvasárnap” beszédét elmondta. E beszéde mindazonáltal tanulságot szolgáltat a soproni választók számára is. A nem elkötelezetten baloldali, de 1931-ben mégis a szociáldemokratákat támogató polgárok egy része talán mozgósítható lett volna a Nemzeti Néppárt számára, Gömbös diktatórikus törekvéseivel szemben. Grieger a miskolci szociáldemokrata jelöltet barátjaként aposztrofálta, amivel üzent a jelölt nélkül maradt egykori munkáspárti szavazóknak is. Üzenete persze csak azoknak szólhatott, akik négy éve nem az MSZDP antiklerikális irányvonalát és királyellenességét, sőt még csak nem is konzervatívellenességét támogatták, hanem pusztán ellenzéki sége miatt álltak a párt mögé. Az ezek megnyerésére tett kísérlet azonban, ahogyan az majd az ajánlásokért folytatott küzdelemből is kiténik, célt tévesztett próbálkozás volt. A már az előző választásokon sem tudatosan szociáldemokrata elveket ²⁵⁵követő rétegek akkori kormányellenes, ún. protest-szavazatai, 1935-ben egyáltalán nem voltak automatikusan átválthatók az aktuális helyzetre.²⁸⁽⁶⁹⁾

A Soproni Hírlap Grieger Miklóst gúnyoló szerkesztőségi cikkével ugyanakkor a kívántnál is nagyobb hatást ért el. A néppárt mellett agitáló Sopronvármegye,²⁹⁽⁷⁰⁾ felháborodottan utasította el a hírlap Grieger elleni kirohanásait, hangsúlyozva a lap mögött álló Simon Elemér és különösen Papp Kálmán felelősségét, akit nem csupán Grieger paptársaként, hanem a soproni Szent Korona szövetség elnökeként is kellemetlenül érintett az ügy.³⁰⁽⁷¹⁾ Március végén Papp le is mondott a hírlapot kiadó Soproni Sajtóvállalat társelnöki tisztéről,³¹⁽⁷²⁾ így oldva fel a hivatása, elvei és a – Nemzeti Néppárt vezetőjén keresztül a legitimizmust is élesen támadó – Soproni Hírlapnál betöltött pozíciója között kialakult feszültséget. Míg a kormánypárt lapja mindent megtett, hogy Grieger és más lehetséges ellenjelöltek nevének felbukkanását folyamatosan megkérdőjelezze vagy cáfolja, egyértelműen és határozottan támogatta Pinezich István indulását.

A NEP vármegyei választmányának előkészítő értekezletére, két nappal az országgyűlés feloszlása után, március 7-én került sor a vármegyei elnök – főispán hivatalában, a megyei elnökök és titkárok részvételével.³²⁽⁷³⁾ Itt dőlt el Pinezich jelölésének kérdése, ami után a hírlap már határozottan cáfolhatta a lehetséges jelöltekről (mint például Kánya Kálmán, Gratz Gusztáv stb.) felröppentett kószá híreket. Az előkészítő értekezlet döntése alapján, március 9-én, a NEP soproni szervezetének értekezletén került sor a jelölés formális lebonyolítására. A Pannonia Szállóban berendezett pártirodában és választási központban hozták nyilvánosságra az országos központ táviratát a hivatalos jelölésről, a távollévő főispán sürgönyét, melyben jelenti, hogy ajánlására a miniszterelnök, a belügyminiszter és a párt vezetősége Pinezich-cset indítja és végül Sztranyavszky üzenetét arról, hogy mindehhez a vezér is hozzájárult.³³⁽⁷⁴⁾

Pinezich március 18-án tartotta meg programbeszédét a Kaszinó nagytermében.³⁴⁽⁷⁵⁾ A terjedelmes előadás bevezetőjében elsőként azt indokolta, miért indul a NEP színeiben a választásokon. Mint mondotta, a nemzeti erők összefogásának lehetőségét és a „mozdulatlanságában halódó magyar lét” újjáélesztését a

kormány programjában látja leginkább biztosítottak. Külön választási programot ezért nem is kíván adni, hisz nézetei mindenben egyeznek a párt elképzeléseivel, s e tekintetben a munkatervet minden szempontból irányadónak tekinti. A „reformpolitika” fő sarokpontjait az adózás arányosításában, a családvédelemben, a telepítési program végrehajtásában jelölte meg. Néhány szóval fordult a diplomás ifjúság, a tisztviselői réteg és a frontharcosok felé. Együttérzésén kívül azonban csak üres ígéretekkel tudta biztatni őket. Az elmúlt választások fő tanulsága azonban az volt, hogy a soproni gazdapolgárság véleményének [256](#) meghallgatása és követeléseinek méltánylása nélkül, ha mandátuma nem is kerül veszélybe, kellemetlen meglepetésekre számíthat a kormánypárt jelöltje. Pinezich talán ezért is, külön fejezetet szentelt a gazdaadósságok kérdésének és a gazdavédelemnek. Bár a programnyilatkozat jobbra csak semmitmondó általánosságokat érintett, a helyi politikában jártas szavazók ismerhették Pinezich ez irányban kifejtett törvényhatósági tevékenységét, ami minden frázis ellenére némi hitelt adott az elhangzottaknak. A probléma országos szintű kezelése szerinte ez idáig nem volt megfelelő, a mostani kormány azonban végre a végleges rendezés tervével foglalkozik. Ez az ország agrárjellegéből adódóan, elsőrendű nemzeti érdek is. Hasonlóan nemzeterősítő feladatnak tartotta a kisipar és a kiskereskedelem támogatását is, szemben minden olyan gazdasági alakulat pártfogásával, amely egyetemes nemzeti szempontból káros. A kormány centralizáló ambíciói, és saját korábbi ténykedése nyomán szükségesnek tartotta hangsúlyozni a törvényhatósági autonómia sérthetlenségét, ellenezve az önkormányzati jogok minden csorbítását. Beszédében kiemelte, hogy fontosnak tartja a sajtó reformját is, célszerűnek tartva, hogy az újságírást szakképzettséghez kössék. Programjának számtalan hangzatos, de kevés tartalmi mondanivalót hordozó mozzanata mellett, egyetlen lényegi eleme a királykérdés problémájára fogalmazott válasza volt. A probléma sokakat foglalkoztatott a városban. Sopron és az egész megye az országos hangulathoz képest nagyobb rokonszenvvel viszonyult a legitimizmushoz, ezt a főispán is elismerte egyik korábbi naplóbejegyzésében. Pinezich egyetlen számba jöhető ellenfele, Grieger szintén a királykérdés köré építette fel választási taktikáját. Mindemellett meghatározó volt a legitimizmus gondolatával leginkább rokonszenvező katolikus egyház álláspontja is. A vélemények azonban úgy tűnik sokszoros áttételen keresztül jutottak érvényre.

Sopronban a helyi katolikusok egy része nem túl nagy meggyőződéssel támogatta Gömbös Pártját. Házi Jenő, a Credo hitbuzgalmi egyesület világi elnöke, 1935 március 12-én elhangzott beszédében ezért arra hívta fel a szervezet tagjainak figyelmét, hogy ne a pártot nézzék, melynek a programja változhat, hanem az embert, akinek személyisége biztosítja a kellő garanciát. Kijelentéséből, mely szerint nem az a fontos, hogy Pinezich a kormánypárt jelöltje, egyértelműen kitűnik a tagságnak a NEP-el szembeni elutasító magatartása. A szónok külön felszólította a legitimista érzelműeket, és a többi keresztény párt híveit, hogy a választások során álljanak Pinezich István mögé.[35\(76\)](#) Nem tudhatjuk, hogy az egyetlen belüli vélemények Gömbös monarchia ellenességével szemben fogalmazódtak-e meg, vagy a legitimizmus ürügyén, a diktatórikus törekvésekkel kapcsolatos aggályokkal függtek-e össze. Mindemellett akkor is közel járunk az igazsághoz, ha ismét a még intenzíven ható evangélikus és katolikus ellentétekre utalunk. Az a tény, hogy Házi, az evangélikus irányba elmozduló párt elkötelezetten katolikus jelöltjét[36\(77\)](#) ajánlotta a hallgatóság pártfogásába, arra enged következtetni, hogy a tagság aggodalmait határozott vallási színezetet is öltöttek. Mivel a Pinezich és Házi közötti ellentétek és feszültségek, nem sokkal később jól dokumentálhatók, kizárható, hogy a Credo-elnök állásfoglalását a személyes rokonszenv motiválta volna. [257](#) Ez esetben pedig kiállása sem magyarázható mással, mint hogy a jelölt személyében a katolikus érdekek megfelelő képviselőt biztosítottak látták. Ennek fényében egyébként jól tükröződnek a „többi keresztény párt” – elsősorban Grieger pártjának – választási kilátásai, hiszen az a tény, hogy a politikailag kiválóan tájékozott Házi eltanácsolta tőlük hallgatóságát, teljes esélytelenségüket jelzi.

Pinezich kampánybeszédében ennek ellenére sem térhetett ki a királykérdés ügye elől. Hangsúlyozva, hogy

a probléma rendezésének még nem jött el az ideje, kijelentette, hogy a nemzet jövője szempontjából a legjobb megoldás a jogfolytonosság helyreállítása lenne. Ez valószínűleg valóban saját véleményét tükrözte, de alkalmas volt arra is, hogy kifogja vele a szelet az ellenzék vitorlájából. A kampányidőszak utolsó említésre méltó eseménye egy szociális természetű probléma kapcsán bontakozott ki, amely azonban szintén érintette Pinezich és a helyi katolikus szervezetek viszonyát. Az ausztriai székhelyű vöslai textilgyár soproni fésűsfonó üzemének akut bérproblémái sztrájkhoz vezettek. A szociális problémák megoldását politikusként minduntalan hangoztató Pinezich, mint az üzem jogtanácsosa súlyos ellentmondásba került sokat hangoztatott retorikai fordulataival. Pikantériája az ügynek, hogy a munkabeszüntetést a Gazdasági Népmozgalom szervezete is támogatta, mely szoros szálakkal kötődött ahhoz az Actio Catholicához, melynek soproni elnöki tisztét épp Pinezich István töltötte be. Talán nem véletlen, hogy a hosszú ideje húzódó bérviták épp március végén torkollottak sztrájkba, amikor a választások kimenetelét érdemben már nem tudták befolyásolni. Bizonyos, hogy az Actio Catholicának, a Gömbös – féle reformokkal szemben legalábbis tartózkodó, alkotmányvédő sőt legitimista irányvonala egyre kevésbé vágott egybe elnöke politikai szándékaival. A választási győzelmében biztos Pinezich, az ajánlások – köztük a helyi királypárti érzelmű katolikusok aláírásainak – birtokában, az ívek beadásának napján látványos gyorsasággal távozott a számára mind kényelmetlenebbé váló elnöki székből.³⁷⁽⁷⁸⁾ Ezekről a sokszor csupán látens módon jelentkező problémáktól, és a választópolgárok nagy tömegei számára nehezen kibogozható ügyektől eltekintve, a kampányidőszak feltűnő eseménytelenségben telt, eltérően más, így például a környező kerületek választási küzdelmeitől.³⁸⁽⁷⁹⁾

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Vonzások és választások / Tóth Imre: Stílusváltás – elsőprő győzelemmel (?) Országgyűlési képviselőválasztások Sopronban 1935. / Az ajánlások

Az ajánlások

Pinezich és a NEP helyi apparátusa a párt országos központjának utasításai alapján teljes energiával megkezdték a választás technikai előkészítését.³⁹⁽⁸⁰⁾ A párt szervezetségéből és a mindenre kiterjedő figyelemből arra következtethetünk, hogy az előkészületek talán legfontosabbika, az ajánlások összegyűjtése viharos gyorsasággal elkezdődött, s ezt a Bethlen indítása körüli huza-vona csak rövid időre tudta késleltetni. A március 12-én elindult aláírásgyűjtésnek – legalábbis a Soproni Hírlap szerint – két nap múlva már 7000 ajánlás lett az eredménye.⁴⁰⁽⁸¹⁾ A gyűjtés nagy létszámú apparátus ²⁵⁸segítségével zajlott. A később benyújtott 231 íven több mint 80 felelős nevét lehet összeszámolni, ami azt jelenti, hogy szavazóköronként 6-7 megbízott kereste meg a választókat a támogatásukért. Ezek legnagyobb részt – vagy teljesen – a párt választmányi tagjai közül kerülhettek ki, hiszen a NEP választási útmutatása alapján, az ő feladatuk volt az ajánlások gyűjtése és az ívek bemutatása illetve leadása a párt községi titkáránál.⁴¹⁽⁸²⁾ Bármennyire is fenntartással kezeljük a kormánylap gyors győzelmi jelentését tény, hogy az 1931-es és 1935-ös választások legszembeütőbb különbsége a választói aktivitásban mutatkozott meg. Négy évvel korábban a választási indulásért folytatott harcnak, a kormánypárti és az ellenzéki jelölt ajánlásait is beleértve, összesen 6 146 támogató aláírás volt az eredménye. 1935-ben Pinezich, 14 853 választásra jogosult polgár közül 7 592 nevét tudta bemutatni.⁴²⁽⁸³⁾

A kormánypárti ajánlók száma 1931-ben és 1935-ben

szavazókör	1931	1935
I. Belváros	401	463

szavazókör	1931	1935
II. Színház-körzet	484	441
III. Ujteleki k.	506	550
IV. Bécsi utcai k.	400	589
V. Balfi utcai k.	319	683
VI. Wieden k.	323	766
VII. Várkerületi k.	323	417
VIII. Papréti k.	399	442
IX. Kurucdomb	419	882
X. Deák téri k.	454	523
XI. Erzsébet kerti k.	627	926
XII. Kossuth utcai k.	556	796
összesen	5 211	7 478

A másik szembevetendő jelenség, hogy az ajánlások kerületenkénti eloszlása jóval egyenletesebb az 1931. évinél. Nyoma sincs az östermelők által lakott városrészek alacsony reprezentáltságának, sőt nem sokkal ugyan, de a legnagyobb támogatói arányt épp ezekben a kerületekben sikerült elérni.

259A mezőgazdasági östermelők ajánlásai az Egységes Párt illetve a Nemzeti Egység Pártja jelöltjeire 1931-ben és 1935-ben⁴³⁽⁸⁴⁾

kerület	östermelők száma	östermelők ajánlásai			
		1931	%	1935	%
I	144		0,0%	5	3,5%
II	921	71	7,7%	94	10,2%
III	2083	51	2,4%	200	9,6%
IV	689	25	3,6%	22	3,2%
összesen	3837	147	3,8%	321	8,4%

1931-ben 147 aláíró sorolta magát a gazda, gazdapolgár, szőlős, illetve kisbirtokos kategóriába, mely akkor Hermann Miksa ajánlásainak kb. 2,8 százalékát jelentette (az összes östermelő 3,8 százaléka). Négy év múlva ez a szám 321-re, az arány pedig – a jóval nagyobb számú ajánlások mellett is – 4,2 százalékra emelkedett. Ennél is meggyőzőbb változásra mutat rá ha a kerületenkénti adatokból kettőt kiemelünk. E szerint, amíg a Győri városrész választói 1931-hez képest 1935-ben 14,12 százalékkal (!) bőkezűbben osztogatták a kormányt támogató ajánlásait, a vagyonos polgárság lakóhelyének számító Lővérnegyedben, csupán 4,80 százalékos növekedést sikerült elérni. A vallási megoszlást alapul véve az is kiderül, hogy a kerületekben az evangélikusok magasabb lakóhelyi aránya, több támogató aláírást eredményezett, s ugyanez mondható el a németek által lakott körzetekre is.

Az evangélikus vallásúak és a NEP ajánló ívét aláírók száma az összlakosság számához viszonyítva 1935-ben

kerület	összlakosság	evangélikusok		katolikusok		németek	
		száma	%	száma	%	száma	%
I. Belváros	5 388	1 015	18,84	3 391	62,94	1 330	24,68
II. Bécsi városrész	8 328	2 434	29,23	5 491	65,93	3 682	44,21
III. Győri városrész	8 511	3 914	45,99	4 263	50,09	5 360	62,98
IV. Lővérek	10 214	2 394	23,44	7 070	69,22	2 688	26,32

260 Figyelemreméltó növekedést produkált a munkások által lakott kurucdombi negyed is, ahol Hermann idején szinte alig sikerült támogatót találni. Az ugrásszerű növekedés a válság visszaszorulásával valamint Pinezich és pártja szociális jelszavainak hatásával magyarázható. Általánosságban elmondható, hogy az alacsonyabb jövedelmű rétegek nagyobb bizalommal fordultak a változás irányába.

A NEP vezetése nevében Völker József és Vitéz Újhelyi Dezső párttitkár március 23-án adta át Pinezich ajánlóíveit a választási biztosnak, csatolva a jelöltnek a polgármester előtt, három nappal korábban tett hivatalos nyilatkozatát, melyben kijelenti, hogy a soproni kerület képviselőjelöltségét elfogadja. [44\(85\)](#)

A kampány fináléjában végérvényesen eldőlt az is, amire azonban mindvégig számítani lehetett: a NEP jelöltje mellett senki nem volt képes a törvényben előírt számú ajánlás megszerzésére, így a négy évvel ezelőtti választási procedúrát ezúttal nem kellett megismételni.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Vonzások és választások / Tóth Imre: Stílusváltás – elsőprő győzelemmel (?) Országgyűlési képviselőválasztások Sopronban 1935. / A választás eredménye

A választás eredménye

Kozma Miklós belügyminiszter Baja, Székesfehérvár és Sopron egyéni kerületeiben, a március 29-től április 7-ig terjedő választási időszakon belül, március utolsó napjára tűzte ki a választás időpontját. 1935. március 28-án azonban dr. Pröhle Károly, a választási bizottság elnöke, táviratban értesítette a Központi Választmányt arról, hogy a soproni választókerület polgárai egyedül dr. Pinezich Istvánt ajánlották képviselőjelöltnek, s így a március 31-re tervezett szavazás elmarad.⁴⁵⁽⁸⁶⁾ Az eredetileg kitűzött választási napon, reggel nyolc órakor a választási elnök, más jelölt nem lévén, Pinezich-et egyhangúlag országgyűlési képviselőnek jelentette ki, s erről szintén táviratilag tájékoztatta a választmányt.⁴⁶⁽⁸⁷⁾

Pinezich meggyőző sikere három alappilléren nyugodott. Az egyik saját, ambíciózus személyisége. Azóta, hogy 1931-ben először felmerült megválasztásának lehetősége, erős akarattal egyengette útját a képviselőház felé. Az akkori választásokon még bizonytalan kimenetelűnek tartotta céljai megvalósulását, de a Hermann képviselővel szembeni folyamatos elégedetlenség, illetve saját várospolitikai sikerei elhittették vele, hogy a következő alkalommal már reális eséllyel jelöltheti magát a mandátumért folyó harcban.

Győzelmének másik összetevője, hogy az 1932–33-tól szerveződő új kormánypárt helyi első emberévé válva, egyéni ambíciói óriási „külső” támogatást is kaptak. A kormány számára létfontosságú volt, hogy a képviselőház összetétele 1935-ben, minden addigit meghaladó mértékben megváltozzon. Ennek érdekében minden erejükkel igyekeztek új, hűséges képviselői-gárdát mandátumhoz juttatni.

Az eredményből kiderül, hogy a Gömbös-féle pártszervezés, elsődleges feladatát sikeresen teljesítette, vagyis a párt képviselőjelöltjét minden korábbinál egyértelműbb sikerhez segítette. A megválasztott helyi NEP elnök, Pinezich István egyik tagja lett annak a 98 főből álló gárdának, amely 1935-ben először foglalhatott helyet a képviselőház üléstermében. Ez a frissen beválasztott csoport a *vezér* híveként már az új elképzelések ²⁶¹támogatója volt a 170 tagú kormánypárti frakcióban, kisebbségbe szorítva az egykori kormányfő, Bethlen konzervatív személyi összetételű támogatói csoportját. Világos azonban az is, hogy a Bethlen korszak idején még a miniszterelnökhöz informálisan is kapcsolódó és a kormánytörekvéseket teljes egészében támogató közigazgatási apparátus – élén a főispánnal – hűvösen fogadta, esetleg fékezni is igyekezett ezeket a változásokat, ami törést eredményezett a központi hatalom és a helyi erők addig alapvetően harmonikus együttműködésében.

A sikerhez vezető út harmadik mozzanata, a társadalom, a választók helyzetértékelésének megváltozása volt. Ez elsősorban gazdasági okokkal magyarázható. 1935-re a külgazdasági feltételrendszer megváltozása, és nem utolsósorban a sikeres kormánypolitika következtében enyhült a gazdasági válság szorítása. Az agrárpiac bővülése és a hitelválság enyhülése után ismét gazdasági fellendülés kezdődött, ami nemsokára az életkörülmények lassú javulásában is megmutatkozott. Ez növelte a kormánypolitika iránti bizalmat, melynek így a NEP képviselőjelöltjei is haszonélvezői lehettek. Köztük is kiemelkedő tekintélyt szerzett az a Pinezich István, aki törvényhatósági munkájában mindig a termelők, alkalmazottak érdekeinek szószólójaként igyekezett feltüntetni magát, s ennek a sajtó útján is folyamatosan hangot adott.

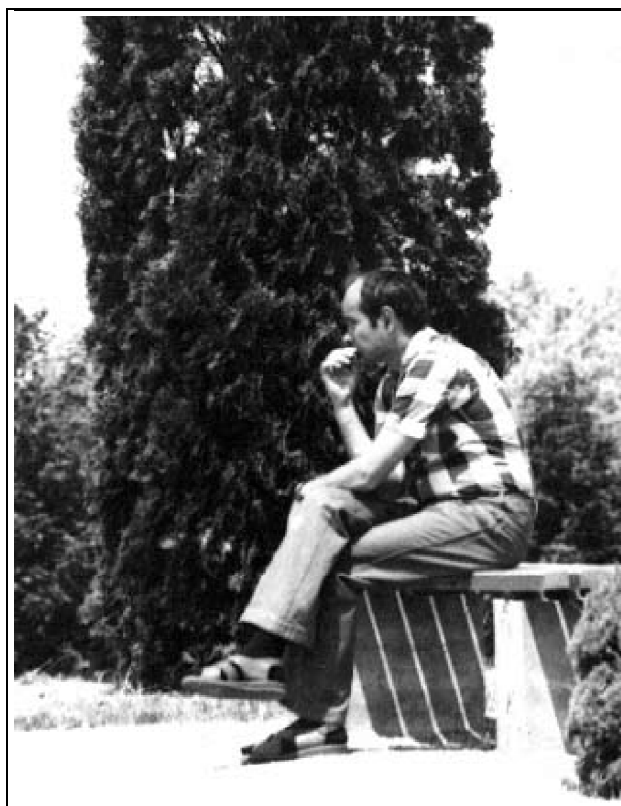
A kisbirtokos érdekek felismerésében, mint a Katolikus Konvent elnökének is nagy jártassága volt, hiszen a szervezet működésének egyik legfőbb gazdasági alapját, kiterjedt szőlőbirtokaiból befolyó jövedelme képezte.⁴⁷⁽⁸⁸⁾ A konvent elnökként maga is „szőlősgazda” várospolitikus és felsőházi tag, következetesen törekedett az ágazat helyzetének javítására.

Összefoglalva, tehát a harmincas évek első felében felvonultatott reformmódszerek és a politikai stílusváltás mindennél elsöprőbben döntötte el az 1935-ös választások vég- sőt részeredményét is. A kormánypárt új képviselője minden korábbinál határozottabb központi segítséget kapott győzelméhez. Az eredmény hátterében, 1931-hez képest sokkal szervezettebb pártmunka, aprólékos figyelem, erőt sugárzó

határozottság állt. Az egyhangú győzelem sem fedhette el azonban azokat a problémákat, amelyek a történések mélyén meghúzódtak.

A hivatalos egység-szólamok mögött felbukkantak a „fordulat” ellentmondásai is. Jobbára informális csatornákból értesülhettünk róla, hogy sem a jelölt, sem a kormánypárt vonzereje nem volt annyira egyértelmű, mint azt a számadatok sejtetik. Az aggodalmak azonban ez alkalommal nem a társadalom széles rétegeiben, hanem a hatalmi eliten belül fogalmazódtak meg. A sikeres „örösváltás” ellenére, úgy tűnt nem teljes a győzelem, és a helyi társadalom – különösen annak középső, felső rétege – nem lelkesedett egy emberként sem Pinezich személyéért, sem a jobboldali reformokért. Ellenérzéseik azonban inkább óvatos tartózkodásban nyilvánultak meg, határozott fellépésre sem a kormánnyal, sem annak kiválasztottjával szemben nem került sor. A győzelem így egy percig sem forgott veszélyben, de hogy tartós lesz-e, az csak a későbbiekben derült ki.

262

Környei Attila. Tác, 1977.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Visy Zoltán: A bácskai Vissy család eredete és leszármazása**Visy Zoltán: A bácskai Vissy család eredete és leszármazása**

Régóta foglalkoztat a Répcevisről¹⁽⁸⁹⁾ és Vissről²⁽⁹⁰⁾ elszármazott családok eredete, és esetleges rokonsága. Jelen beszámoló a kérdést a bácskai Vissy (Wischy, Vischy, Vissi), és a dél-dunántúli Visy (Vissi, Visi) családok vonatkozásában tárgyalja. Az utóbbi az ebergőczi (Sopron vm.), özvegy Vissi Mihálytól ered, aki 1716. május 24-én, a szomszédos Lózson feleségül vette Takács György hajadon leányát, Erzsébetet³⁽⁹¹⁾. A leszármazás innen, mind a mai napig, töretlenül levezethető.

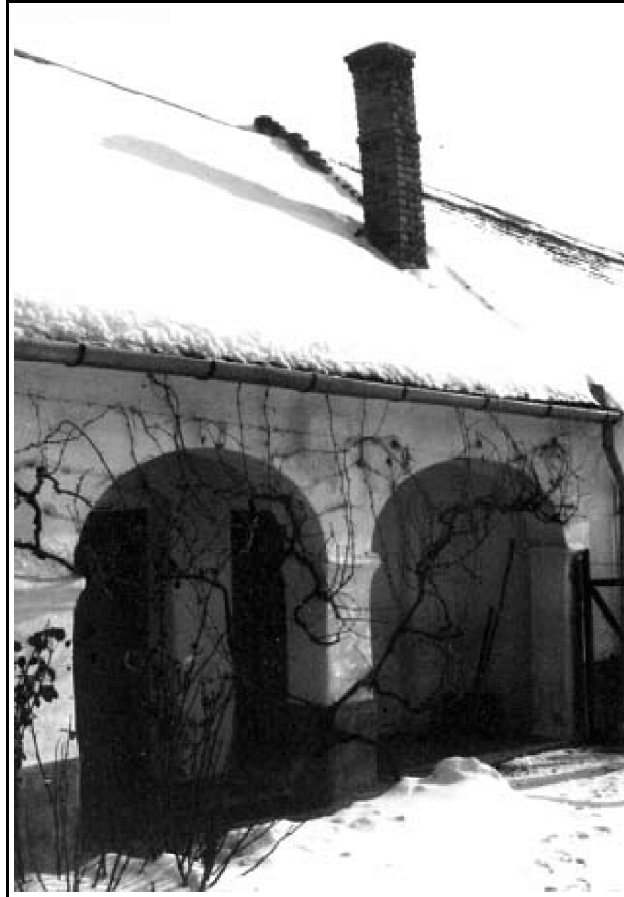
2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Visy Zoltán: A bácskai Vissy család eredete és leszármazása / Kiindulási adatok**Kiindulási adatok**

A bácskai Vissy családra vonatkozó első hiteles adatokat Vissi Teofil házassági és halotti, római katolikus egyházi anyakönyvi kivonatai nyújtották. Ezek szerint:

- 1801. február 8-án „Perillustris Dnus Theophilus Vissi notarius districtualis et virgo Magdalena filia Dni Joanis Vagner et Susanae V.,⁴⁽⁹²⁾ Magyarakanizsán⁵⁽⁹³⁾ házasságot kötöttek, majd
- 1825. október 7-én „Perillustris Dnus Theophilus Vissi, R. Coron. Districtus Cis Tibiscani Senator, Augustanae Confessionis addictus, maritus Dnae Magdalenae Wagner, annorum 56”⁶⁽⁹⁴⁾ elhunyt, és Ó-Becsén⁷⁽⁹⁵⁾ a plébánia temetőjében sírba helyezték.

E két dokumentum leglényegesebb üzenete, hogy a bácskai Vissyk első, ott letelepedett tagja 1769 táján született, evangélikus vallású volt, és mindvégig a Tiszáninneri Koronakerület⁸⁽⁹⁶⁾ tisztségviselője: 1801-ben kerületi jegyző, és elhunyt előtt már tanácsos, tehát a szabad-kerület főhatóságának – legfőbb magisztrátusának – tagja.

²⁶⁴A családi hagyomány Sopron városi eredetet és nemesi származást sugallt. Ismert volt ugyanis e körben a soproni Vischy Sámuelnek 1741-ben adományozott armális⁹⁽⁹⁷⁾, és e feltevést erősítette a Koronakerület privilegizált státusa, valamint családtagjaiknak (lásd a leszármazási táblán) ebben betöltött tisztsége, és „perillustris dominus” címe is.

Az egykori Vissi ház Ebergőcön (Győr–Sopron m.). Kubinszky Mihály felvétele.

A család a Koronakerület 1848. évi megszűnése után természetesen illeszkedett be Bács-Bodrog vármegye nemesi társadalmába, és annak tisztségviselői közé¹⁰⁽⁹⁸⁾. Teofil után a bácskai Vissyk már mind római katolikusok, és nevük ez utóbbi alakban rögződött.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Visy Zoltán: A bácskai Vissy család eredete és leszármazása / Az eredet meghatározása

Az eredet meghatározása

A továbbiakban indokolt volt a családi hagyomány által kijelölt Sopron városi nyomon elindulni. Ebben elsősorban az Országos Levéltár mikrofilm-gyűjteménye, valamint Házi Jenő 1982-ben megjelent, hézagpótló, kétkötetes forráskiadványára¹¹⁽⁹⁹⁾ támaszkodhattam. ²⁶⁵Kiderült, hogy a család egyeneságú felmenőjének tartott Vischy Sámuelnek nincsenek azonosítható fiú utódai, és az 1769 táján született Vissi Teofil nem tett Sopronban polgáresküet. E negatív tapasztalatok után a soproni evangélikus egyház 1769. év körüli keresztelési anyakönyvi bejegyzéseit néztem át, ami sikerre vezetett:

– 1768. november 13-án Johann Gottlieb névre keresztelték Christoph Wischy, bürg. Fleischhacker¹²⁽¹⁰⁰⁾ és Maria Theresia fiát.

A Sopron, Ógabona tér tér 14. sz. ház jelen állapotában. Kubinszky Mihály felvétele

Ezzel tulajdonképpen megoldódott az eredet kérdése, ugyanis Gottlieb Wischy magyarul Vissi Teofil, akinek vallása és születési időpontja egybevág halotti anyakönyvi kivonatának adataival, végül a Sopron városi származás a családi hagyománnyal. Ezután már csak a szülők beazonosítása volt hátra, ami Házi Jenő említett munkája és irányítószámai segítségével már könnyen volt elvégezhető.

Az atya az 1762. február 3-án polgáreskütt tett János Kristóf mészáros és marhakereskedő (ir.sz.: 4815), aki 1763. május 10-én tartotta lakodalmát Holtzmann Mária Teréziával, Kern Tóbiás mészáros és soproni polgár (ir.sz.: 2374) özvegyével. 1784-ben Wischy János Kristóf tulajdonában volt a Rákóczi utca 41. sz. és 1766-1798 között az [266](#) Ógabona tér 14. sz. ház, amit halála után özvegye örökölt [13\(101\)](#). A soproni adózó polgárság 1784. évi vagyoni- és birtokviszonyait tartalmazó összeállítás [14\(102\)](#) szerint éves összes adója 71,46 (rhénusi) forint volt, alig kevesebb, mint a már említett, és ugyanezen családhoz tartozó Vischy Sámuel consiliarius 77,92 forint adója. A tételek részletezését mellőzve, csupán az összegek érzékelésére jegyzem meg, hogy az ugyanez évben eladott soproni házak átlagértéke 2.443 forintra rúgott. Ilyen anyagi háttérrel a Tiszáninneri Koronakerület szenátorává lett Vissi Teofil olyan szintű iskoláztatásban részesülhetett, ami megnyitotta előtte a társadalmi emelkedést jelentő köztisztviselői pályát. Visszatérve eredeti kérdésemhez, a Sopron városi és Sopron vármegyei Visik esetleges rokonai kapcsolatához,

elsősorban azt kíséreltem meg felderíteni, hogy van-e valahol utalás arra, hogy a 17. század elején Sopronba költözött, és ott polgárjogot nyert Visik honnan jöttek? Erre utaló hiteles adatot eddig, sajnos nem találtam.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Visy Zoltán: A bácskai Vissy család eredete és leszármazása / Összegzés

Összegzés

Egyértelműen megállapítható, hogy a bácskai Vissy család jelenleg ismert, első hiteles őse Wischy István polgárfiú, aki 1629. május 30-én jutott a soproni polgárjoghoz (ir.sz.: 4807), a Sopron vármegyéből Somogy és Baranya vármegyékbe elszármazott Visy családé pedig a már említett, 1716-ban Lózsón újranoősült ebergőczy özvegy Vissi Mihály. Kicsi a valószínűsége, hogy e kettő kapcsolatára valaha is fény derül.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Visy Zoltán: A bácskai Vissy család eredete és leszármazása / A nemesség kérdése

A nemesség kérdése

Végül néhány szó a bácskai Vissy család nemességéről. Ez, mint láttuk, az eddigiekben nem volt igazolható, de nem is kizárt, sőt – megítélésem szerint – valószínűsíthető.

Ez utóbbi megállapítás alátámasztásához három kérdés tisztázása szükséges.

1. Éltek-e 1600 előtt – elsősorban Sopron környékén – Visi családbéli kétségtelen nemesek?
2. Mi lehetett az oka annak, ha ezek leszármazottai közül egyeseknek nemessége feledésbe ment?
3. Éltek-e olyan Visi családbeliek, akiknek nemessége ugyan igazolást nem nyert, de 1848 előtt a nemesi előjogokat részben, vagy egészben gyakorolták?

Az első kérdésre a válasz egyértelmű igen. Ennek igazolására példaként utalok Sopron és Vas vármegyék vonatkozásában Belitzky János¹⁵⁽¹⁰³⁾, Zala vármegye vonatkozásában dr. Holub József¹⁶⁽¹⁰⁴⁾ munkáira, továbbá I. (Nagy) Lajos király 1365. február 23-án kelt oklevelére¹⁷⁽¹⁰⁵⁾, amellyel a királyi hálókötőktől származó Visi Györgyöt és Miklóst megnemesíti és visi birtokukkal megadományozza. Itt jegyzem meg végül, hogy a 17. és 18. században is éltek – Sopron városán kívül – Visy családnevű kétségtelen nemesek, pl. ²⁶⁷Zala vármegyében¹⁸⁽¹⁰⁶⁾. Sajnos mindezek rokonai kapcsolatai, mindezideig, teljesen tisztázatlanok.

A második kérdésre két válasz is adható. I. (Hunyadi) Mátyás király Kőszegen, 1483. január 20-án kelt oklevelével¹⁹⁽¹⁰⁷⁾ elkobozta, és Gersei Petőfi Györgynek és Jánosnak adományozta Visi Bálint birtokát, mert ő a király ellenségével, Rottenthaller kőszegi várnaggyal tartott.

Az anyagi háttérüktől így megfosztott Visik ettől kezdve eltűntek a közélet színpadáról. Egyesek közülük jobbágy-, sőt zsellérsorba süllyedtek és beolvadtak a Vis (jelenleg: Répcevis) helységből származó, eredetileg sem nemes Visik közé. Mások városokba – pl. a már vizsgált Sopronba, továbbá Győrbe²⁰⁽¹⁰⁸⁾ – telepedtek, polgárjogot nyertek, és korábbi nemességük ennek következtében mehetett feledésbe. Ezt joggal tételezhetjük fel a Sopronba telepedett Visik esetében is, ugyanis ott „*A nemes embertől reverzálist kértek,*

hogy a polgári terheket viselni fogja ...”²¹⁽¹⁰⁹⁾.

A harmadik kérdésre a Visik esetében már korábban válaszoltunk azzal, hogy a tiszai Koronakerület polgárait kivették a vármegye fennhatósága alól, és minden polgári, bünygyi és gazdasági ügyben illetékes legfőbb magisztrátusuk (főhatóságuk) a pallosjoggal is felruházott úriszék volt²²⁽¹¹⁰⁾, tehát e tekintetben nemesi jogokat gyakoroltak. Bár e jogaik nem voltak teljes körűek, mégis olyan széleskörű úrbéri szabadalmakkal rendelkeztek, hogy polgáraik szinte – és 1848 után teljesen – beolvadtak a megyei nemességbe. Mindezek figyelembevételével a bácskai Vissyk nemességére vonatkozó, – több nemzedéken át élt – családi hagyomány érthetővé válik, bár hitelesen máig sem igazolható, de nem is cáfolható.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Visy Zoltán: A bácskai Vissy család eredete és leszármazása / A bácskai Vissy család leszármazása

A bácskai Vissy család leszármazása

Házi Jenő hivatkozott forráskiadványa tartalmazza a soproni polgárjogot nyert Visik leszármazását, ezért a következőkben csak az azonosításhoz szükséges nevet (irányítószámot), a polgárrá válás évszámát közlöm.

Visi alias Wischy István (4807), 1629, fia:
János (4808), ?, fia:
István (4810), 1688, fia:
János Gottlieb (4814), 1733, fia:
János Kristóf (4815), 1762, fia:
Johann Gottlieb, a bácskai Vissi
Teofil.

1. TEOFIL a Tiszáninneni Koronakerület tanácsosa (senator), szül. Sopron, 1768. november 13. ág. hitv.ev. † Ó-Becse, 1825. október 7. r.kat. bejegyzés = Magyarkanizsa, 1801. február 8. r.kat. bejegyzés WAGNER Magdaléna † 1825 után. Gyermekük I. feleségétől: 1.1-től 1.4-ig.
- 2681.1. KRISTÓF ügyvéd, a Tiszáninneni Koronakerület tanácsosa (senator), szül. 1802 körül, r.kat. = I. Ó-Becse, 1827. február 20. CSOKICS Éva, gör.kel. † 1830-1837 között. = II. Zombor, 1837. május 11. VUITS Anna özvegy, sz. 1807 körül.
Gyermekek: 1.11. – 1.13.
- 1.11. MIKSA²³⁽¹¹¹⁾ szül. Ó-Becse, 1828. február 21. † 1854. május 5.
- 1.12. ANTÓNIA szül. Ó-Becse, 1829. október 16. † Ó-Becse, 1829. október 18.
- 1.13. ALBERTINA Beatrix szül. Ó-Becse, 1830. szeptember 22. = POPOVITS Vazul, gör.kel. orgy. képviselő, † Ó-Becse 1900.²⁴⁽¹¹²⁾
- 1.2. KÁROLY a Tiszáninneni Koronakerület adószedője (perceptor districtualis) szül. Palánka (Bács-Bodrog vm.), 1813. március 6. † Ó-Becse, 1863. december 13. = Német-Palánka (Bács-Bodrog

vm.), 1839. október 28. PRAMBERGER 1846-1855 közötti névváltoztatással SZEDRESSY Jozefa szül. 1820 körül, † Ó-Becse, 1903. november 5.

Gyermekeik: 1.21.-től, 1.28-ig.

1.21. ETELKA szül. Ó-Becse, 1840. október 6. † 1896. augusztus 3. = 1859. május 23. TRIPOLSZKY Béla szül. 1832. május 27. † 1910. november 4.

1.22. MÁRIA szül. Német-Palánka, 1842. április 19. † Ó-Becse, 1843. július 28.

1.23. GYULA szül. Ó-Becse, 1844. április 5. † Ó-Becse 1846. október 1.

1.24. MÁRIA szül. Ó-Becse, 1846. július 9. † Ó-Becse 1848. december 1.

1.25. KÁROLY kir. közjegyző Óbecsén, szül. Pest, 1848. december 7. † Óbecse, 1920. június 5. = Szabadka, 1875. március 12. SZÉP Irén szül. 1857. október 22.
† Becej (Jugoszlávia), 1939.

1.26. ILONA (Ilka) szül. 1851. június 10. † Ó-Becse, 1871. február 7. = POPOVITS Arzén gör.kel.

1.27. JÓZSEF főszolgabíró Hódságon (Bács-Bodrog vm.), szül. Ó-Becse, 1855. február 7. † Hódság, 1898. szeptember 18. (eltemetve Ó-Becsén) = Budapest, 1880. február 25. Bajsai VOJNITS Vilma, szül. Bajsa (Bács-Bodrog vm.), 1856. június 3.
† Budapest, 1907. augusztus 16.
Gyermekeik: 1.271-től, 1.277-ig.

1.271. IZIDÓRA szül. Zombor, 1881. március 24. † Zombor 1881. május 15.

1.272. IRÉN szül. Zombor, 1882. május 24. † Budapest, 1963. március 4. = Hódság, 1905. november 14. Pirosi SZLÁVI Kornél dr. kir.közjegyző Mohácson. szül. Szabadka, 1879. október 25. † Mohács, 1948. június 19.

1.273. KÁROLY szül. Zombor, 1883. november 16. † Budapest, 1899. január. 6. (elte-metve Ó-Becsén). A bácskai Vissy család utolsó férfitagja!

1.274. VILMA szül. Hódság, 1885. február 5. † Budapest, 1973. augusztus 11. = Újvidék (Bécs-Bodrog vm.), 1916. július 13. Elvált 1916-ban, Pirosi SZLÁVI Béla dr. ügyvéd, szül. Német-Palánka, 1885. október 3. † Budapest, 1963. szeptember 5.

269 1.275. MÁRIA szül. Hódság, 1887. február 24. † Baja (Bács-Kiskun m.) 1979. július 21. = Hódság, 1907. február 19. KÉSMÁRKY alias Literáti József dr. vm.-i árvaszéki elnökh. szül. Hercegszántó (Bács-Bodrog vm.), 1876. augusztus 2. † Baja, 1929. július 10.

1.276. OLGA szül. Hódság, 1890. március 11. † Budapest, 1946. december 24. = Újvidék, 1912. június 11. BÁNLAKY Géza okl. építész, a Szt. Gellért gyógyfürdő és szálloda vezérigazgatója Budapesten. szül. Törökbecse (Torontál vm.), 1879. november 8. † Budapest, 1956. november 1.

1.277. IZIDÓRA szül. Hódság, 1892. május 20. † Budapest, 1951. október 29. = Újvidék, 1913. április 29. (egyh. május 4.), Érsekújvári SZOKOLAY Andor okl.mérnök, ármentesítő társulati igazgató-főmérnök. szül. Tokaj (Zemplén vm.), 1882. július 20. † Cibakháza (Jász-Nagykún-Szolnok vm.), 1928. december 22.

1.28. MÁRIA szül. Ó-Becse, 1858. április 1. † Bács (Bács-Bodrog vm.) 1914. = Ó-Becse, 1876. augusztus 28. KARAKASSEVITS Simon, gör.kel. szül. 1839. vagy 1841. április 1. † Budapest, 1888. február 1.

1.3. TERÉZIA = HAILL Miklós

1.4. ANTÓNIA szül. 1811 körül,=Ó-Becse, 1841. május 20. UJHÁZI Menyhért Zen-tárol (Bács-Bodrog

vm.), szül. 1801 körül.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Visy Zoltán: A bácskai Vissy család eredete és leszármazása / Megjegyzés

Megjegyzés

1.28. MÁRIA és KARAKASSEVITS Simon leányát, Jozefint HANNIG György vette nőül. E házasságból született KÁROLY dr. orvos, aki vezetéknévét belügyminiszteri engedéllyel, nagyanyja után, VISSY-re változtatta. Gyermekei: Jozefin, Mária és Károly.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Csiszár Attila: „Az alföldre lakni menőkről” Sopron megyei telepések a Bánságban

Csiszár Attila: „Az alföldre lakni menőkről” Sopron megyei telepések a Bánságban

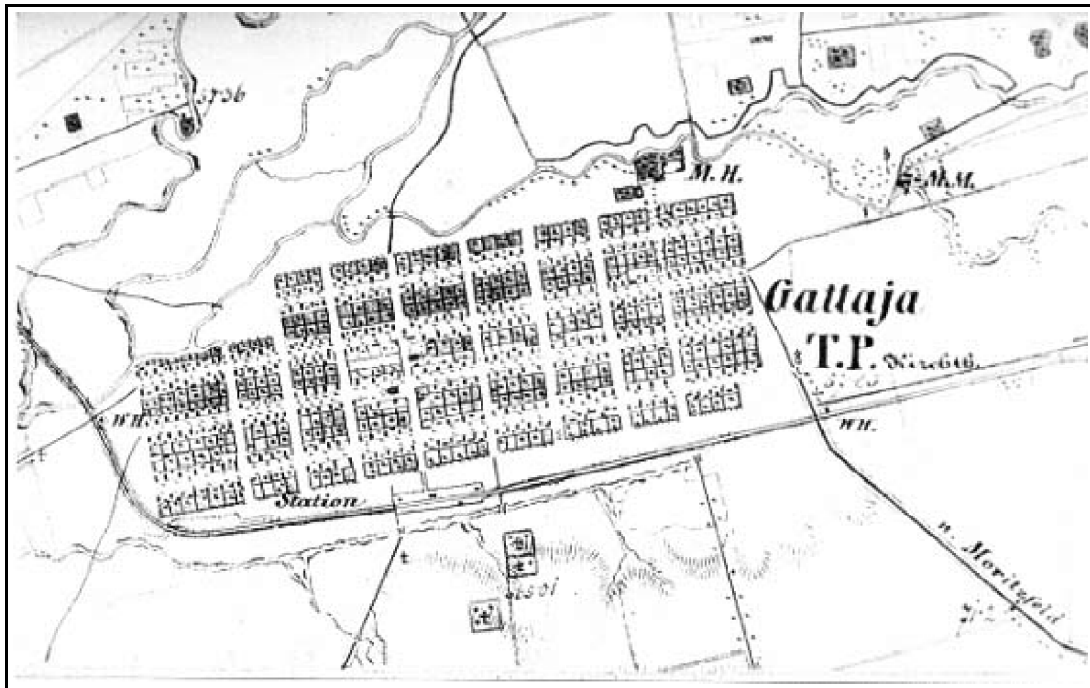
A néptörténettel foglalkozó munkákban szinte közhelyszámba megy az a kijelentés, amely szerint a török kiűzését követően a Dél-Alföld benépesítésében németek és más nemzetiségi csoportok mellett szinte az egész magyar nyelvterület részt vett.¹⁽¹¹³⁾ Annak ellenére, hogy a beköltözések az első világháborúig folytak, a magyar – főleg magánbirtokosi – telepítések története igen hézagosan ismert. A belső migrációs mozgás egyre szűkülő, de nem megálló folyamatáról részletekbe menően alig rendelkezünk konkrét adatokkal.²⁽¹¹⁴⁾ Sopron vármegyéből ez ideig csupán a megyei kisbirtokos ²⁷⁰nemességnek az 1778. évi bánsági tisztújításban vállalt szerepe volt ismeretes³⁽¹¹⁵⁾, ám az országnak e gyéren lakott területére irányuló nagyobb arányú népmozgásról nem volt tudomásunk. A közelmúltban azonban az osli plébánia levéltárából, néhai Jáky (Joachim) Ferenc plébános (1845–1885) jegyzetei közül egy közel öt főlíó oldal terjedelmű kézirat bukkant elő „*az alföldre lakni menőkről*”.⁴⁽¹¹⁶⁾ E forrás szerint 1835 és 1847 között egyedül Osliból 129 lélek indult útnak. Az elköltözöttek három Temes megyei faluban telepedtek le, közülük szülőföldjükre hatan tértek vissza.

A Maros – Tisza – Duna és az erdélyi hegyek gerince által határolt Bánságnak az 1718-ig tartó török hódoltság következményeként kontinuus magyar lakossága nem maradt. Az egykor sűrűn lakott tájat a természet vette uralma alá: „Virágzó népes falvai eltűntek, csak egy-egy düledező rom jelölte helyöket. Az elpusztult falvak határában messze terjedő praediumok heverték parlagon, hasznaveetlenül. A Tisza mindkét partján az egész vidék az enyészet siralmas képe volt. A lakatlan táj egy mocsárrá változék. Bűzhödő rétek közt, a meddig a szem ellátott, csak rengeteg nádasok, szárnyas vadtól nyüzsgő sás, harasztos kietlen pusztaságok terültek el. Védgátak nélkül messze földre kényelmesen előzönlött az árvíz s az őszi és tavaszi esőzések alkalmával tengerré változott. A poshadt mocsárvízben fejlődött temérdek rovarok, a ragályos kigőzölgések, a hirtelen légváltozások egészségtelen lakhelylyé tevék Dél-Magyar-országot. A végtelen rónaságon vajmi kevés nyoma volt az emberi művelésnek és szorgalomnak. Szántóvas nem hasogatta, zöldelő kertek és lombos, virágos gyümölcsösök nem élénkíték, fehérló falvak s kiemelkedő tornyok nem tarkázták e tájakat. Roppant tavakkal, sűrű erdőségekkel, lakatlan vadonokkal elborított komor, félelmes tartomány volt az egész vidék.”⁵⁽¹¹⁷⁾

A külön osztrák igazgatás alá vont területen (Temeswarer Provinz) a merkantilista gazdaságpolitikát

folytató bécsi udvar az adózó népesség számának gyors növelését külföldi, főként német lakosság betelepítésével érte el. Az első telepes rajok Mercy Claudius Florimund tábornok kormányzósága idején (1717–1734) a Német-Római Birodalom felső-rajnai kerületéből érkeztek a Bánságba. A magyarok beköltözését a császári adminisztráció minden eszközzel akadályozta.⁶⁽¹¹⁸⁾ A császári koronatarományt Mária Terézia a magyar rendek követelésére 1778-ban visszacsatolta Magyarországhoz. A visszaállított három vármegye (Temes, Torontál és Krassó) tisztikarának felállításához azonban hiányzott az a birtokos „nemesosztály”, amelyből a megyei igazgatás a maga tisztviselőit toborozta. A tisztújítás a nyugati vármegyék nemességének körében élénk visszhangra talált: „Akkor Vörös Antal concommisarius által azon ifjú és meg lett embereknek, kik magokat a Banatus vármegyei hivatalokra jelentették, iratott, hogy pro 1^a may Temes Várott megjelenjenek. Oda is érkeztünk és azon esztendőben 27128^a Junii először Temes, augustus elein Torontál, ősszel Krassó vármegyei magist-ratualisokat ki nevezte és installalta.”⁷⁽¹¹⁹⁾

Az 1831–1832. évi kolerajárvány a Bánságban is több ezer áldozatot szedett, amelyet a falvakban megsokasodó üres telkek száma is jelzett. A megcsappant népesség pótlására V. Ferdinánd uralkodása alatt, 1835-től újra induló telepítések sorába tartozhatott az osliak kiköltözése Temes megyébe.

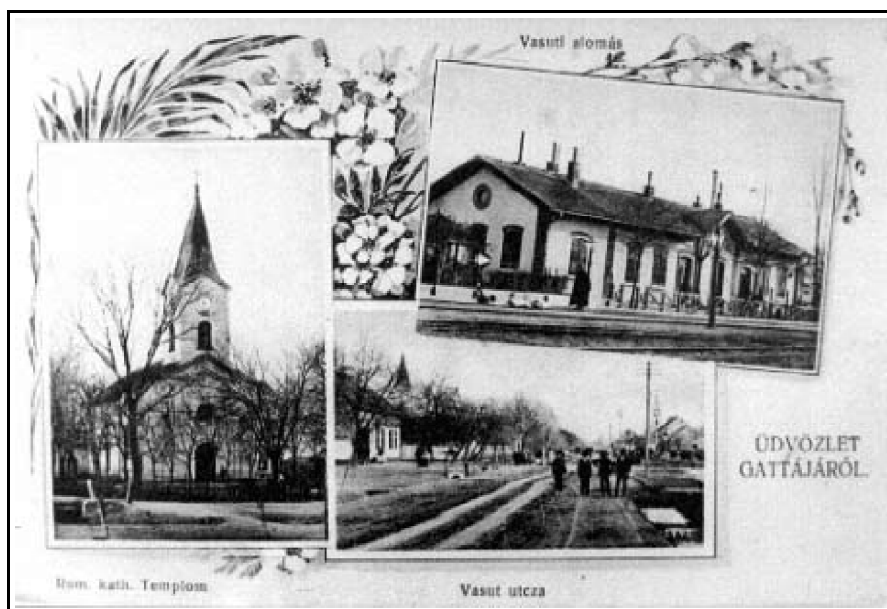

Gattája a második katonai felmérés idején (1864–1866).
(Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtára: Section No. 68., Colonne XLIII.)

1835-ben Lepotyába⁸⁽¹²⁰⁾, a következő esztendőben Homorba⁹⁽¹²¹⁾, 1847-ben pedig Gattájára indultak kisebb-nagyobb csoportjaik. A három falu közül Klopodia 1839-ben Beniczky Miklós és Nyéky Albert tulajdona, Omor kamarai birtok volt, a legtöbb osli telepest befogadó Gattáját pedig a Gorové család bírta.¹⁰⁽¹²²⁾ A Gorovék 1823 körül már hoztak birtokukra magyar családokat a Kiskunságból, Külső-Szolnokból, valamint Békésszentandrásról és Kétegyházáról¹¹⁽¹²³⁾, arról azonban, hogy Sopron megyei csoportok milyen telepítési akció keretében kerülhettek a temesközi falvakba, további kutatások

nélkül biztosat nem tudunk.

272 Paládi-Kovács Attila az 1960-as években jórészt temesközi településeken vizsgálta a népi kultúra migrációt túlélő elemeit. Az erőteljes kulturális kiegyenlítődés ellenére, a bánsági magyarok műveltségében számos egészen távolra mutató elemet sikerült kimutatnia, amelyek vallanak a közösségnek a telepítést megelőző műveltségi állapotáról, származási helyéről, s többek között dunántúli kapcsolatokat is sejtetnek. [12\(124\)](#)

„Üdvözet Gattájáról”, 1910-es évek.
(Képes levelezőlap Bognár Béla gyűjteményéből, Sopron)

Nyitott kérdés, hogy az egyelőre ismeretlen méretű Sopron megyei vándormozgalmak mennyiben színezték a bánsági falvak amúgy is tarka néprajzi képét. Az osli plébánia levéltárában külön jelzet nélkül található forrást a korabeli helyesírásnak megfelelően, betűhíven közlöm: „1835^{ben} igen fölébredett az Osliakban a kivándorlási vágy és kíváncsoktak Temes megyébe Lepotyába.

1835^{ik} évi október 16^{án} indultak

1. Pámer István egész családdal, azaz	12 lélek	vitt	500 f
2. Német Jozsef	5 "	vitt	900 f
3. Kóbor Péter	7 "	vitt	900 f
4. Borsody Pál (Miska Pál)	8 "	vitt	1200 f
5. Német János (igazán Szabó János)	8 "	vitt	1050 f
Összesen:	40 lélek	vitt	4550 f

273 Ezek közül Német József Lepotyán nem sokára meghalt, s így az amúgy is akaratlanul lement asszony, illetőleg özvegy visszatért három gyermekével együtt. Lánykája Erzsike utközben meghalt s jött két fiával Jánossal és Palival. Az özvegy neve Borsody Éva, kit mivel valami őse Beziből szakadt ide, csak

Bezinének szoktunk nevezni. 1841^{ben} érkezett meg Osliba sok évi bolyongás és nyomoruságos élet után.

Öreg Kiss György jegyzeteiből irtam ki a fönti kimutatást, mert a 4 szám alatti Borsody Pál 1836^{ik} évi február 3^{án} ment el, amint alább láthatni.

1836^{ik} évi feburár 3^{án} indultak Homorba.

1. Német György (igazán Szabó Gy)	5 lélek	vitt	300 f
2. Pajer József	5 lélek	vitt	400 f
3. Mohácsi Márton	5 lélek	vitt	500 f
4. Mészáros György	6 lélek	vitt	600 f
5. Homoky György (igazán Horvát)	5 lélek	vitt	1000 f
6. a főntebbi Borsody – Miska – Pál	8 lélek	vitt	1200 f

1847 március 12^{én} indultak Gattajára

1. Borsody György összesen	4 lélek
2. Magyar Ferenc	3 lélek
3. Borsody Andor csizmadia	6 lélek
4. Borsody István	9 lélek
5. Német Andor (gulics)	5 lélek
6. Horvát Ádám	7 lélek
7. Kardos Miklós	5 lélek
8. Német Ádám	8 lélek
9. Csapó Péter és felesége.	2 lélek

49

Ezek Gattajára érkeztek 1847^{ik} évi március 29^{én}. Első levelök érkezett ápril 24^{én}.

1847^{ik} évi május 8^{án} indultak Gattajára.

1. Mészáros Andor kisbiró és neje s 5 fia összesen	7 lélek
--	---------

2. Varga Mihály, neje s két lánya	4 lélek
3. Horvát István, neje és Kapuy Imre	3 lélek
	14

Visszajövők

1848 ^{ik} évi ápril. 9 ^{én} az 1847 2 ^{ik} számu	Varga Mihály
az 1847 első menők 6 szám	Horvát Ádám
jött okt. 19 ^{én} 1847 2 ^{ik} menő 3 szám	Horvát István

Visszajött Veszénybe az onnét elment Kőmives Ferenczné, de sőt Szárföldről ment le s mint itteni születésű asszony, ide szállott Borsody – Ádám – Pálhoz az ő lányával együtt, kit Potty öreg anyjáról Potty Erzsének neveznek.

Visszajött Horvát Ádámmal a vele elment Horvát Anna hajadon. Veszényben elvette feleségül Borsody István s utóbb itt vevén házhelyet, Osliban megtelepedett.

274 Az én látogatásom Gattáján

Már 10^{ik} éve volt, hogy hűveim kiköltöztek s ámbár gyakori levelezést folytattam velök s legkivált papjokkal tisztelendő Pater Ezechiel Kovácsik Ord. S. Francisci, Salvatoriánus áldozárral s ottani localis capellanussal, de vágytam látni is őket s leindultam Temesbe 1856^{ik} évi szept. 29^{én}.

Szegedig vasút vitt, de a pálya ott végződván Temesvárra bérkocsis vitt, onnét szkuljai oláh vitt Gattájára, ahol is okt. 2^{án} estve 8 órára érkeztem s ott időztem 3 egész napig. Homoron – Dettára menvén – meglátogattam Homoki Györgyét kik 1836^{ik} febr. 3^{án} lementek.

Már sokat nem találtam életben, mert ott a mocsáros lég miatt meglepi az embereket a láz s úgy megsanyargatja, hogy időnek előtte meghalnak. Magam is elhoztam magammal e láznak magvát s nem is hagy el amíg élek.

Okt. 6^{án} eljöttiünk, hozott jó Szücs István az én egykori jó kis diákomnak Borsody Panniczának férje, eljöven az asszony is velünk.

Okt. 12^{én} érkeztem meg Osliba szerencsésen, miért is hála legyen a jó Istennek.

Látogatók Gattájából

1858^{ik} évi május közepén átjött Veszényből Orbán György az ő nénjéhez Kiss Jánosnéhoz mint Gattájai

látogató, ki 1847^{ben} költözött oda. Elvitte magával Kiss Jánosnak és Orbán Erzsének lányát Ágnes 16 éves hajadont, hogy Gattáján nőül vetesse fogadott fiával Keczőli Mártonnal. Össze is keltek 1860^{ban} s utóbb látogatóba is eljöttek.

1857^{ik} évi július 11 megelőzte a főnebbi látogató Orbán Györgyöt tiszt. Pater Ezekiel jóbarátom a Gattájai helyi segédlelkész, anyaegyháza Moritzföld levén. Itt volt 5 napig és mondá, hogy nem tud eléggé csodálkozni azon, hogy innen költöztek le hiveim a nyomorult vidékre és szegénységbe.

1861^{ik} évi március 30 följött látogatóba Csapó Péter. 1868^{ik} évi ápril. 6^{án} elindultak Gattájáról Csapó Péterné született Tamásy Éva és Borsody Andrásné a csizmadiáné. Az oslii születésű, ez meg kislelki. Csapó Péterné meglátogatta farádi nénjét is. 1875 január 2^{án} megérkeztek Gattájáról Szücs Istvánné az én egykori jó kis diákom Borsody Anna akit még nem egészen kilencz éves korában vittek el Gattájára, és vele Kiss Ágnes, a fönn említett Keczőli Mártonnak neje. Itt voltak január 14^{én} a rokonoknál és nálam is. 1877 március 31^{én} érkezett Gattájáról Csapó Péternek fia Pál s megismerkedett Horvát Pál lányával Ágotával. Eljött minden kellő irománnyal aug. 20^{án} ismét és másnap esküdtek meg házossággal Csapó Pál és Horvát Ágota itten az oslii szentegyházban s 24^{én} indultak Gattájára.

1880 okt. 15 jöttek látogatóba Csapó Pálné (Horvát Ágota) és Keczőli Rozália kis lányka s itt voltak 1881^{ik} évi január közepéig. Rozália lányka Kiss Jánosnéél az öreg anyjánál tartózkodott. 1884. február 5^{én} érkezett Gattájai látogató Tóth Mihály, kiérdemelt ottani harangozó, sántító ember és kimerítő hírt tudott mondani az ottaniakról. Elment vissza ama gattájai asszonnyal, akivel jött. Az asszony Orbán Jánosné Veszkényből szakadt le Gattájára. Azt írja Tóth Mihály febr. 25^{én} értek haza.”

Jáky Ferenc kéziratához utóda, Hegedüs Gáspár plébános a következő megjegyzést fűzte: „A zónarendszer megkönnyítvén az utazást, most már nem újság az ide-oda [275](#)utazás – 1890-óta. – Horváth Pál menyecske leánya 1891-ben a missióra egy ottani születésű embert is hozott magával.”

Miután Sopron vármegye már a 18. század végén az ország legsűrűbben lakott megyéi közé tartozott, a 19. század első felében Osliból és környékéről Temes megyébe irányuló migráció aligha volt elszigetelt jelenség. Az osli plébánián előkerült kézirat arra figyelmeztet, hogy levéltárainkban, plébániái vagy családi irattárakban még lappanghatnak olyan források, amelyek a 18. századtól az első világháborúig kisebb-nagyobb megszakításokkal zajló, alig ismert népmozgásokra vethetnek némi fényt. Az Alföldre költözött csoport – mint láttuk – a távolság ellenére a 19. század végéig biztosan kapcsolatot tartott az anyatelepüléssel. Ez a kapcsolat később, vélhetően az első világháború idején megszakadt. A másfél évszázaddal ezelőtti kiköltözésnek a helyi hagyományban nincs nyoma.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Pájer Imre: A rábaközi lovas nemzetőrség

Pájer Imre: A rábaközi lovas nemzetőrség

E kis tanulmány élén címként „Rábaközi lovas nemzetőrség” áll, pedig 1848. június 19-én a Sopron-Moson megyei lovas nemzetőrség élére nevezett ki őrnagyot a nádor. Sőt az alakulat „Soprony és Mosony megye lovas őrsereg osztály pecsétje” feliratú bélyegzőt használt.[1\(125\)](#) „Rábaközi lovas nemzetőrseregünk”-nek

nevezte az egységet Sopron megye bizottmánya, amikor a Rőjtök és Kőszeg közt vívott ütközeteket jegyzőkönyvében megörökítette.²⁽¹²⁶⁾ S úgy hiszem, ez az elnevezés, mint alább látni fogjuk – a lovas osztály erős rábaközi kötődése miatt – nem volt alaptalan.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Pájer Imre: A rábaközi lovas nemzetőrség / A nemzetőrség szervezése

A nemzetőrség szervezése

Gróf Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. április 21-i körlevelében a nemzeti őrsereg haladéktalan összeírásáról rendelkezett. Másnap viszont már kiegészítette utasítását: „*Miniszterelnök ur április 22-üül 70. sz. a. rendeli: hogy a nemzet őrségi öszveírás alkalmával az illető egyének arra figyelmeztessenek miszerint az országnak nemzeti huszár őrseregére is szüksége leend, s hogy magukat abba önkényesen besorozhatják.*”³⁽¹²⁷⁾ Ennek ellenére a Rábaközi Alsó-járás 1216 összeírt nemzetőre közül mindössze egy, a dőri Középp Chapó András jelentkezett lovas szolgálatra.⁴⁽¹²⁸⁾

Miközben a fenti összeírás készült, az 1848. április 23-i miniszterelnöki felhívásra jelentkezett május 4-én nemzetőri szolgálatra Kovács Zsigmond nyugalmazott százados: „... *polgári szent köteleességemnek tartom az ujjonnan fel állítandó nemzeti Őrseregbe 276-bé lépni és ...ha a Ttes Győr Megyében (:ide való születés levén:) akkora lovas testület alakuland, akkor itt, ez nem teljesülvén akkor T. Sopron Megyében (:mind a kettőben Tábla Biró levén:) kívánnék alkalmaztatni ... Szükségesnek látom ezennel azt is meg érinteni, hogy az 5ik számú magyar lovas Ezredben az 1820ik év január 22-étől egész 1844 september 30ig, s így összesen 24 évekig 8 holnap és 8 napig, közembertüül századosig szolgáltam és ez időközben 1836tol 1839ig nevezetessen elsőbb grof Woyna utobb Glaeser tábornok uraknál Segéd lenni is szerencsém volt.*”⁵⁽¹²⁹⁾ 1848. június 19-én kelt őrnagyi kinevezése a Sopron-Moson megyei lovas nemzetőrség élére.⁶⁽¹³⁰⁾

Moson megyében a nemzetőri összeírás során a lovasok számát tekintve jelesebb eredmény született, mint a Rábaközi Alsó-járásban. Azonban ez a szám sem volt több egy fél századnál. „... *összesen 57 ajánlkozván, miután e helységek egymáshoz meglehetősen közelségre vannak, terveztetik, hogy ezek fél századot képezzenek, amelly magának 1 kapitányt. 1 fő s alhadnagyot 6 tizedest 1 őrmestert, s 3 trombitást válasszon.*”⁷⁽¹³¹⁾

Kovács Zsigmond őrnagy természetesen nem egy fél század, hanem egy osztály parancsnoka kívánt lenni, s ezért sürgette a megyéket, további lovas szolgálatot vállalók toborzására. Moson megye: „*Elnök első alispán úr megemlítvén, miként a lovas nemzetőröknek a megyében igen csekély lévén. Őrnagy úrnak előtte nyilvánított kívánsága következtében a megyebelieket maguk a lovas őrseregbe soroztatására kívánta serkenten.*”⁸⁽¹³²⁾ Sopron megye: „*Végre fő és szburaknak meghagyatik hogy a lovas nemzetőrök újabb öszveírását Kovács őrnagy urnak minél előbb átadni ne késsenek.*”⁹⁽¹³³⁾

Július 9-én kezdődött meg a nemzetőri őrnagyok mellé segédtsztek kinevezése. Kovács őrnagy 20-án kérte Hutflösz Jánosnak, a Moson megyei őrsereg tagjának kinevezését. A 25 éves, négy nyelvet beszélő, tanult és művelet ifjúról azt írta: „... *nemcsak meglehetősen lóismerő, de több évek által gyakorlott jó és bátor lovagló egyén.*”¹⁰⁽¹³⁴⁾ Kinevezését – hadnagyi ranggal – 1848. augusztus 6-án közölte a Közlöny. Hutflösz már ezt megelőzően felmentését kérte, édesapja beteges állapotára hivatkozva.¹¹⁽¹³⁵⁾ Ezt követően Kovács Zsigmond őrnagy augusztus 7-én Konkoly Ignác kinevezését kérte, megjegyezve, hogy augusztus 1-től már maga mellé választotta Konkoly „... *ki két évig a Würtenberg Király nevét viselő 6ik sz. lovas Ezredben, s*

*utóbbi 4 évig a Magyar Nemes Testőrségnél mint hadnagy... a katonai szolgálatot, úgy nem különben a lovaglást eléggé, a ló esmertségben pedig az igénylőbb tudományt magának megszerezte.”*¹²⁽¹³⁶⁾ Segédtisztte, hagynagy ranggal, 1848. augusztus 24-én nevezték ki.¹³⁽¹³⁷⁾

277A lovas osztály szervezésében augusztus elején fordulatot hozott az a tény, hogy megjelent egy rendelet, amely a nemzetőri őrnagyok állományi lakásáról intézkedett.¹⁴⁽¹³⁸⁾ Kovács őrnagy „lakási középpontnak” a rábaközi Csornát, Szilsárkányt vagy Jobaházát kérte.¹⁵⁽¹³⁹⁾ A hely kiválasztásával megbízott szolgabírók (Döry Ádám és Kiss Lajos) Jobaházán találtak alkalmas lakást.¹⁶⁽¹⁴⁰⁾ (Megjegyzem, október második felében már a segédtisztek részére járó tiszti lakot is Jobaházán választották ki.¹⁷⁽¹⁴¹⁾) Mivel ezt követően az őrnagy a Rábaközben lakott, a szervezés itt vált leghatékonyabbá. Ebben segítette Kovács Zsigmondot az is, hogy a Rábaköz jeles lótarató, lótenyésztő vidéknek számított.

A szervezés eredményeként a Sopron megyei bizottmány augusztus 21-i üléséhez fordult Kovács őrnagy „... a lovas nemzetőrségi osztálynak a Bogyoszlói gyepen zászló alá leendő felesketésére kitűzött f.e. aug 23ki határnapot közölvén a megyei teremben levő banderialis zászlók egyikét kiadatni, s egyszersmind ezen ünnepélyen egy kiküldöttséget kér kineveztetni. Mely tudósítás folytában a megyei banderialis zászlók egyike ideiglenes használat végett Kovács Zsigmond urnak kiadatik egyszersmind ezen esketési ünnepélyre Fiáth János, Roth József, Hannibal Kristóf, Szemerey Sándor, Döry Ádám szbíró uraknak kiküldetnek.”¹⁸⁽¹⁴²⁾

Az eskütételtől távol maradtak a soproni nemzetőrök, pedig ők alkották volna az osztály nyolcadik szakaszát. Kovács őrnagy a városi tanáccsal kívánta felelősségre vonatni őket.¹⁹⁽¹⁴³⁾ A nemzetőrök távolmaradásukat azzal magyarázták, „... minthogy nagyobb részént foglalkozásaik után látandók a város kebelében nem voltak...”²⁰⁽¹⁴⁴⁾

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Műhely / Pájer Imre: A rábaközi lovas nemzetőrség / A lovas nemzetőrség kimozdítása

A lovas nemzetőrség kimozdítása

Csány László kormánybiztos szeptember 19-én Nagyvázsönyből keltezett levelében elrendelte a Sopron megyei nemzetőrség kimozdítását. A megyei bizottmány a felszólítás hatására úgy döntött, hogy az összes megyebeli nemzetőrnek táborba kell szállnia. Meghatározta a kiindulási időpontokat. A lovasságét október első napjára tűzte ki.²¹⁽¹⁴⁵⁾ A nemzetőröknek szóló kiáltványban a megyei bizottmány erről így szólt: „A nemzetőrségi lovasságnak összevonulása Bogyoszlóra bizottmányilag September 21-ére határozva lévén – azon csapat onnét October 1-ső napján fog Fehérvár felé indulni.”²²⁽¹⁴⁶⁾

Mohl József kapuvári lovas nemzetőr utólagosan készült feljegyzésében a Bogyoszlón töltött napokról is írt: „... Kapuvárról bevonultunk, mint lovas nemzetőrök, a bogyoszlói gyöptérségre gyakorlatokat tartani és a beosztás végett, hogy mindenki tudhassa hovatartozását. Tamásiban volt a szállásunk néhány napig; a Farád községből bevonultakhoz lettiünk beosztva. Farádról kerültek ki a tisztek, mert a községbeliek **278**választották tisztjeiket. Hadnagyunk Szilvásy László, káplár Kovács Mihály és Hannibál N.”²³⁽¹⁴⁷⁾

Kovács őrnagynak az Országos Nemzetőr Haditanácshoz írt, október 16-án kelt beszámolója szerint a lovas nemzetőrök összevonása a meghirdetett 21-e helyett, négy nappal később sikerült: „September hó 25kén Bogyoszlóra és annak tájékára lovas osztáloommal, lovaglás és fegyvergyakorlás végett öszve huzódtam...”²⁴⁽¹⁴⁸⁾ Mekkora alakulat is gyűlt össze a bogyoszlói réten? Moszlovác Károlytól, Győr és

Komárom megye lovas nemzetőr őrnagyától tudjuk, hogy szeptember végére Moson vármegyében a lovas nemzetőrök száma 57-ről 102-re növekedett. Az őrnagy a mosoniakat a saját parancsnoksága alá kívánta rendelni. Érvei szerint „... *ti. a Sopron megyei parancsnokság (mihez Mosony megye is csatolva vagyon) magából Sopron megyéből is annyi egyénnel van ellátva, miképp a Mosony megyeieket egészen nélkülözheti.*”²⁵⁽¹⁴⁹⁾ Egyébként a Moson megyei lovas nemzetőrök nem jelentek meg Bogyoszlón szeptember 25-én, mivel megyei bizottmányuk a kimozdítási parancsot nem hajtotta végre.²⁶⁽¹⁵⁰⁾ Egy, a Hadtörténeti Levéltárban fennmaradt datálatlan kimutatás a Sopron megyei lovas nemzetőrség létszámát 289 főre teszi.²⁷⁽¹⁵¹⁾ Végül a pontos létszámot, s egyben a felszerelést is Kovács Zsigmond őrnagy jelentése adja meg: „*Lovas nemzet őreim Kardal és Pisztollal, ugy töltéssel ellátva, Nyereg szerszámmal pedig nem leg jobban felszerelve vannak, az egész Osztály állomány pedig 365 Emberből, és 384 lóbol áll.*”²⁸⁽¹⁵²⁾

Amíg a lovasok gyakorlatoztak, Sopron megye gyalog nemzetőrei elérték Zala megyét. Niczky Sándor kormánybiztos tervezte a lovas nemzetőrség egy századának utánuk küldését.²⁹⁽¹⁵³⁾ Ez az elképzelést szeptember 29-e, a pákozdi csata után Jellačić nem hagyta megvalósítani, ugyanis Győr felé húzódott, s így abból az irányból fenyegette Sopron megyét. A megyei bizottmány október 4-i döntése szerint: „*Fő és alszbiró uraknak szoros felelet terhe alatt meghagyatott: hogy járásaikbeli népségnek fegyveres fogható minden egyéneit haladék nélkül bár minemü védeszközökkel fel fegyverezve, a Rába vonal oltalmára – különösen az ellenségnek az alább nevezett pontoknál leendő visszatartóztatására kirendeljék. – jelesül időt nem veszve a Landzsai utvonalt tegyék járhatatlan állapotba, s e végre Kónytól Árpásig a hidakat szedessék fel ... Az Árpási hidat szinte felszedetvén, a palluk – távollabb faluba viendők, Marczaltónél a közlekedést a hidnak felszedése mellett csak a szükség beáltával kellek gátolni. Ezen pontok oltalmára Kovács őrnagy ur nemzetőri két századdal rendeltetett ki.*”³⁰⁽¹⁵⁴⁾ A tervezett intézkedés végrehajtására nem került sor, mivel másnap hírt kapott a megye, hogy „... *az ellenséges horvát tábor Győr városát megszállva, onét Ötvénynek Moson és M.Óvár vidékére vonul.*”³¹⁽¹⁵⁵⁾

²⁷⁹Ebben az új helyzetben Sopron megyét most már Moson megye irányából érthette horvát támadás, amire Niczky Sándor kormánybiztos számított is: „*Ha Jellačić tábora alulról megtámadtatni céloztatik, könnyen megtörténhetik, hogy serege egy része megyénk felé vonuland.*”³²⁽¹⁵⁶⁾ Fontossá vált tehát a két megyét elválasztó Hanság átkelőhelyeinek védelme. Így írt erről Kovács Zsigmond: „... *october hó 5kén a midőn az Ellenség Mosony Megyében bétört, Bősárkányban, a megyei határ szélre, és annak fedezésére osztáloommal, és a körül levő helységek népével, kik is dárdákkal és más öldöklő eszközökkel ellátva, kiállittatánk.*”³³⁽¹⁵⁷⁾

Október 9-én már világossá vált, hogy a Jellačić táborából hazaküldött horvátok Todorivić vezetésével nem Bősárkánynál, hanem a Pomogyot Eszterházával (ma Fertőd része) összekötő töltésen igyekeznek Horvátországba menekülni.³⁴⁽¹⁵⁸⁾ 10-én a horvátok már Fertőszentmiklóson és Szerdahelyen voltak, s többek között a lovas nemzetőrség is megindult ellenük. Kovács őrnagy szavaival: „... *osztáloommal kísérve a nép tömeget Bősárkányból ugyan e hó 10kén uti rendelet szerint Fertő Szmiklósra vonulni akarván, de minthogy az ellenség már ott tanyázott, Baboton éjszakára bé szállásoltam, és e hó 11kén regveli 3 óraker pedig onnéd elindulva az ellenséget, kik szinte a Sz Miklósi Táborokból kiindulván folytonossan követém, mintegy déli 11 óraker Röjtök nevezetü helységnél ... elértem.*”³⁵⁽¹⁵⁹⁾

A lovas osztály népfelkelőkkel, önkéntesekkel és gyalogos nemzetőrökkel kiegészülve is csak 1800 főt ért el. Az alakulat a népfelkelők nyomására megtámadta a horvátokat. Mintegy három órán át tartott a harc, majd amikor az ellenség ágyút visszahozta, visszavonulni voltak kénytelenek. Az osztály Fertőszentmiklóson éjszakázott, ahol erősítést kapott. Nyolc század gyalogost (fel honvéd), három század

nemzetőrt és három század huszárt, valamint négy ágyút. Másnap, 12-én Salamonfánál utolérték a horvátokat, s a csata megkezdődött. A túlerő a magyarokat visszaszorította.³⁶⁽¹⁶⁰⁾

A lovas nemzetőrök 13-án délben érkeztek Kőszegre, ahol az üldözés befejeződött, mivel Todorović hadai átlépték az osztrák határt, s Ausztrián keresztül folytatták útjukat Horvátországba.

Az ütközetek után Kovács Zsigmond őrnagy számba vette a lovas nemzetőrség veszteségeit: „... osztálomból Szeles Kapitán Ur és más két őrvitézek lábai ágyu golyó által contusiot (zúzódást) kapván, továbbá Jugovics Samu őr vitéz lova szinte ágyu golyó által sügyben találva agyon lövetett, Nem különben Török Antal és Kovács János őrvitézek lovai lábon megsebesültek.”³⁷⁽¹⁶¹⁾

Az Országos Honvédelmi Bizottmány október 16-án 1200 nemzetőr készenléte helyezését rendelte el Sopron megyének, hogy azok szükség esetén Móga altábornagy hadseregének tartalékaul szolgáljanak.³⁸⁽¹⁶²⁾ A kijelölt nemzetőrök, és a lovas nemzetőrök fölött Niczky Sándor kormánybiztos Köpcsényben szemlét tartott, s az utóbbiakat a 280 szemle után ideiglenes szabadsággal hazaengedte³⁹⁽¹⁶³⁾. A hazatértek nem sokáig pihenhettek, mert pár nap múlva sor került újbóli kimozdításukra.

A lovas nemzetőrök Pandorfra vonultak, s ott több napot töltöttek. Az egyik rábaközi lovas nemzetőr lova eltűnt, s a megyei bizottmány az alábbiak szerint kára megtérítéséről döntött: „Roth József helyettes főbíró úr jelentése folytán Vásárosfalui lakos Tompa János lovas nemzetőr azon értelmű folyamodására, miszerint a Pahrendorfői táborozás alkalmával éjjel – lárma támadván, – megijedt s tökéletesen felszerelt lova elszökött, úgy hogy azt többé soha felnem lelhetette, kéri tehát lova becsárának 70 pftnak úgy a rajtalevőknek becsárát 8 ft 54 x p.f. kegyes megtérítését. – Miután folyamodónak lova a megye részéről történt haza szolgálatában veszett el, annak – a meghíteztetett becslők szerint 78 ft 54. x p.f. menő kára megyei pénztárból kifizettetni határozatotott.”⁴⁰⁽¹⁶⁴⁾

Az osztály további tevékenységét Mohl József kapuvári lovas nemzetőr visszaemlékezése örökítette meg: „... mig végre Brucknak Bécs alá (értünk). Ottan már azután rendes csatarendbe lettünk beosztva, fél üteg ágyú földözetnek voltunk rendölve ... hegyoldalból rakétákat és különféle folyókat röpitettek felénk, de egyrésze messze előttünk robbant szét, fejünk fölött röpültek sipítva a golyók; némelyek közöttünk csaptak le, de mindig nem tettek kárt, puha szántóföldbe furódtak a golyók és ember vagy lóban nem történt semmi kár. Mig ellenben a mi tüzeink egy dragonyos szakaszt jól megkuszáltak. Estefelé megszüntek a lövöldözések és visszamentünk ismét Bruckig; de itten nem volt maradás, az egész hadtest Pozsonyig vonult vissza. Itten kivonultunk, arcvonalba állottunk és Kossuth Lajos előttünk ellovagolt és beszédet tartott, meg is dicsért bennünket, hogy megálltuk helyünket.”⁴¹⁽¹⁶⁵⁾

E hadjáratban a lovas nemzetőrök is szenvedtek veszteségeket. Három vicai őrvitéz elfogását és megkeresését adja tudunkra a Sopron megyei cs.kir. biztos jegyzőkönyve: „Kir. Biztos Urnak febr 20-ol 417. sz. alatti rendelete által Viczai helységről származó, Vulkapordányánál elfogott lovas nemzetőrök rokonaik folyamodására tudtul adatik, hogy Princzes Pál és Simon Péter haza bocsájtatni rendeltetvén, már eddig uton vannak – Horváth János pedig a Mihály Negyherczeg nevü gyalog ezredbe bésoroztatván, f. febr. hó 13-án Bécsből Prágába küldve.”⁴²⁽¹⁶⁶⁾

A viselt táborozásról Kovács Zsigmond november 18-án számolt be a megyei bizottmánynak. Egyben kérte, hogy „... a lovas nemzetőrségnél alkalmazott megyei tisztviselők a megyei hivatalok elfoglalása iránti végzés alól feloldozassanak.”⁴³⁽¹⁶⁷⁾ Indokul hozta fel a részint Lukinich Mihály kormánybiztos által elrendelt, „...a parancsnoksága alatti lovasság részéről Kapuváron tellyesítendő szolgálat, – részint Csányi kor Biztos Ur által seregéből mintegy 60 embernek önkénytesül kimozdítása kivántatik.”⁴⁴⁽¹⁶⁸⁾ Kérését nem

méltányolták: „*Jelentő Órnagy Ur Döry Ádám Főbíró Ur által oda utasítottak, hogy a' lovas nemzetörség, további fegyveres szolgálata esetére a' megyei 281 hivatalokba vissza szállítottak helyébe önkebeléből választandó új tisztekről gondoskodják – egyéb nehézségeire nézve Lukinich Mihály tellyhatalmu korm Biztos Urhoz utasítatván.*”⁴⁵⁽¹⁶⁹⁾ Lukács őrnagy az utóbbit megfogadva Lukinichhoz fordult. A kormánybiztos intézkedése a november végén tartott bizottmányi ülés elé került: „*Elnök első alispán ur előterjeszté Lukinich Mihály k.biztos urnak hozzá intézett s folyó évi. nov. 27én kelt levelét, – mellyben őt arról értesíti hogy a megyei lovas nemzetörségre továbbra is szüksége levén, a honvédelmi bizottmány utolagos jóváhagyása reményében a nemzetőri szolgálat alól felmentett megyei tisztviselőket, a lovas nemzetőri szolgálatban továbbra is megmaradni rendelte.*”⁴⁶⁽¹⁷⁰⁾

December 16-án Sopronba bevonultak a császári csapatok, s utasításukra a nemzetörséget a megyei bizottmány a szolgálat alól feloldotta.⁴⁷⁽¹⁷¹⁾

Befejezésül két különös sorsú rábaközi lovas köznemzetőr életének egy-egy mozzanatát elevenítem fel azzal a szándékkal, hogy bemutassam a nagy történeti folyamatok közben a „*kisemberrel*” mi minden történhet.

A pordányi születésű, 25 éves Gábor János szilsárcányi kovácslegény, lovas nemzetőr, három társával együtt Kapuvárott teljesített szolgálatot 1848. november 21-én. Falujukba haza érve egyenest az első kocsmába mentek, mulattak. A továbbiakról álljon itt Gábor János két nappal később felvett szabad vallomása: „*... egy darabig együtt mulatván, miután többi pajtásomat is haza menésre intettem, én és Szabó Ferencz társom ki mentünk, s lovainkra fel ültünk s úgy vártuk a másik két társunkatis. Midőn ezeket egy darabig hiába vártuk volna, s nem jöttek, akkor lovastól együtt a Vendégszobába be mentünk, - mere engem a Kellner azonnal meg támadván azt mondá, hogy mersz te ide bejönni ilyen szaladó katona létedre... a midőn haza akartam menni, több az udvaron lévő sertés hajtók s gyermekek engem dobáltak s lovamat ijesztették, amire én meg boszankodván a midőn a kapun ki nyargaltam kardommal setétségben látzó sokaság közé legyéntettem ... azonban a kard fordulván kezemben olly szerencsétlen vágást tettem, hogy a mind hallom a kortsmában szolgálatban lévő Kóbor Mátyás nevű gyermeknek képét vágtam meg.*”⁴⁸⁽¹⁷²⁾

A garázdát fél év vasban eltöltendő, heti két napi böjttel súlyosbított közmunkára és a költségek megtérítésére ítélték, de már 1849. januárjában, a közben bekövetkezett császári megszállás alatt.⁴⁹⁽¹⁷³⁾ (A vármegye tisztviselői természetesen a hatalomváltás ellenére vitték tovább a folyó ügyeket.) Gábor János a kapuvári megyei fogházba került, ahonnan júniusban, a csornai csatát követően, amikor a Rábaközben már nem tartózkodtak magyar reguláris erők Vajna Gábor szabadcsapat kapitány szabadította ki.⁵⁰⁽¹⁷⁴⁾ További sorsát nem ismerjük.

A csornai Szücs Márton lovas nemzetőr családos ember volt. Amikor a császáriak 1848 decemberében elfoglalták a települést, itthon maradt. Sorsáról szóljon felesége kérvénye: „*Közellebb múlt Junius 12-én amidőn a Cs. Kir. Katonáság Győré vonulni 282szándéklott és Csornán szün napot tartott, minek előtte köz hirre tetetett volna, hogy kiki a nála lévő fegyvereket, a katonaságnak kézbesitse-. Férfem Csornai Szücs Mártonnak, mint Lovas Nemzetőrnek pisztolát a házunknál bé szállalt katonaság a Pajtába meg látván a T. Ez. Katonai Parancsnokságnak bé vádoltatott, kiis azonnal Zár alá tetetvén, a 13ik Juniusi csata alkalmával Csornáról el vitetett; és az óta folyvást Zár alatt tartatik.*”⁵¹⁽¹⁷⁵⁾

Szinte hihetetlen a történet azon része, hogy Csorna mezőváros birtoklásáért Kmety György ezredes csapataival vívott harc alatt, 1849. június 13-én a császári erőknek menekülés közben még arra is volt gondjuk, hogy az előző nap letartoztatott foglyukat magukkal vigyék!

Összességében megállapíthatjuk, hogy a „rábaközi lovas nemzetőrség”, mint Sopron megye legmozgékonyabb nemzetőr alakulata megállta a helyét, tagjai az ütközetek során harci tapasztalatokat szereztek, s az őrvitézek egy része a megye elfoglalása után a honvédseregben folytatta a harcot.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Közlemények

Közlemények

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Közlemények / Közlemény: A Soproni Szemle korábbi évfolyamairól

Közlemény: A Soproni Szemle korábbi évfolyamairól

Értesítjük tisztelt Olvasóinkat, hogy a Soproni Szemle új és régebbi évfolyamainak egyes számai (1955-től) a Soproni Levéltárban (9400 Sopron, Fő tér 1.) megvásárolhatók.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Közlemények / Közlemény: Helyreigazítás

Közlemény: Helyreigazítás

A Soproni Szemle 2000/2. számában a 118. oldalon a soproni „Postapalota” egyik tervezőjének neve helyesen: Somló Emil.

Ugyancsak a Soproni Szemle 2000/2. számában a 205. oldalon Mócsényi Mihály: Eszterháza fehéren-feketén c. kötetének megjelenési évszáma helyesen: 1998. Több olvasó kérésére itt kell megjegyezni, hogy a kötetben a kiadóra nincsen utalás.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni Arcok

283 Soproni Arcok

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni Arcok / Kubinszky Mihály: Medgyesy (Schwartz) Antal, a soproni arcképfestő (1897–1978)

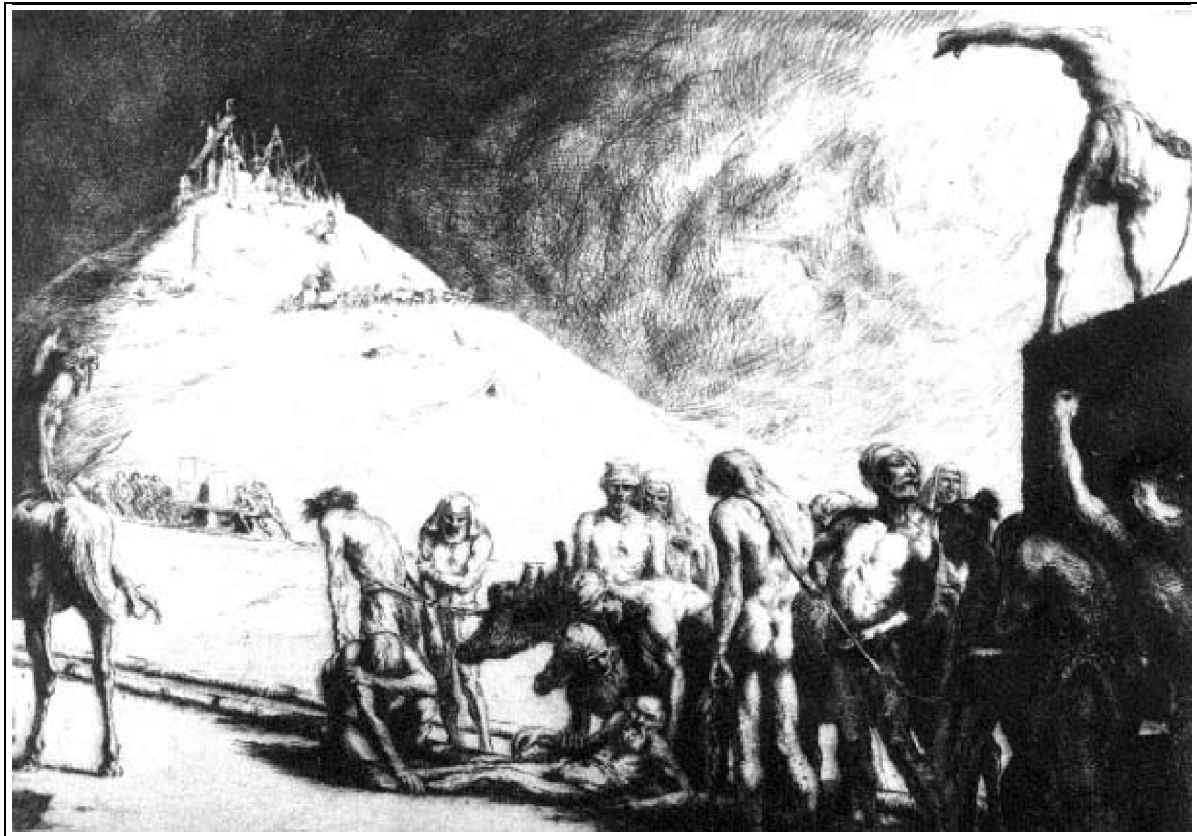
Kubinszky Mihály: Medgyesy (Schwartz) Antal, a soproni arcképfestő (1897–1978)

Nyolcvanadik születésnapja alkalmából Berecz Dezső megemlékezett Medgyesy (Schwartz) Antalról a Soproni Szemlében¹⁽¹⁷⁶⁾. Úgy hiszem, hogy festőművészeti munkásságának, kivált portréinak nagy száma és értéke, sajátos stílusa, a művész hihetetlenül változatos élete és ehhez fűződő személyes kapcsolatai egy kissé részletesebb ismertetést érdemelnek. Medgyesy Antalt személyesen ismertem, családjá szüleimmel közeli kapcsolatban állt, ifjúkoromban rólam is készített arcképet. Amikor röviddel halála előtt Medgyesy Antal még hazalátogatott Sopronba ugyancsak találkoztam vele. Családi kapcsolatok révén magam is jártam Brazíliában, ahol életművének utolsó szakaszában dolgozott, ott lévő képeinek is egy részét láttam. Ő akkor már nem élt. Emlékezéseim és az összegyűjtött adatok elemzése nem tudja pótolni a kívánatos művészettörténeti elemzést. Erre nem is érzem magam hivatottnak. Egy ilyen gazdag életművet hátrahagyó festőművész életművének áttekintésére, egyébként is sok és színes illusztrációt igényelne, amikre mód itt nincs. Mégis vállalkozom Medgyesy Antal életművének bemutatására, mert nem szeretném, ha az említett személyes emlékeim veszendőbe mennének. A Sao Paulo-i magyar bencés gimnázium és kolostor nagyméretű Szent Benedek képeinek láttán határoztam el, hogy ennek a hányatott sorsú magyar művésznek, a világot bejárta soproni alkotónak az életéről kell szólnom, hogy az utókor is értékelhesse, városunk szülötte miképpen fejtette ki művészi képességeit szerte a világban. Az adatokat a művész hagyatékából leánya bocsájtotta rendelkezésemre. Köszönet érte.

A dédapja, Schwartz Miklós (1782–1836), Csehországnak a Szászországgal határos legészakibb csücskéből, Nixdorfból (ma Mikulašovice) telepedett át kereskedőnek Sopronba. A családban nemzedékeken át a legidősebb fiút Miklós névre keresztelték, a név bizonyára az ősi lakhelyre utal. A Sopronba költözés és a letelepedés időpontját nem ismerjük, de azt tudjuk, hogy polgárjogot Sopronban 1807-ben kapott. Feleségül vette a Spiess család egyik leányát. A következő nemzedékhez tartozó nagyapja, Schwartz Miklós (1831–1916), jogot végzett és soproni ügyvéd lett. 1902-ben megyesi előnévvel nemességet kapott. Hét fia közül ugyancsak ügyvéddé lett megyesi Schwartz Miklós (1864–1913). Ő volt művészünk édesatyja.

A kiterjedt családnak sok jeles tagja közül említsük meg a soproni jezsuita kollégium történetének íróját, dr. megyesi Schwartz Róbertet. ²⁽¹⁷⁷⁾ Tanár, iskolaigazgató is volt a művész unokatestvérei és nagybátyjai sorában.

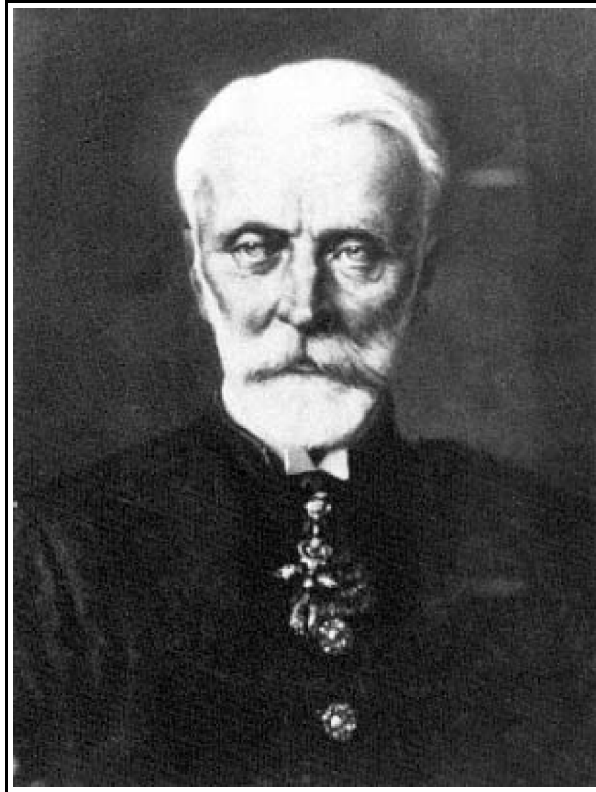
²⁸⁴ Medgyesy Schwartz Antal öt testvér sorában a második volt: Bátyja, Miklós huszártiszt lett (ezredesként élte meg a második világháborút és az orosz hadifogságot), egyik húga Kamenszky Árpád polgármester, másik húga Cora János banktisztviselő felesége lett, míg legfiatalabb testvéröccse, László, ugyancsak jogot végzett és a megye szolgálatában dolgozott, majd ügyvédi gyakorlatot folytatott.

A piramistépítők. Rézkarc a Bibliai jelenetek sorából, 1924.

A család a Templom utcában lakott, az apa megyesi Schwartz Miklós építtette át 1908-ban a bécsújhelyi Georg WS. Mayer építésszel a Templom utca 8. számú házat. Mivel a történelmi városrész ma műemléknek minősülő együttese akkor kevesebbet nyomott a latban mint a látványos városiasodást jelképező tekintélyes beépítés, három szintes magasságával ez a lakóépület ma a belváros rendjét kissé megbontani látszik, de a család egykori tekintélyét még mindig reprezentálja. Néhány évvel korábban (1905) a család Schármár János építész tervei szerint nyaralót is épített a Csongor útról nyíló gesztenyésbe, melynek tövébe később a Lőver körút kanyarja került, a lépcső mellett. Az egykori gesztenyés ma sok telekre osztott. Antal 11 éves volt, amikor a család az új városi lakásba költözött és már 8 éves kora óta – mint megannyi más soproni polgárcsalád – a nyarakat a löverben tölthette. A gesztenyével határos volt az egykori Muhr-lőver, amelynek helyén ma a fedett uszoda áll. Itt lakott 7 gyermekével Muhr Ottmár huszártiszt, aki már a világháború első évében Limanovánál hősi halált halt. Nemsokára a megyesi Schwartz család két idősebb fia is hadba vonult, Miklós a szombathelyi 11. huszárokkal; Antal, miután [285](#)1915-ben leérettségizett, önkéntesként a soproni 9. huszárezreddel. Röviddel azután, hogy a frontra került, az 1916. évi mozgalmas hadműveletek során sebesülten orosz hadifogságba esett.

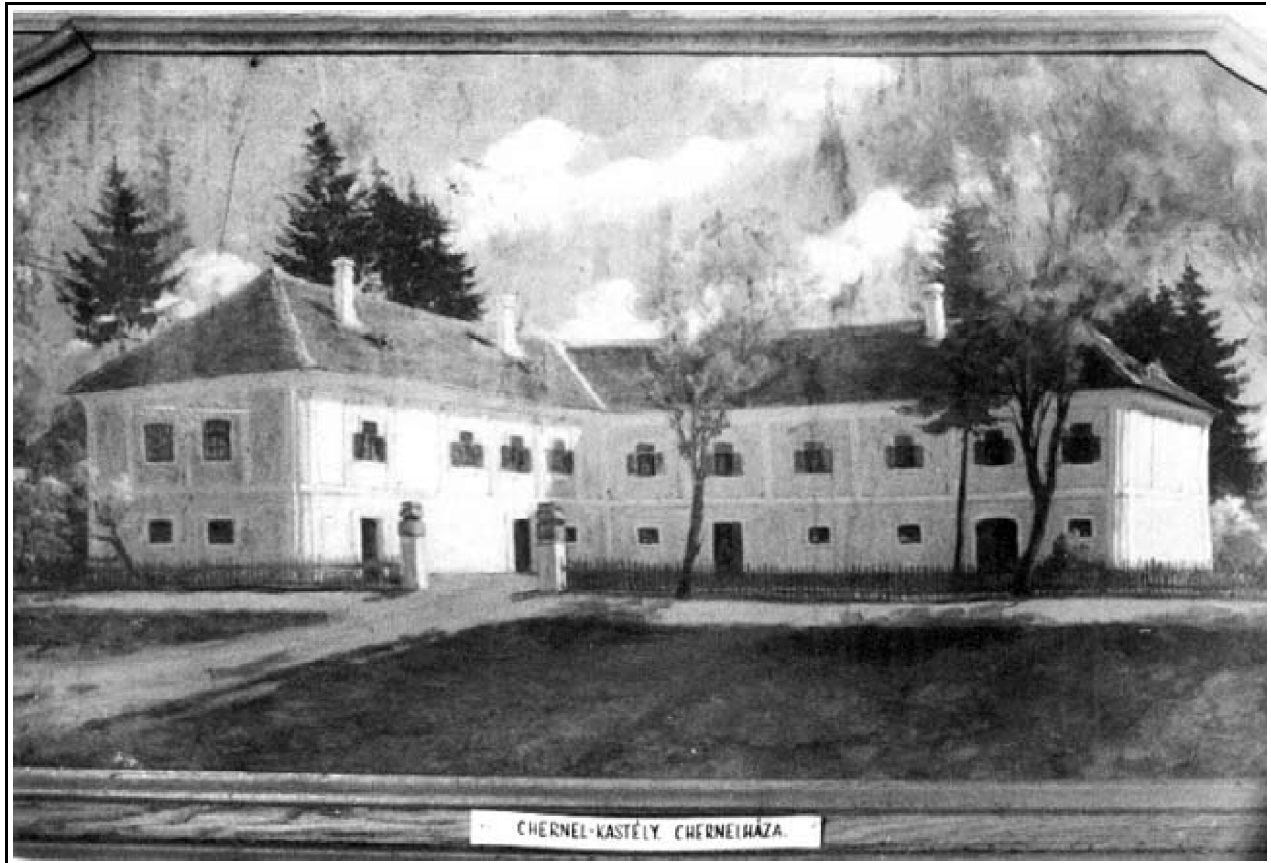
A hadifogság számára különösen viszontagságos volt, mert a cári birodalom egyik legtávolibb táborába került, Vlagyivosztk közelébe.

ifj. gróf Andrassy Gyula, Budapest, 1929.

Megtanult oroszul. Kísérlete, hogy Kína felé szökjön, nem sikerült. De segítségére sietett a már gyermekkor óta ébredező rajztehetsége. A táborban bajtársairól, a tábor orosz tisztjeiről és hozzátartozóikról készített arcképeket. Ezért megengedték neki, hogy a szükséges anyagok beszerzésére szabadon mozogjon. Így tudott összegyűjteni mindent, ami neki és három bajtársának hamis papírok kiállításához szükséges volt. Ezek segítségével – kihasználva a forradalom révén csökkent ellenőrzést is – sikerült Szentpétervárig eljutnia, és 1919-ben az immár független Finnországot elérnie. Lerongyolódva és legyengülve a svéd Vöröskereszt révén 1919 decemberben szerencsésen hazaérkezett Sopronba. Nagy kár, hogy ennek a viszontagságos útnak a történetét később sem írta le, csak családjának emlékezetében élnek erről elbeszélései.

A 23 éves Schwartz Antal immár beiratkozott a Képzőművészeti Főiskolára Budapesten. A pályaválasztás nem volt kétséges, hiszen már gimnazista korában, mielőtt hadra kelt volna, a tanuláshoz is több időt fordított rajzi képességeinek kibontakoztatására. Tehetségét Seemann Kálmán, a soproni reáliskola rajztanára fedezte fel és feleségével, Vörös Erzsébettel, aki szintén festőművész volt, nemcsak buzdították, de [286](#)különórákon tanították is a lelkes fiataalt. Apja, akit, tudjuk, már 16 éves korában elvesztett, eredetileg mezőgazdasági életpályát képzelt el fiának, de méltányolta rajzi képességeit is, amelyek alig illettek a tanárok, ügyvédek és katonák családi hagyományaihoz. A Főiskolán kiváló tanárai voltak, köztük Balló Ede, Olgyay Viktor és Rudnay Gyula. Nyaranta részt vett a jászapáti művésztelep munkájában.

A chernelházaai Chernel-kastély, 1931. A festmény a Soproni Levéltár tulajdona.

A főiskola elvégzése után 1925-ben Budapesten műtermet nyitott. A következő három évben sok jeles portrét készített. Már ebben az időben festett arcképeivel meghatározta azt a stílust, amelyhez élete végéig hű maradt: egy enyhén fokozott kolorizálás révén a historizáló portréktól elváló és azoknak modern jelleget kölcsönző realizmust. Portréit hihetetlen életerő, tökéletes hasonlatosság jellemzi. Mintegy kifejezői annak a közmondásnak, hogy az arc a lélek tükré. Gyorsan dolgozott, volt portréja, amit a modell „két ülése” alatt elkészített. Ez is utalhat arra, hogy az alany lényeges arcvonásait gyorsan felfogta és híven tudta visszaadni. A tökéletes hasonlatosság és az életerős kifejezés a művészi értéken felül elnyerte a megbízók tetszését. Ezzel lehet magyarázni a fiatal Schwartz Antal az előkelő társadalomban és a polgári középosztályban szerzett sok megbízását. Leginkább édesanyjáról (született Bauer Anna) ekkor festett képe – később még többet is fog róla készíteni – fejezi ki ezt a művészi elkötelezettséget és lélekábrázolást. A kép egyben a művész lelkiületét is visszatükrözi, az édesanya [287](#)iránti tiszteletet és szeretetet. [3\(178\)](#)

Még a főiskolán ismerkedett meg Mocsáry Margittal, akit 1928-ban feleségül vett. Mocsáry Margit ugyancsak tehetséges festőművésznak indult, de a családi élet anyai és háziasszonyi teendőinek tökéletes ellátása érdekében a festői pálya gyakorlatáról lemondott. A házasságból 1929-ben született Margit (Imrédy Jánosné), 1931-ben Vera (Günterné).

Három spanyol leány, Rosale, Maria és Julia. Zaragoza, 1933.

A házasságkötést követően Schwartz Antal feladta a budapesti műtermet, és Sopronba költözött. Ennek oka a szülővároshoz való kötődés mellett nyilván az is lehetett, hogy megrendelői nagyjából ugyanahhoz a körhöz tartoztak, mint a budapesti műtermében, hanem otthonukban festették magukat. Ezen kívül Sopronban és környékén is több megrendelésre számíthatott. Az elsők között volt Sopron vármegye megbízása a megyei kastélyok, kúriák és az építészetileg értékes főszolgabírói lakok festésére a megyei levéltár részére. Ez az épület-sorozat merően eltér az eddig ismert portrék műfajától. Feltűnő, hogy a soproni régi megyeházán látható képek naturalizmusa, hangulata hogyan tükrözi a festés évszakát és a napszakokat is: vannak napos és vannak árnyékos képek, egyeseknél a kép [289](#)hangulatát meghatározó kék égen gomolyfelhők bontakoznak ki és vannak épületek havas téli időben. A sorozat képei túlmutatnak az egyszerű realizmuson, a portrékhoz hasonlóan kifejezik az architektúra nemességét, hiteles ábrázolással eleget tesznek a megbízás dokumentatív igényének.⁴⁽¹⁷⁹⁾ Az elkövetkező, külföldi utazásokkal és ösztöndíjakkal megszakított évekből több jeles portréja ismeretes.

[288](#)

Simon Elemér Sopronvármegye és Sopron város főispánja, 1935.

özv. megyeis Schwartz Miklósné, a művész édesanyja, 1935.

A politikai élet színpadán állók közül Simon Elemér főispán állóképeként kívül Horthy Miklós kormányzót is megfestette. A Magyar Tudományos Akadémia 1930-ban megvásárolja Szent Antal csodája című képét, egy évvel később a veszprémi székesegyház részére a jubileumi év alkalmából Szent Imre képet fest. Ezekben az években néhány hangulatos tájképet fest Sopron környékéről. Ugyancsak jelesek ekkor készített kivált [290](#)bibliai tárgyú rézkarcai, kivált bibliai tárgyú egyiptomi ábrázolásokkal.[5\(180\)](#) 1931-ben Párizsba utazik, ahol néhány portrét fest. Itt szerzett ismeretségek révén 1932-ben Spanyolországba kerül, Madridban és Zaragoza-ban dolgozik. Főként a diplomáciai testület tagjai a megrendelői. Ezek között van Sir Claude Russel angol nagykövet is, aki nemsokára a portugáliai tartózkodását teszi lehetővé.

Mocsáry Margit, a művész felesége, Sopron, 1942.

Madridban 1933 tavaszán önálló kiállítást rendez a Sociedade Amigos da Arte termében. A madridi Modern Művészetek Múzeuma megvásárolja két rézkarcát. 1934-ben Lisszabonba kerül, ide családja is követheti. Estorilban telepszik le néhány évre. A portugál nyelv elsajátítása a háború után előnyösnek fog bizonyulni a brazíliai letelepedéshez. Lisszabonban 1935-ben nagyszabású önálló kiállítást rendez a Belas Artes de Lisboa kiállítótermében, ezen 40 portrét mutat be, köztük egy önarcképet, ezenkívül [291](#)¹² történeti képet és 6 tájképet.^{[6\(181\)](#)} Ez természetesen további megbízásokat eredményez. 1937-ben családja hazatér Sopronba, ő Londonba megy másfél évre. Itt is főként előkelő embereket fest, és 1939 tavaszán a Greatorex Galleryban rendezett nagysikerű kiállításon mutatja be portréit. Ezt a tárlatot a számkivetésben élő spanyol királyné nyitotta meg.

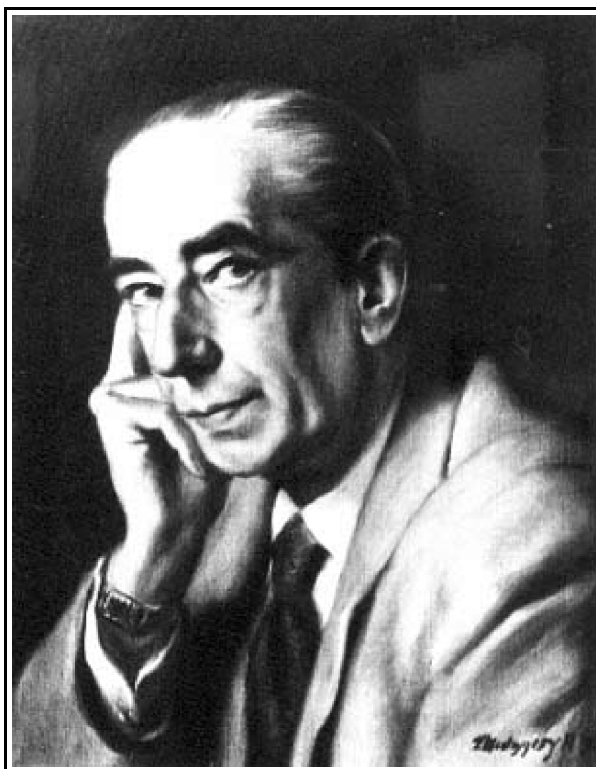
Kyra Romanova, Louis Ferdinand herceg felesége, London, 1937.

292A sajtó kritikáiban megyesi Schwartz Antalt a legsikeresebb magyar portréisták sorába emelte.⁷⁽¹⁸²⁾ A második világháború azonban már előrevetette árnyékát, a festőművész ez elől hazatért Sopronba. A család a Flandorffer utcában lakott, a mai Táncsics utca és Wesselényi utca sarkán álló épület első emeletén. Itt is rendezett be a művész magának egy szobát műteremnek.

Önarckép, Wörgl, 1947.

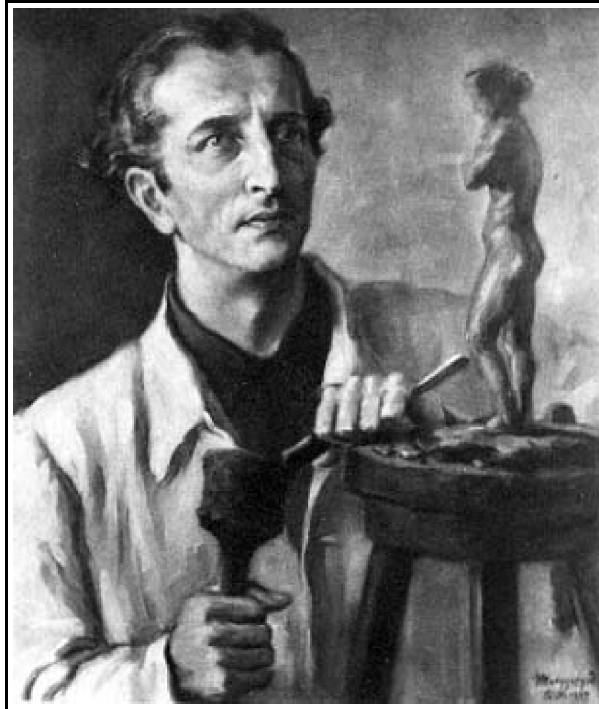
Erre magam is jól emlékszem, hiszen 13 éves koromban rólam is itt készítette az említett portrét (1940 május), mely ma is díszíti lakásunkat. Emlékszem, nem kellett mereven ülnöm, a munka mindhárom délutánján végig beszélgetett velem, amit én külön 293kitüntetésnek éreztem, hiszen felnőttként kezelte. Ezekben a napokban indult a franciaországi hadjárat, ma is emlékszem Tóni bácsi pesszimista meglátásaira, melyek nagyon is ellenkeztek a legtöbb ember akkori véleményével. Gyorsan dolgozott, a magam emlékén is értékelem ezt ma. Biztos kézzel rajzolt és kezelte az ecsetet.

J. H. Franck, Rio de Janeiro, 1951.

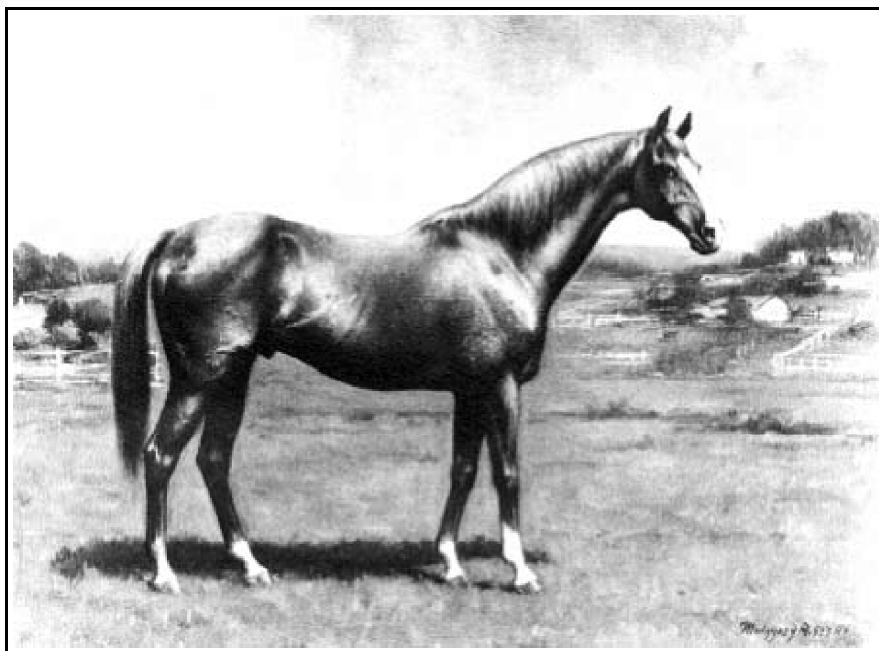
Ezekben az években a soproni zeneiskola részére 7 zeneszerző érem nagyságú portréját festette (Liszt, Bartók, Brahms, Haydn, Mozart, Händel és Bach), ezek az 1944 decemberi bombázásnál a Csengery utcai zeneiskola épületével és az egykori szabadkőműves páhollyal együtt elpusztulhattak. 1943-ban Sopron város kis gyűlésterme részére készíti Lackner Kristóf, Zuanna Péter, Dobner Nándor, Ernst Keresztély József, Laitner Ferenc, Pfeifer Péter és Kánia Nándor egykori polgármesterek arcképeit.

1943-ban testvérbátyjaival, Miklóssal és Lászlóval együtt megváltak német nevétől és az előnevet megtartva megyesi Medgyesy-re magyarosít. Testvéreinek fiai is természetesen [294](#)követik ebben, az unokatestvérek azonban nem. Ugyanebben az évben, noha már 46 éves volt, behívták a honvédséghez. Előbb Ungvárra, majd Budapestre kerül szolgálattételre. Ebben bizonyára széleskörű nyelvismeretének – beszélt német, angol, francia, portugál, spanyol és orosz nyelveken) is szerepe lehetett. A tartalékos zászlósi rendfokozatból főhadnaggyá lép elő.

Zimmer László szobrászművész, a jóbarát a számkivetésben, Sao Paulo, 1955.

A háború végén alakulata Bajorországban tartózkodott, családja már korábban követhette őt. A háború befejeztével, amikor alakulata feloszlott, a tiroli Wörgl-ben talált ideiglenesen menedéket. Ismét az ecsethez nyúl, s ha nincs olajfesték és vászon, papírra rajzol és akvarellezik, portrékat is így készít. Sanyarú hónapok lehettek egy művész [295](#)száma. [8\(183\)](#) Medgyesyt talán kissé megkímélte a keserű művészsorsától azt, hogy Wörgl város és környékének lakói megragadták az alkalmat arra, hogy festőművész él közöttük, és képeket rendeltek tőle. Ezért már 1946 végén 26 arcképpel kiállítást is tud rendezni Innsbruckban. Ez bizonyára a függetlenségét visszanyert Ausztria kulturális életében is az újrakezdés emlékezetes eseménye volt. [9\(184\)](#)

Teleferique, San Bernardo (Brazília), 1955.

Korábban szerzett ismeretségei révén 1948 novemberében családjával együtt Brazíliába költözik, előbb Rio de Janeiroba, majd 1952-ben az egyre terebélyesedő és kedvezőbb klímájú Sao Paulo városban telepszik meg. Az emigrációban immár a Riohoz közeli Petropolisban, az egykori brazil császári nyaraló-városban, az előkelő Hotel Quitandinha-ban 1950-ben 41 arcképet állít ki, köztük Maria da Gloria de Braganca hercegnőét is, aki Dom Pedro II, az utolsó brazil császár dédunokája. 1951-ben pedig Copacabanán, a híres riói tengerpart Palace Hoteljében mutat be portrékat. Sao Paulóban [297](#)a régi és az újabb magyar emigráció lélekszáma eléri a 60 000 főt. Medgyesy Antal festőművész életének szinte leghosszabb szakaszát tölti itt.

[296](#)

Szent Benedek, Sao Paulo Morumbi bencés-apátság, 1955 körül.

Több, mint negyed évszázadot. Sao Paulo-i műterméből sok brazíliai tárlatra küldi képeit, 1952-ben Curitiba-ba, ugyanebben az évben még Santosba és Rioba, 1955-ben Bahiaba.

A festőművész 1966-ban Lexingtonban Mrs. Harriette arcképén dolgozik.

1955-ben felesége arcképével kisézüst-érmét nyer Santosban, 1957-ben egy portréját Santo André-n első díjjal tüntetik ki. A sao pauloi letelepedést követő évtizedben minden esztendőben részt vesz a Associacao de Belas Artes és a Salao Paulista kiállításain, 1962-ben ezüst éremmel, 1963-ban arannyal díjazzák.[10\(185\)](#)

Fiatal kora óta, amióta a huszárok mentéjében vonult az első világháborúba, különös vonzalmat érzett a lovak iránt. Erről tanúskodik most élete emigrációs szakaszában az a tucatnyi elsőrendű lovaskép, melyeket főként díjnyertes lovakról készít, többnyire a lótenyésztők és a Sao Paulo Joqué Club megbízásából. Magyarországon a [298](#)lovaskép, a huszárkép utolérhetetlen festői nagysága Garay Ákos (1866–1952) volt, Medgyesy nyilván ismerte ragyogó ló-portréit, mert meggyőző eredménnyel vágott a ló-portré (nem a lovas-kép!) sajátos műfajába.

Rendületlenül és szorgalmasan fest, de néhány képén, most először, mintha a fáradtság venne erőt. Én a sao pauloi magyar ház szalonjában és lépcső-halljában kifüggesztett sok portréja némelyikén a honvágyra is utaló fakóságot véltem felfedezni, ami korábban – mindig az étellel telített – képeiből hiányzott. De itt is voltak megnyerő alkotásai. A portrék között a magyar emigránsból a brazil sajtó neves politikai-külgügyi írójává avanszált Boér Miklósról – akiről Sao Paulóban halála után még utcát is neveztek el – festett képe a régi fényt tükrözi.

Mindenek fölött állóan nagyszabású az az életnagyságot meghaladó Szent Benedek festmény, melyet a sao pauloi Morumbin alapított magyar, máig Pannonhalma főhatósága alá tartozó bencés gimnázium részére festett. Szent Benedek méltóságteljes testtartása és alakját övező azúrkek fénytükör egyben művésznk pályafutásának beteljesülése is.

Beteljesülése, de nem bevégződése. 1964-ben Margit leányához látogat az USA-ba, és ott a University of Kentucky-n Lexingtonban önálló kiállítást rendez 70 képpel, köztük az egyetem orvos-rektorának arcképe is szerepel. A következő időszakban még mintegy másfél évet tölt Lexingtonban, és ismét sok arcképet, tájképet és csendéletet fest. Ez utóbbi műfaj korábban ritkábban vonzotta. Két egyetemen is tart művészettörténeti előadásokat, ami arról tanúskodik, hogy a 70. életéhez közeledő mester mindinkább az

elméleti kérdések felé is fordul. 1967-ben Cincinnati-ben a Closson Gallery-ben, röviddel ezt követően a University of Cincinnati-n tarthat önálló kiállítást. [11\(186\)](#)

A szép lélekszámú sao pauloi magyarság keretében nemcsak festőművészként él és dolgozik, hanem a magyarság kultúráját ápoló és az idegenbe szakadt magyar közösség életének dolgaival is törődő kultúrember segítőkészségét is megtestesíti.

1965-ben jelentős esemény életében, hogy hazalátogat. Sopronba jött, találkoztam vele a régi Schwartz-lóverben élő rokonoknál a Csongor úton. Egészséges volt, mentálisan és fizikailag egyaránt. Életerős és vidám, megtartotta régi robusztus alakját. A fentiekből is kivehető, hogy ekkor még sokat dolgozott.

1978. augusztus 23-án költözött el az élők sorából, Sao Paulóban temették el, annyi más magyar hamva mellett, a brazilok, akik sírja mellett elmennek aligha tudják, hogy hol van Sopron, ahol született. Legalább a soproniaknak kell tudniuk, hogy városuk neves szülöttje hová származott és hol nyugszik.

Alkotóéletének értékelésénél eszembe ötlök egy materialista tétel, amit annak idején a szemináriumban tanultunk: a mennyiség átcsap minőségbe. A tétel filozófiai igazságát nem akarom sem megerősíteni, sem cáfolni. De Medgyesy Antal életművének esetében el kell rajta gondolkodni. Ennek az írásnak adatai azokból a feljegyzésekből származnak, melyeket ő maga készített 1969-ben, tehát amikor bizonyára szellemi képességeinek teljében állt, és amelyeket hátrahagyott leányainak. Ezek szerint [299](#)1942-ig, vagyis életpályájának első szakaszában, amíg a második világháborús behívó azt le nem zárta, mintegy 1200 arcképet festett. A számot megkétszerezhetjük, ha hozzáadjuk élete második felében, az emigrációban alkotott műveket. Megtoldhatjuk a rajzokkal, a lovas-képekkel, a tájképekkel és a csendéletekkel, és a főleg életpályája elején készített és különösen értékesnek minősülő rézkarcokkal. Ha „mindössze” 2000 képre becsüljük életművét, ez az alkotás tekintetében rendelkezésére álló fél évszázad alatt is évente 40 képet jelent, vagyis kereken hetente egyet. Az állandóan tevékeny és gyorsan dolgozó mestert ismerve ez a szám reális. Ennek a sok képnek az értékét az is bizonyítja, hogy a megrendelések, a kiállítható művek száma az évek folyamán, vagy az emigrációban nem csökkent, sőt növekedett. Az elismerések is megmaradtak. Elsősorban tehát már az élet is igazolta ennek a művészi pályának értékét. A művészi alkotást értékelni, ahogy bevezetőmben írtam, nem tartom magam illetékesnek, de úgy gondolom, hogy a Sopronban még fellelhető képek (számuk itt is százaz nagyságrendű!), kiállíthatják az utókor értékelését. Az itt közölt néhány kép is tanúsítja az általam legfőbb étéknek vélt lelkeséget, jellemábrázoló készségét, ami portréiból árad, és amelyet az ecsetvonásokból élénk varázsolt.

Hányatott életében hadifogolyként átszelte a nagy Szibériát, művészként dolgozott Nyugat–Európában, élt emigrációban Dél–Amerikában, és ellátogatott az Egyesült Államokba is, és ha rövid ideig, de ott is dolgozott. S mindvégig megtartotta magyarságát, mindig Sopront tartotta otthonának. Egy ilyen aktív művészt ezért nekünk is városunk jeles és eredményes szülöttjei között kell számon tartanunk. Talán megvalósul egyszer az oly régóta áhított soproni galéria. Ebben Medgyesy Antalt díszes hely illetné meg.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni könyvespolc

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni könyvespolc / Márfi Attila: Mónus Imre: Győr elestének és visszavételének bibliográfiája Szerkesztő: Bana József Kiadó: Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Győr, 1999. Palatia Nyomda & Kiadó Kft. 66.

Márfi Attila: Mónus Imre: Győr elestének és visszavételének bibliográfiája
Szerkesztő: Bana József
Kiadó: Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Győr, 1999. Palatia Nyomda & Kiadó
Kft. 66.

Igényes, szép arculatú kiadványban jelent meg 1999-ben a *Győri Tanulmányok Füzetek* c. sorozat harmadik számaként *Mónus Imre: Győr elestének és visszavételének bibliográfiája*. A jeles helytörténész eredeti elképzelése az volt, hogy az 1598. március 29-én lezajlott sikeres vár visszavétel 400. évfordulójára, 1998-ban egy új, átfogó jellegű bibliográfiával emlékezzen meg a nevezetes eseményről, bár 1934-ben *Mohl Adolf* győri székesegyházi kanonok gyűjtésének és szerkesztésének köszönhetően „Győr elestének és visszavételének irodalma” cím alatt megjelent az első ilyen jellegű összefoglaló.¹⁽¹⁸⁷⁾ Az azóta eltelt 65 esztendő alatt azonban újabb és alapos kutatások eredményeként jócskán gazdagodott a sikeres várostrommal közvetlenül és áttételesen kapcsolatos histográfiai és szépirodalmi művek száma.

A Győri Tanulmányok szerkesztői támogatták az ötletet, bár akkor még ők sem sejtették, hogy a nagy lendülettel elkezdett gyűjtőmunka terméke, a lektorálásra váró kézirat különös sorsra jut, nehéz döntés elé állítva a szerkesztőket. *Mónus Imre* ugyanis még a kézirat szakmai lektorálása előtt súlyos betegség következtében elhunyt. A szerkesztők komoly dilemma előtt álltak, hiszen számos korrigálás, javaslat, ötlet született az adatgazdag bibliográfia szöveggondozásakor. A szerző megkérdezése nélkül azonban nem lehetett érdemi, a gyűjtemény szerkezetére vonatkozó változtatásokat eszközölni. Ugyan akkor kétségkívül nagy szükség volt, még ilyen félkész állapotban is a történeti kutatásokat összefoglaló és tovább segítő segédletre. Magam is úgy érzem, hogy emberileg, és szakmai szempontból is helyesen döntött a grémium azzal, hogy nem hagyta veszendőbe menni a kéziratot, felvállalva ezzel az esetleges szakmai észrevételeket-kritikákat.

Egyébként még így, a teljes szövekkorrektúra, kiigazítás, átszerkesztés, adatpótlás részleges hiánya ellenére is jól kezelhető, áttekinthető e hiánypótló bibliográfia. Természetesen egy elkezdett, de be nem fejezett szintézis szakmai értékközvetítésére és színvonalára kell gondolnunk, illetve azt elfogadnunk. Néhai *Mónus Imre* a *Mohl*-féle bibliográfia szerkezetét tekintve, okulva annak törvényszerű hiányosságain, igyekezett szervesen felhasználni, átdolgozni, kiigazítani a jeles előd gyűjtését. Olyannyira, hogy szintézisében saját gyűjteményének adatait is alapul véve a két mű közös névmutatóját **301** is összeállította. Ugyanakkor számos helyen gondozta, pontosította, s ha kellett újraértelmezte a *Mohl*-féle kéziratot, amely kiigazításokat szintézisében a megfelelő tételeknél rögzítette.²⁽¹⁸⁸⁾ Ezért az érdeklődő kutató számos írással mindkét bibliográfiában találkozhat, azzal a különbséggel, hogy *Mónus*-féle kéziratban az egyes művek címe,

szerzője és más adatai már tükrözik az újabb kutatási eredményeket.

Fontos megjegyeznünk, hogy *Mohl Adolf* kutatásai idején még nem léteztek azok a bibliográfia szerkesztési és közlési mutatók, szakmai kívánalmak, amit *Mónus Imre* munkájában már érvényesíthetett. A *Mohl* féle bibliográfiát lapozva viszont rádöbbenhetünk, hogy a szerző megjegyzései, széljegyzetei, rezümé szintű összefoglalói milyen értékes filológiai kultúrtörténeti emlékek lehetnek a ma kutatói számára. Ezért is üdvözölhetjük a szerző és a szerkesztők döntését, amely szerint az 1999-ben megjelent kötetben Mohl Adolf bibliográfiájának hasonmás kiadását is olvashatjuk. Ezzel az eddig szinte elérhetetlen munka értékes szövegrészletei közkinccsé válhatnak. E reprint kiadásban szereplő művek, azaz az egyes tételek rendszerező elve a kronológia, keltezésük időrendjében követik egymást a győri vár elestére és visszavételét ismertető alkotások.

Ezzel szemben a jelen munka szerzője szükségesnek vélte (helyesen!), hogy a nevezetes haditett tágabb értelemben vett hatását, következményeit érzékeltető írások is helyet kapjanak az összeállításban. A tematikusan csoportosított értekezések Győr városából kiindulva egyre táguló és kiszélesedő földrajzi, regionális körzetek közvetlen és közvetett történeti-kulturális kölcsönhatását is tükrözi. A négy tematikus fejezetre tagolt bibliográfia első része „Győr a XVI-XVII. században. A város eleste és visszavétele” címmel főként az 1933 óta keletkezett történeti munkákat ismerteti a szerzők alfabetikus sorrendjében. Ez a „legnépesebb” szerkezeti egység a maga hetven tételével, köztük olyan jeles alkotásokkal, mint *Veress D. Csaba*: A győri vár, vagy *Lengyel Alfréd* Győr elestét és visszafoglalását taglaló tanulmányai. A „Győr szerepe a végvárrendszerben” címet viselő második fejezetben már azok az írások szerepelnek, amelyek általánosságban foglalkoznak a korabeli védművek jelentőségével, s benne a győri utalások fejezeteit, illetve oldalszámait is feltüntette a szerző. Tovább bővül a bibliográfia köre a harmadik részben „A végvárrendszer Magyarországon” címmel a történelmi Magyarország, különösen az Észak-Dunántúl erődítményeire vonatkozó történeti munkák közlésével. E művek szükségességét a szerző következőképpen indokolta: „Az volt ezzel a célunk, hogy bemutassuk Győr szerepét ebben a régióban a XVI. század végén, láttassuk, hogyan alakulnak a harcok stratégiája Győr elfoglalása és annak védelme, majd visszafoglalása kérdésében.”

Végül a negyedik szerkezeti egység azon műveket ismerteti, amelyek főleg szépirodalmi alkotások, de tartalmaz a felsorolás képzőművészeti, néprajzi és egyháztörténeti értekezéseket is.

302E vázlatos ismertetés végén kell megemlítenem azt a hihetetlen gazdag értékközvetítést, a felsorolt művek műfaji és stilisztikai sokszínűségét, amelyet az eltelt 400 év alatt létrejött művek, pusztán címeik alapján is közvetítenek felénk.

Fontos és értékes kézikönyvet vehet kezébe az olvasó, azzal az ismételt megszorítással, hogy a feltáró munka koránt sincs befejezve, hiszen még mindig bukkanhat elő új adat, s a rendszerezést is meghaladhatja az idő. Úgy érzem jelentős segédlettel gazdagodott Győr város történetének szakirodalmi, ugyanakkor méltó emléket állít *Mónus Imre* helytörténésznek.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Soproni könyvespolc / Lovas Gyula: Dr. Kubinszky Mihály–Lovász István–Villányi György: Régi magyar villamosok. A történelmi Magyarország közúti vasútai a kezdetektől a II. világháború végéig. Kiadja: Budapesti Városszépítő Egyesület, Bp. (2000). Nyomda: Gyomai Kner Nyomda Rt. 362.p. 440 kép

Lovas Gyula: Dr. Kubinszky Mihály–Lovász István–Villányi György: Régi magyar villamosok.

A történelmi Magyarország közúti vasútai a kezdetektől a II. világháború végéig.

Kiadja: Budapesti Városszépítő Egyesület, Bp. (2000). Nyomda: Gyomai Kner Nyomda Rt. 362.p. 440 kép

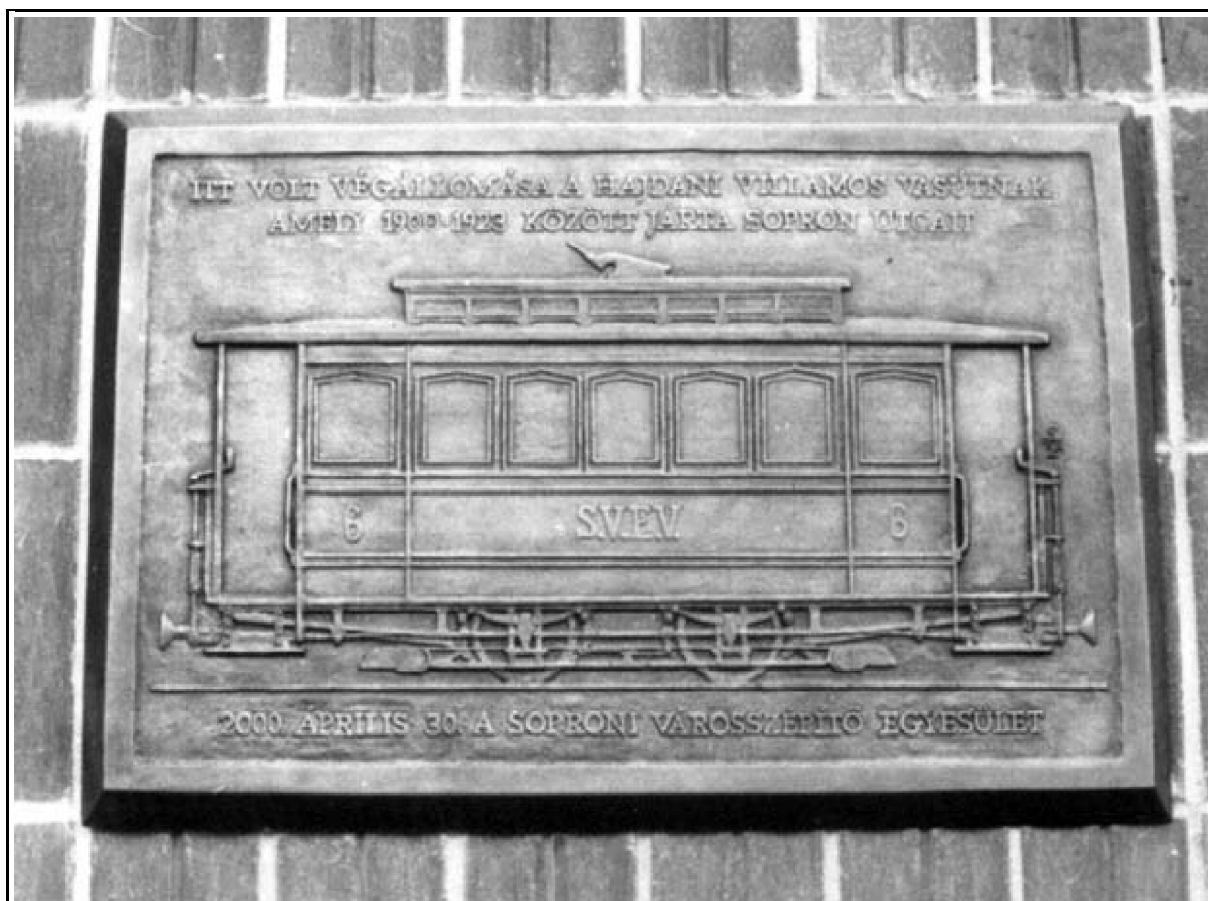
A magyar könyvkiadás régi adósságát törlesztette az idei nyár elején a Budapesti Városszépítő Egyesület, amikor a „Régi magyar villamosok” c. munkát megjelentette. Teljes illetékességgel tette ezt, hiszen Budapesten jelent meg az első hazai közúti villamosvasúti járat a Nagykörúton, 1887. november 27-én. A rendkívül gazdagon illusztrált könyv nagyobb része a főváros és környékének közúti vasútjaival foglalkozik, s ehhez 222 képet sorakoztat fel lapjain az olvasó elé. 250 oldalt pedig a vidéki városok közúti vasútjainak bemutatására használ fel a szerzőhármas: Dr. Kubinszky Mihály, Lovász István és Villányi György. Az ok, amiért a Soproni Szemle is ismerteti a munkát, hármas: Dr. Kubinszky Mihály professzor városunk polgára, köztünk élő tudós; a vidéki városok villamosvasútjai között a soproni villamos vasutat bemutató részt ő írta; a könyv kiadását Sopron Város Önkormányzata anyagi eszközökkel támogatta.

A könyv a véletlenek összjátékának következtében akkor jelent meg a vasútállomás szomszédságában lévő könyvesboltban, amikor az egykor soproni villamosvasút megnyitásának 100 éves évfordulójára készült az elgondolás gondozója, a Soproni Városszépítő Egyesület. A város megannyi remekbe készült emléktáblája után Egyed Emma kitűnően oldotta meg ezt is.

A soproni villamos vasút bemutatására a munkában nem nyílt annyira tér, amennyit a soproni ember szeretett volna. Az 5 oldalon 8 kép és a villamosvasút vonalait bemutató vázlat mellett nagyon kevés szöveg számára jutott hely, hasonlóképpen a többi 23 mai, illetve egykori magyar város villamosvasútjának ismertetéséhez. A Soproni Szemle 1966. évfolyamának az érdeklődők megtalálhatják annak részletesebb leírását.

303 Számos régi levelezőlap, néhány, a gyűjtők által megőrzött síndarab és fénykép mellett máig emlékeztet a Vitnyédi utcában a soproni villamosra a garáznak, meg raktárnak átalakított egykori remiz, a kocsiszín. Annak beton járósíntjén részben még ma is ott vannak az egykori vágányzat sínszállai is.

A három szerző munkáját a Gyomai Kner Nyomda Rt. formálta példásan szép könyvvé, könyvespolcok remélem másnál is sokat fergatott díszévé.

Emléktábla a Vasútállomás épületén. Fotó: Adorján Attila.

2000. LIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Bánkúti Imre ny. történész-muzeológus, 1065 Budapest, Bajcsy Zs. út 61. II.1.

Boronkai Szabolcs tanár, 1126 Budapest, Márvány u. 31. IV.b.

Domonkos Ottó ny. múzeumigazgató, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.

F. Bárczy Éva könyvtáros, Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.

Kubinszky Mihály ny. egyetemi tanár, 9400 Sopron, Kökényes köz 3.

Lovas Gyula vasúttörténész, 9400, Sopron, Patak u. 14.

Márfi Attila főlevéltáros, Baranya Megyei Levéltár, 7601 Pécs, Pf. 392.

Pájer Imre történész-muzeológus, Csornai Múzeum, 9300 Csorna, Szt. István tér 9.

Szemán Attila főmuzeológus, 9400 Sopron, Frankenburg út 2/H.

Szikossy Ferenc főigazgatóhelyettes, Magyar Nemzeti Múzeum, 1088 Budapest, Múzeum krt. 14-16.

Tóth Imre történész Soproni Múzeum, 9401 Sopron, Pf. 68.

Visy Zoltán okl. építészmérnök, c. főisk. tanár, 1026 Budapest, Orló utca 1.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

vö.: F.Bárczy Éva: Környei Attila irodalmi munkássága. Jelen számunk oldalán

2 (Megjegyzés - Popup)

1966-ban közösen rendezték a líceumi könyvtár alapításának 300. évfordulója alkalmából a múzeum jubileumi kiállítását.

3 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila muzeológusi tevékenységére vonatkozó konkrét adatokat lásd: Liszt Ferenc (később Soproni) Múzeum éves munkajelentései és munkatervei 1963–1999. Soproni Múzeum, Helytörténeti Adattár (HA) 1370–1476.

4 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila: Adatok és gondolatok a Széchenyi-kultuszról. In: *Sarkady Sándor (szerk.): Emléklap a soproni Széchenyi-szobor felújítására.* Sopron, 1997. 29. p.

5 (Megjegyzés - Popup)

* A brennbergbányai bányalámpákat dr. Környei Attila gyűjtötte fel, s az anyag feldolgozását önzetlenül átengedte. Köszönettel tartozom érte, és az Ő emlékének adózom munkámmal.

6 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Levéltár SvT. 139. sz. térképe "Gruben Karte des Brennberger Steinkohlen-Werkes" készítette Buday Ferenc 1826-ban.

7 (Megjegyzés - Popup)

A fényképeket Lobenwein Tamás készítette.

8 (Megjegyzés - Popup)

Szemán Attila: A Központi Bányászati Múzeum bányalámpa-gyűjteménye. Tatabányai Múzeum Tudományos Füzetek 2. 1998. 56.p.

9 (Megjegyzés - Popup)

Hírek rovatban: „Szerencsétlenség Brennbergben. E napokban négy munkás ment Brennbergben az aknába. Közöttük Heinrich Vencel négy robbantó patronot vitt magával. Mikor a bányába értek, mindenik a helyére sietett, folytatni munkáját. Heinrichnek egy méternyi magas szénfalón kellett átmásznia, és mászás közben véletlenül egy kézbe fogta a lámpát és patronokat. A patronok közül az egyik meggyulladt és felrobbantotta a többit. Heinrich súlyosan megsebesült, és egyik társa is. Tiefenbach Károly rendőrkapitányunk tegnap volt kint Brennbergben az eset megvizsgálására.” Sopron c. hírlap 21(1891) jan. 31. 9. sz

10 (Megjegyzés - Popup)

Reményi Viktor bányamérnök, Kőbányai Ferenc bányamester és Kromp Károly brennbergi aknász egybehangzó közlése. Közülük Kromp Károly egészen a bányabezárásig Brennbergen dolgozott, s ma is Brennbergen lakik, s a Brennbergi Emlékmúzeumban dolgozik; Kőbányai Ferenc brennbergi származású és itt kezdte el tanulóként a bányamunkát is; Reményi Viktor szintén brennbergi származású, s ő írta a Magyar bányászat ezredéves története II. kötetében (Budapest, 1996.) a Brennbergbánya részt (60-91. p.). Visszaemlékezéseik sok segítséget jelentettek munkám során, s segítségüket ezúton is köszönöm.

11 (Megjegyzés - Popup)

Kromp Károly brennbergi aknász visszaemlékezése alapján.

12 (Megjegyzés - Popup)

Reményi Viktor bányamérnök és Kőbányai Ferenc bányamester szóbeli közlése.

13 (Megjegyzés - Popup)

Bányaműveléstan II. Ipari Technikumi Tankönyv, Budapest, é.n., 8-9.p.

14 (Megjegyzés - Popup)

A Wolf & Friemann 1907-es katalógusából.

15 (Megjegyzés - Popup)

Ebből a gyártmányból – bár a brennbergi típusból éppen nem – többet bemutat *Magula, Rudolf – Turčan, Tibor*: Banské Lampy. Kosice, 1995. című munkája. 78., 80., 85. számok alatt

16 (Megjegyzés - Popup)

A soproni kiadású, vagy a szerző révén Sopronhoz köthető, általam ismert prédikációk száma a következő: evangélikus: 46 prédikáció, 1 nagyobb gyűjtemény és 5 dalos- vagy imakönyv, katolikus: 13 prédikáció, 1 nagyobb gyűjtemény és 2 dalos- vagy imakönyv. Megjegyzés: mindkét csoportban előfordul, hogy 2-3 prédikációt egybe kötöttek, és ezeket egynek vettem, a nagyobb gyűjtemény több tucat, vagy akár száz (és nem feltétlenül csak saját) prédikációt jelent.

17 (Megjegyzés - Popup)

(Artner, Leopold Wilhelm): Probestücke von Predigten von einem Landprediger in Ungarn. [Egy magyarországi vidéki prédikátor próbabeszédei] Grätz, 1798.

18 (Megjegyzés - Popup)

Berghofer, Michael: Anrede gehalten an die bewaffneten Bürger-Korps. [A fegyveres polgárőrség előtt tartott beszéd] Oedenburg, (1810), 6.p. A prózaidézeteket a továbbiakban is saját fordításban közlöm.

19 (Megjegyzés - Popup)

Hocheneger, Laurenz: Rede am Oster-Montage. [Húsvét hétfői beszéd] Raab, (1809).

20 (Megjegyzés - Popup)

Hocheneger, Laurenz: Dem Durchlauchstigen Herrn Ernest Fürst von Schwarzenberg. [A felséges Ernest Schwarzenberg herceg úrnak] Oedenburg, 1819.

21 (Megjegyzés - Popup)

Hocheneger, Laurenz: Lobrede des heiligen Bernhards. [Szent Bernát dicsérete] Weßprim (1808).

22 (Megjegyzés - Popup)

Hocheneger, Laurenz: Wellington der Sieger von Mont-St.-Jean. [Wellington a Mont-St.-Jean-i győző] Oedenburg, 1815, 4.p.

23 (Megjegyzés - Popup)

Kisch, Johann: Die Freude der Völker Europas. Oedenburg, (1814).

24 (Megjegyzés - Popup)

Kis levele Kazinczyhoz 1814.06.02-án. Idézi: Fried István: Egy soproni prédikáció háttere. SSz XLI (1987) 61-66.p.

25 (Megjegyzés - Popup)

Kazinczy levele Kishez 1806.12.24-én, illetve Kis levele Kazinczyhoz 1807.03.10-én. Idézi: Fried uo.

26 (Megjegyzés - Popup)

Gamauf, Gottlieb: Gebete zum gottesdienstlichen Gebrauche für Evangelische Gemeinden. [Istentiszteletekre való imák evangélikus közösség számára] Oedenburg, 1808.

27 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Das Verhältniß der evangelischen Gemeinde Oedenburg und deren Prediger zu den am kaiserlichen Hofe zu Wien befindlichen hohen Gesandten, Ministern, Reichshofrätthen, Residenten und Agenten Augsburgischer Confession im 17. und 18. Jahrhundert. [A soproni evangélikus közösség és lelkészeinek viszonya a bécsi császári udvarba delegált ágostai hitű küldöttekhez, miniszterekhez, birodalmi tanácsosokhoz, képviselőkhez és ügynökökhöz a 17. és 18. században] Oedenburg, 1862. és Kolbenheyer, Moritz: Der Oedenburger Landtag von 1681. [az 1681-es soproni országgyűlés] In: Fabo, Andreas szerk.: Skizzen aus der Geschichte des ungarischen Protestantismus. [Rajzok a magyar protestantizmus történetéből] Pest, 1869.

28 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Die Thurmbaupredigt. [Toronyépítési beszéd] Oedenburg, 1860. Az evangélikus templom ma is álló tornyát Kolbenheyer kezdeményezésére Ludwig Förster bécsi építész tervei alapján 1862-64-ben építették.

29 (Megjegyzés - Popup)

Petz, Leopold: Predigt zur Geburtsfeier Seiner Majestät des Kaisers Franz des Ersten. [Prédikáció Őfelsége I. Ferenc császár születésnapjára] Oedenburg, 1834. és Petz, Leopold: Predigt zur Geburtsfeier Seiner Majestät des Kaisers und Königs Ferdinand des Fünften. [Prédikáció Őfelsége V. Ferdinánd császár és király születésnapjára] Oedenburg, (1835). A Habsburg birodalom, így Magyarország valódi uralkodója haláláig ,1835-ig I. Ferenc volt, de fiát, V. Ferdinándot már 1830-ban magyar királlyá koronázták, ezért titulálja Petz Ferencet „csak” császárnak, Ferdinándot viszont apja halála után császárnak és királynak.

30 (Megjegyzés - Popup)

Schwartner, Emmerich: Gedächtniss-Predigt auf seine Höchstselige Kaiserliche Königliche Apostolische Majestät, den in Gott ruhenden, allbeweinten Landesvater Franz den Ersten. [Emlébeszéd Ő császári, királyi, apostoli Felségéről, az Istenben nyugvó, mindenki által megsiratott I. Ferencről, országunk atyjáról] Pressburg, (1835).

31 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Das freie Wort. [A szabad szó] Oedenburg, 1848.

32 (Megjegyzés - Popup)

Németül ezt egy szép szójátékkal fejezi ki: Redefreiheit [szólásszabadság] – Redefrechheit [„szólásszemtelenség”]. Uo. 12.

33 (Megjegyzés - Popup)

Poszvék, Christian: Predigt am Dankfeste nach glücklich beendigter Wahl des Magistrats und der Bürger-Repräsentanten in der kön. Freistadt Ödenburg. [Prédikáció Sopron szabad királyi város polgárképviselőinek és magisztrátusának szerencsésen befejezett megválasztása hálaünnepén] Ödenburg, 1848, 6.p.

34 (Megjegyzés - Popup)

Poßwick, Christian: Rede zur Feier des Jahrestages der, den Völkern des österreichischen Kaiserstaates allergnädigst verliehenen Constitution. [Beszéd az Osztrák császárság népeinek legkegyesebben adományozott alkotmány évfordulóján] Ödenburg, 1850.

35 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 8.p.

36 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: „Wir bringen einen Kranken zu Jesu”. [„Beteget viszünk Jézushoz”] Oedenburg, 1853., illetve Kolbenheyer, Moritz: Zum 15ten April 1855. [1855. április 15-re]. Kézirat. Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium líceumi könyvtára Cb. 45.

37 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Predigt bei der Todten feier für die [...] Durchlauchstige Frau Maria Dorothea, verwitwete Palatina von Ungarn, geborene kön. Prinzessin von Württemberg. [Prédikáció Ófelsége Mária Dorottyá, magyarország nádorának özvegye, született württembergi királyi hercegnő halálakor] Pest, 1855.

38 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Zur Allerhöchsten Vermählungsfeier Seiner Kaiserl. Königl. Apostolischen Majestät Franz Josef I. [...] mit [...] Prinzessin Elisabeth. [Ő császári-királyi apostoli Fenségének I. Ferenc Józsefnek legmagasabb menyegzőjére Erzsébet hercegnővel] Oedenburg, 1854., Kolbenheyer, Moritz: Der Jubel Oedenburgs. [Sopron öröme] Oedenburg, 1855., Kolbenheyer, Moritz: Festgedicht zur Huldigung der Evangelischen Ungarns Ihren k.k. Apostolischen Majestäten Franz Josef I. und Elisabeth. [A magyarországi evangélikusok hódoló költeménye Ő cs.k. apostoli Fenségeik I. Ferenc József és Erzsébet részére] Pest, 1857. és Kolbenheyer, Moritz: Morgengruß an den Kaiser. [Reggeli üdvözet a császárnak] Oedenburg, (1857).

39 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Die neue Kirchenordnung. [Az új egyházi szabályzat] Oedenburg, 1859.0

40 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Festpredigt bei der [...] Einweihung des neugebauten Thurmes. [Ünnepi beszéd az újjonnan épített torony felszentelésére] Oedenburg, 1867.

41 (Megjegyzés - Popup)

Kolbenheyer, Moritz: Zur Feier der wiederhergestellten Landesverfassung Ungarns. [Magyarország helyreállított alkotmányának ünnepén] Oedenburg, 1867., 11.p. Sajnos, ha volt is teljes fordítása a Szózatnak, az elveszett.

42 (Megjegyzés - Popup)

A pártszervezés soproni vonatkozásairól I.: *Tóth Imre: Útban az elitváltás felé. Az utolsó bethleni választások Sopronban (1931-1935) in.: Soproni Szemle, 1999. 2. 145-160.*

43 (Megjegyzés - Popup)

A főispán levele a polgármesterhez és az alispánhoz 1935. nov. 12., dec. 2. Soproni Levéltár (SL) IV.B.1404.a. Sopron Város Polgármesteri Hivatalának Iratai. Bizalmas Iratok 1930-1935.

44 (Megjegyzés - Popup)

A főispán levele a polgármesterhez és az alispánhoz 1935. dec.1. SL IV.B.1404.a. Sopron Város Polgármesteri Hivatalának Iratai. Bizalmas Iratok 1930-1935.

45 (Megjegyzés - Popup)

Naplójában megjegyzi, hogy az amúgy is ellenzéki vármegye igen ellenségesen fogadta a kormányfő több megnyilvánulását, képviselőházi felszólalása pedig általánosan rossz benyomást keltett. SL. XIII.14. A

Simon család iratai. 1691-1938. 10.d. Napló 1875-1947. II. köt.

46 (Megjegyzés - Popup)

SL. XIII.14. A Simon család iratai. 1691-1938. 10.d. Napló 1875-1947. II. köt.

47 (Megjegyzés - Popup)

SL. XIII.14. A Simon család iratai. 1691-1938. 10.d. Napló 1875-1947. II. köt.

48 (Megjegyzés - Popup)

A főispán levele a polgármesterhez, 1934. augusztus 28. SL IV.B.1404.a. Sopron Város Polgármesteri Hivatalának Iratai. Bizalmas Iratok 1930-1935.

49 (Megjegyzés - Popup)

az új összetételű Gömbös-kormány 1935. március 4-én alakult meg, a miniszterelnök két híve -Bornemissza Géza kereskedelem, majd iparügyi miniszter és Kozma Miklós belügyminiszter -részvételével.

50 (Megjegyzés - Popup)

SL. XIII. 14. A Simon család iratai. 1691-1938. 10.d. Napló 1875-1947. II. köt.

51 (Megjegyzés - Popup)

A helyi gazdapolgárság politikai magatartásáról az 1931-es választásokon l.: Tóth Imre: im.

52 (Megjegyzés - Popup)

Hubai László: A politikai irányzatok választási eredményeinek kontinuitása 1920-1947 In: Múltunk 1998.2. 62.

53 (Megjegyzés - Popup)

Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL) 658.f.5/158.50.

54 (Megjegyzés - Popup)

PIL 658.f.5/158.60.

55 (Megjegyzés - Popup)

Mónus Illés jelentése szerint sikerült ugyan párttitkárt választani, Ferenczy János személyében, de „nála alkalmasabb személyt” nem tudtak találni, mivel senki nem is vállalta a titkári teendők ellátását. Ferenczy is csak anyagi támogatás fejében volt hajlandó a szervezés, agitáció, levelezés és a Népszava kézbesítésének feladatát elvégezni.

56 (Megjegyzés - Popup)

A Gömbös kormány Nemzeti Munkaterve Bp.1932. I. 1. p.

57 (Megjegyzés - Popup)

Ormos Mária: Magyarország a két világháború korában. Csokonai, Debrecen, 1998. 163-164.

58 (Megjegyzés - Popup)

Sípos Péter: Őrségváltás szavazócédulákkal – 1935 In Parlamenti választások 1920-1989. Politikatörténeti Alapítvány, Bp.1994. 173.

59 (Megjegyzés - Popup)

Sipos i.m.:156.

60 (Megjegyzés - Popup)

Hubai László: A szociáldemokrata párt részvétele a választásokon 1922-1947 In.: Múltunk 1997. 2. 131.

61 (Megjegyzés - Popup)

Az élénk figyelem főképp annak volt köszönhető, hogy Simon, Papp Kálmánnal együtt társelnöki tisztelet töltött be a Soproni Hírlapot kiadó Soproni Sajtóvállalatnál. Levelezéséből kiderül, hogy a lapot saját hitbizományaként kezelte, s így aposztrofálták azt ismerősei is.

62 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap (SH) 1935. március 5.

63 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye (SVM) március 9.

64 (Megjegyzés - Popup)

Sípos: i.m.:169.

65 (Megjegyzés - Popup)

A Sopronvármegye március 13-i számában tudni véli, hogy Simon lemondása is Bethlen jelölésével függ össze, mert a főispán „nem akar kampányt folytatni” a volt miniszterelnök ellen.

66 (Megjegyzés - Popup)

A Nemzeti Néppárt programnyilatkozata. In: . *Gergely Jenő-Glatz Ferenc-Pölöskei Ferenc* (szerk.):Magyarországi pártok és pártprogramok. 1919-1944. Kossuth Bp.1991. 344-344.

67 (Megjegyzés - Popup)

Sipos: i.m.:165.

68 (Megjegyzés - Popup)

ld: *Gergely Jenő*: A keresztény pártok és a választások (1920-1947) In.: Századok 1996.3. 619.

69 (Megjegyzés - Popup)

Jelenlegi forrásaink alapján nem tudjuk megválaszolni, milyen kapcsolat lehetett az egymástól radikálisan eltérő programmal rendelkező Legitimista Párt és az MSZDP helyi választási taktikájában. Mindenesetre a Soproni Hírlap tudni véli, hogy a Sopronkörnyéki kerületben még paktum is született a két párt között. Peyer utasítására az itteni szociáldemokraták állítólag a legitimista Hencz Károlyra készültek leadni szavazataikat.

70 (Megjegyzés - Popup)

Melynek ő maga volt a főszerkesztője

71 (Megjegyzés - Popup)

SVM 1935. március 4.

72 (Megjegyzés - Popup)

SVM 1935. március 30.

73 (Megjegyzés - Popup)

SH 1935. március 7.

74 (Megjegyzés - Popup)

SH 1935. március 10.

75 (Megjegyzés - Popup)

SH 1935. március 19.

76 (Megjegyzés - Popup)

SL. Házi Jenő levéltárnok iratai XIV. 98. 56. doboz

77 (Megjegyzés - Popup)

Pinezich a Katolikus Konvent elnöki tisztét is betöltötte.

78 (Megjegyzés - Popup)

SVM 1935. március 28.

79 (Megjegyzés - Popup)

Ezt jelzi, hogy míg Újhelyi a soproni kerületben csupán 1000, addig a Sopron környékiben 5000 pengőt

számolt el a választás költségére. SL reponenda anyagából, 1935.

80 (Megjegyzés - Popup)

A NEP helyi szervezeteinek előkészületeiről sajnos nem maradt fenn eredeti irat. Erre vonatkozólag lásd.: Vonyó József: A kormánypárt és a választások c. tanulmányának dokumentumai. 1-2. sz. dokumentumok In.: Századok 1994.6. 1169 – 1188.

81 (Megjegyzés - Popup)

SH március 14.

82 (Megjegyzés - Popup)

Vonyó J.: Gömbös Pártja, 237.

83 (Megjegyzés - Popup)

A szám megegyezik az általunk feldolgozott ajánlóíveken szereplő aláírások számával. A hitelesített aláírások mennyiségéről sajnos nem maradt fenn hivatalos dokumentum és bár e sajtó 8000 körüli ajánlásról tesz említést, az elemzés során az íveken talált 7592 személy adataival dolgoztunk.

84 (Megjegyzés - Popup)

1935-ből részletes népszámlálási adataink nincsenek, ezért az arányok tekintetében bizonyos torzulásokat figyelembe kell vennünk. Becsléseink szerint az östermelők száma 1935-re sem emelkedhetett 4000-4100 fő fölé. Ez kb. 0,4-0,5 százalékkal módosíthatja negatív irányban az 1935-ös aránymutatókat.

85 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.1402. 14. SVLT Sopron Város Központi Választmányának Iratai (1872-1944.) 18/1935.I.

86 (Megjegyzés - Popup)

SL IV.1403. Sopron Város Tanácsának Iratai II.11.1934.

87 (Megjegyzés - Popup)

SL. IV.1402. 14. SVLT Sopron Város Központi Választmányának Iratai (1872-1944.) Választási Jegyzőkönyv

88 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Katolikus Konvent Levéltára 27.dob., 2-211/1934-1935. A Konvent Gazdasági Bizottságának Jegyzőkönyvei

89 (Megjegyzés - Popup)

Helység Győr-Sopron megyében. Wys (1225), 1928-ban Káptalanvis (1773) és Nemesvis (1799) községeket Répcevis néven egyesítették. Wis (1211) személynév.

90 (Megjegyzés - Popup)

Helység Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Vys (1220). Wis (1211) személynév.

91 (Megjegyzés - Popup)

VISY Zoltán: Pécs vonzása Visy Zoltán építész őstáblája tükrében. In: Tanulmányok Pécs történetéből 2-3. Pécs Tört. Alapítv. Szerk.: Vonyó József. Pécs 1996. 272.

92 (Megjegyzés - Popup)

Igen tekintélyes Vissi Teofil úr, kerületi jegyző és Magdaléna hajadon, Vagner János úr és V. Zsuzsanna leánya...

93 (Megjegyzés - Popup)

Magyarkanizsa (Ó Kanizsa) 1801-ben mezőváros a Tiszáninneri Koronakerületben. Jelenleg Kanjiza (Jugoszlávia)

94 (Megjegyzés - Popup)

Igen tekintélyes Vissi Teofil úr, a Tiszáninneri Koronakerület tanácsosa, ág.hitv.ev., házas Wagner Magdaléna úrasszonnyal, 56 éves...

95 (Megjegyzés - Popup)

Óbecse (Ó-Becse) 1825-ben mezőváros, a Tiszáninneri Koronakerület központja. Jelenleg Becej (Jugoszlávia)

96 (Megjegyzés - Popup)

Tíz helységet – köztük három mezővárost – magában foglaló, 1751-1848 között a vármegyétől független, különleges szabadalmakkal felruházott királyi koronabirtok. Lásd: IVÁNYI István: Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára I-V. köt. Szabadka, 1906-1909. III. köt. 27,28.; Dr. BOROVSZKY Samu: Bács-Bodrog vármegye I., II. köt. Bp. 1909. /BOROVSZKY 1909/, I.köt. 447,448.

97 (Megjegyzés - Popup)

Vischy Sámuel soproni szenátor, nemesi levél, címer leírva, Pozsony, 1741. október 28. L.R. XXXIX. 348.

98 (Megjegyzés - Popup)

Pl.: Vissy Károly kir.közjegyző Ó-Becsén 1892-ben a 37. Bács-Bodrog vármegye 300 legtöbb adót fizető bizottsági tagja között. In: Vm. közgy. jkv. 884.sz. Zombor, 1891. október 6.; Vissy Józsefet 1895-ben hódásági főszolgabíróvá választják. BOROVSZKY 1909. II. köt. 279.

99 (Megjegyzés - Popup)

HÁZI Jenő: Soproni polgárcsaládok, 1535-1848. Bp., 1982. I-II. köt., I.köt. 439-441.

100 (Megjegyzés - Popup)

... polgár, mészáros

101 (Megjegyzés - Popup)

Dr. THIRRING Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. Sopron, 1941. 87, 119.

102 (Megjegyzés - Popup)

Dr. THIRRING Gusztáv: Sopron városa a 18. században. Népesedés- és gazdaságtörténeti tanulmány. Sopron, 1939. 250, 294.

103 (Megjegyzés - Popup)

BELITZKY János: Sopron vármegye története I. köt. Bp., 1938. 709-710, 760-761, 884.

104 (Megjegyzés - Popup)

Dr. HOLUB József: Zala megye története a középkorban I. köt. Pécs, 1929. 139, 140, 467, 469.

105 (Megjegyzés - Popup)

Hazai okmánytár III. köt. Kiadják: NAGY Imre, PAUR Iván, RÓTH Károly és VÉGHÉLY Dezső. Győr, 1866. 146.sz. oklevél. 181, 182.

106 (Megjegyzés - Popup)

ILLÉSY János: Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás. Bp., 1902. Zala vm.

107 (Megjegyzés - Popup)

Sopron vármegye története. Oklevéltár. II.köt. 1412-1653. Szerk.: NAGY Imre. Sopron, 1891. 334. sz. oklevél. 545, 546.

108 (Megjegyzés - Popup)

BAK Borbála: Győr szabad királyi város igazgatása 1743-1778./Tisztségviselők, alkalmazottak / Bp. 1980.51, 83, 86, 93, V., VI. tábl.

109 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Házi Jenő: A soproni polgárjog megszerzésének története Sopronban, 1941. 272.

110 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a 8.sz. jegyzetet.

111 (Megjegyzés - Popup)

Joggyakornok, 1849-ben huszár főhadnagy, Világosnál fogságba esik, 1850-ben besorozzák a 11. gyalogezredhez. (lásd: BONA Gábor: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban. III.

köt. Bp., 1999. 476.)

112 (Megjegyzés - Popup)

Földbirtokos, 1848-ban honvéd hadnagy. Feltehetően azonos a Lippán (Arad vm.), 1827-ben született Papfy Vazul főhadnaggal, aki a világosi fegyverletételig a VII. (feldunai) hadtest kötelékében harcolt. (lásd: BONA Gábor: Hadnagyk és főhadnagyk az 1848/49. évi szabadságharcban. II. köt. Bp., 1998. 633, 707.)

113 (Megjegyzés - Popup)

Kósa László–Filep Antal: A magyar nép táji-történeti tagolódása. Bp., 1983. 64. p.; *Kósa László*: Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920). Bp., 1990. 159. p.

114 (Megjegyzés - Popup)

Kósa i.m. 159. p.; *Vörös Károly*: A magyarországi társadalom 1790–1848. In: *Mérei Gyula* (főszerk.): Magyarországi története 1790–1848. V/1. kötet Bp., 1980. 480. p.

115 (Megjegyzés - Popup)

Farádi Vörös Ignác visszaemlékezései az 1778–1822. évekről. Bevezetővel és jegyzetekkel ellátta és kiadja *Madzsar Imre*, Bp., 1924.

116 (Megjegyzés - Popup)

Jáky Ferenc: Jegyzetek az osli plébániát illetőleg 1845–1885. (Kézirat az osli plébánia levéltárában, külön jelzet nélkül.) A forrás közvetve utal arra, hogy nemcsak Osliból, hanem a szomszédos Veszvényből és Szárföldről is indultak telepések a Bánságba.

117 (Megjegyzés - Popup)

Szentkláray Jenő: A délmagyarországi németek. In: Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország II. kötete. Bp., 1891. 544. p.

118 (Megjegyzés - Popup)

Paládi-Kovács Attila: Az anyagi kultúra alakulása néhány dél-alföldi (bánsági) magyar faluban. In: Népi Kultúra–Népi Társadalom VII. (1973), 291. p.

119 (Megjegyzés - Popup)

Madzsar i.m. 132–133. p.

120 (Megjegyzés - Popup)

Feltehetőleg azonos a Klopodia, vagy Klopothia nevű, Dentától délkeletre eső faluval.

121 (Megjegyzés - Popup)

A Berzava folyó mellett fekvő Omor nevének torzított alakja.

122 (Megjegyzés - Popup)

Fényes Elek: Magyar országnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben I-IV. Pest, 1839.

123 (Megjegyzés - Popup)

Bodor Antal: Délmagyarországi telepítések története és hatása a mai közállapotokra. Bp., 1914. 25. p.

124 (Megjegyzés - Popup)

Paládi-Kovács i.m. 319. p.

125 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL), H 92. 1848/49-es Minisztérium Országos Nemzetőrségi Haditanács, közösen kezelt általános iratok (továbbiakban: ONöHt Ált.). 2678.

126 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (továbbiakban: Slt), IV.B.102/2. Sopron Vármegye bizottmányának iratai (továbbiakban SVM.biz.) 1848.okt. 13. 13.2678.sz.

127 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Moson Sopron Megye Győri Levéltára, Moson Vármegye Levéltára, IV. B. 601/a. Moson Vármegye bizottmányának jegyzőkönyvei (továbbiakban: Moson Vm. biz.): 1848. máj. 8. 39.sz.

128 (Megjegyzés - Popup)

Slt. IV. B. 104/a. Sopron Vármegye Újoncozási Bizottságának iratai: Összeírása a megyei nemzetőr őrseregnek

129 (Megjegyzés - Popup)

MOL, ONöHt Ált. 379.

130 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny, 1848. jún. 22.

131 (Megjegyzés - Popup)

Moson Vm. biz. 1848. jún. 7. 304. sz.

132 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1848. júl. 4. 469. sz.

133 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. aug. 21. 2398.sz.

134 (Megjegyzés - Popup)

MOL ONöHt Ált. 1946

135 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 2633.

136 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

137 (Megjegyzés - Popup)

Bona Gábor: Az 1848-49-es honvédsereg Sopron vármegyéből származó tisztjei. S.Sz. 1998/4. 310.

138 (Megjegyzés - Popup)

Közlöny, 1848. júl. 28.

139 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. aug. 7. 1986. sz.

140 (Megjegyzés - Popup)

Sl. IV. B. 151. Sopron vármegye cs.kir. biztosának jegyzőkönyve (továbbiakban: CSkb. jkv.). 1849. márc. 6. 572.sz.

141 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. okt.24. 2760.sz.

142 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. aug. 21. 2443.sz.

143 (Megjegyzés - Popup)

Ifj. Sarkady Sándor: A Soproni Nemzetőrség 1848-ban. Várhely, 1998/1. 100.

144 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

145 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. szept. 20. 2584. sz.

146 (Megjegyzés - Popup)

Slt. IV.A.1.b. Sopron Vármegye Közgyűlésének iratai (továbbiakban: Kgy.ir.), 2584/848. kgy. számhoz

147 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf: Lövő története. Győr, 1930. 209.

148 (Megjegyzés - Popup)

MOL ONöHt Ált. 6069. Kovács Zsigmond 1848. okt. 16-i jelentése

149 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Róbert: Győr város és megye hadtörténete 1848-49-ben. Győr, 1998. 138.

150 (Megjegyzés - Popup)

Moson Vm. biz. 1848. szept. 26. 1039. sz.

151 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténeti Levéltár, Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc iratai. VII. 203. 2-508.

152 (Megjegyzés - Popup)

MOL ONöHt Ált. 6069. Kovács Zsigmond 1848. okt. 16-i jelentése

153 (Megjegyzés - Popup)

Hermann Róbert: Niczky Sándor kormánybiztos jelentései 1848. szeptember 24. – november 17. In.: Házi Jenő emlékkönyv (szerk.: Dominkovits P. – Turbuly É.). Sopron, 1993. 353.

154 (Megjegyzés - Popup)

Slt. SVm. biz. 1848. okt. 4. 2661. sz.

155 (Megjegyzés - Popup)

Slt. SVm. biz. 1848. okt. 5. 2663. sz.

156 (Megjegyzés - Popup)

Hermann R.: Niczky ... 353.

157 (Megjegyzés - Popup)

MOL ONöHt Ált. 6069. Kovács Zsigmond 1848. okt. 16-i jelentése

158 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Múzeum, Ht. 787. Niczky Sándor kormánybiztos hirdetménye

159 (Megjegyzés - Popup)

MOL ONöHt Ált. 6069. Kovács Zsigmond 1848. okt. 16-i jelentése

160 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

161 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

162 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. okt. 18. 2717. sz.

163 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. okt. 19. 2722. sz.

164 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. dec. 4. 3041. sz.

165 (Megjegyzés - Popup)

Mohl A. im. 210.

166 (Megjegyzés - Popup)

Cskb. jkv. 1849. febr. 28. 455. sz.

167 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. nov. 18. 2946. sz.

168 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

169 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

170 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. nov. 27 után. 3005. sz.

171 (Megjegyzés - Popup)

Sl. SVm. biz. 1848. dec. 20. 3096. sz.

172 (Megjegyzés - Popup)

Sl. IV.B.105. Sopron vármegye törvényszékének iratai. 1849. jan. 24. 54. sz. Gábor János szabad

vallomása

173 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

174 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1849. júl. 9. 289.

175 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 546. sz.

176 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Medgyesy S. Antal festőművész 80 éves. SSz. XXXI. (1977) 349.o.

177 (Megjegyzés - Popup)

dr. Robert Schwartz von Megyes: Die Geschichte des Kollegs der Gesellschaft Jesu in der königlichen Freistadt Sopron (Ödenburg) 1636-1773. Diözesandruckerei Veszprém 1935.

178 (Megjegyzés - Popup)

1925–1928 között budapesti műtermében illetve ez időben a megrendelők lakásán készített portrék, a családi archívum szerint, a teljesség igénye nélküli felsorolásban: Gróf Teleki Sándor (álló kép lovaglóruhában); Glattfelder Gyula csanádi püspök; Prinz Ottmárné (ülő kép); dr. Szily Tamás (ülő kép díszmagyarban); George Bruck (ülő kép); gróf Cziráky József (ülő kép) és gróf Cziráky Józsefné - Andrássy Ilona (álló kép); gróf Apponyi Albert; Odescalchi Klára hercegnő; Odescalchi Margit hercegnő (arckép); gróf Hadik-Barkóczy András (ülőkép); Ercole Durini di Monza grófné; Drasche-Lázár Alfréd (ülőkép díszmagyarban és nejéről arckép); dr. Ángyán Béláné (ülőkép); Lamprecht Ferenc (térkép egyenruhában); dr. Keszits Károly (ülőkép); Temesváry Jankó hegedűművész; Reimann Ernő (gyermekkép) és Mocsáry Margit (térkép).

179 (Megjegyzés - Popup)

A Sopron vármegye megbízásából 1930 körül festett épületképekből az egykori megyeháza mai Levéltári termeiben a következő képek maradtak fenn: Kastélyok és kúriák: Beled (Barthodeiszky); Bük (Szapáry); Chernelháza (Chernel); Damonya (Simon); Damonya (Ürményi); Felsőség (Hohenlohe); Fertőrákos (Győri püspökség); Gyülevíz (Esterházy); Horpács (Széchenyi); Kapuvár (vár); Kisfalud (Ajkay); Nagygeresd (Karcsey); Nagygeresd (Mesterházy); Nagylózs (Solymosi); Röjtök (Verseghi Nagy); Szilsárkány (Badicz) Főszolgabírói épületek: Csepreg; Csorna; Kapuvár; Sopron. Sajnálatosképpen az épület-képeknek mintegy a fele 1945-ben elveszett.

180 (Megjegyzés - Popup)

A jelesebb, a családi feljegyzésben szereplő és általam ismert képek között vannak a következők: Mesterházy Ernő és családja, Beck József ügyvéd és felesége, Szebeny Arturné, a Patzenhofer család egyes

tagjai, Kubinszky Jenőné.

181 (Megjegyzés - Popup)

A kiállított képek között meggyőző erejűek és különös szépségűek a következők:

1. Genre képek. Három spanyol leány: Rosale, Maria, Julia. Zaragoza 1933; Gitana Rosale, Zaragoza, 1933; Maria Crespo,, Zaragoza, 1933; Chixito de a Audiencia (egyenruhás őr), Madrid 1933;
2. Arcképek. Mme Jorge Carmona Santos (a portugál kormányfő leánya), Monte Estoril, 1935; Condessa de Sabugosa e Murca, Lisszabon, 1935; Pierson-Dixon és felesége, két külön arckép, Madrid 1933; Dr. Révész André madridi újságszerkesztő, Madrid, 1933; Dona Isabel de Aranzana de Orense, Lisszabon, 1935; Mlle Jeanne Rollet, Monte Estoril, 1935; Mlle Juyo Sotto-Maior, Lisszabon, 1935.
3. Családi arcképek:Leányairól, Margitról és Veráról készült két areckép: Estoril, 1935.
4. Ez időszakból ismerek Sopronban egy a portugál tengerparton halászcsonakot ábrázoló tájkép-festményt és több tájképet a soproni erdőkből.

182 (Megjegyzés - Popup)

A Londonban festett számos kép közül történeti érdekességűek a következő előkelőségek: A Spanyolországi ex-királyné Victoria-Eugenia, London 1938; Kyra Romanova, az orosz cári család tagja (Louis Ferdinand porosz herceg felesége), London 1937; Viscount Guy de Pellier „Imwood” nevű lován, Sussex 1937; Regis de Oliveira, (Brazília nagykövete Londonban) 1939; Miss Claire Luce, London 1939. (Ez a remekül festett portré a művész feleségének megítélése szerint Medgyesi Antal legszebb képei közé tartozik, miért is a művész a képet megtartotta és az jelenleg Günterné Vera leányánál van.)

183 (Megjegyzés - Popup)

A győri Borsa Antal festőművész mesélte nekem még régebben, aki ugyancsak a nyugati megszállási övezetben tartózkodott, hogy élelmiszerért festett, főként amerikai katonáknak. A tájképeknél gyakran az volt a kívánság, hogy kápolna és havasi legelő legyen a képen, repülőgéppel. Egy ilyen giccsbe is belevihette az éhség a művészeket.

184 (Megjegyzés - Popup)

A Tirolban készített portrék sorából említésre méltóak: Martin Pichler, Bürgermeister von Wörgl, 1945 október, akvarell; Balthasar Hauser, Kirchbichl, 1946; Frau Magda Mansbart, geb. v. Stawa, Wörgl, 1946; Maria Angerer, Kitzbühel, 1947, akvarell; Frau Achammer, Kitzbühel, 1947; Ferdinand Achammer, Kitzbühel 1947; Baron Rüdiger von Urban, Wörgl, 1948.

185 (Megjegyzés - Popup)

A Brazíliában festett számtalan portrét reprezentálják a következő felsorolásban szereplőek: Joaquim da Cunha Sotto őrnagy, Rio de Janeiro, 1950; Caetano Múnhhoz de Rocha elnök, Curitiba; Mario Gomez de Silva ezredes, Petrópolis 1950; Maria da Gloria de Braganca, (Dom Pedro II. császár dédunokája) Petrópolis, 1950; J. H. Franck (kávégyáros), Rio de Janeiro, 1951; Zimmer László szobrászművész (a festőművész jóbarátja), Sao Paulo, 1955; Dr. Neller Mátyás újságíró, Sao Paulo, 1956; Dr. Váγγελ Gyula, a Brazil-Magyar Kulturális Egyesület elnöke, Sao Paulo, 1961; Donna Jolanda de Carvalho Pinto (Sao

Paulo állam kormányzójának felesége), 1961; Herbert von Lévy , a Banco do Brasil S.P.-i elnöke, Sao Paulo, 1963; Dom Carlos (Sachsen-Coburg hercege) Sao Paulo, 1965;

186 (Megjegyzés - Popup)

Az amerikai kiállításokon szerepelt mintegy 100 portré között voltak a következők: Önarckép, 1947; Dr. Farza van Meter 1964; Herndon Evans ujságíró és feleségének portréi, 1964 ill. 1967; A festőművész, amint Harriette van Meter arcképét festi; Csáky Tihamérné Zsuzsa, 1966; dr. James Park bíró Lexington, Frau Foltin Dora Patzenhofer Siegendorf, 1965; Önarckép, 1967;)

187 (Megjegyzés - Popup)

Pontosabban, *Mohl Adolf* folytatta nagybátyja Mohl Antal nagyprépost gyűjtőmunkáját, amelynek egyik eredménye az 1913-ban közreadott első válogatás.

188 (Megjegyzés - Popup)

Természetesen ezek a kiigazítások folytatásai, de nem befejezése az elkezdett szövetkorrekciónak. Mint ahogy *Mónus Imre* szintézise is egy elkezdett, de nem végleges kutatásokat tükröz.